

Gesti-Kirjameeste-Seltsi Toimetused Nr. 19^b.

Gesti Laste
Kirja - kogu.

II. anne.

Toimetanud ja kirja pannud

Paul Andriis.

Tartus.

Trükitud H. Laakmanni kulu ja kirjadega.

1879.

Gesti Laste Kirja-kogu.

II. anne.

Toimetanud ja kirja pannud

H. Laakmanni

Trükik. kirj. 1916

Paul Andriis.

N° 105. *Õnne ja rõõmu*
P. L., 10. märts.
M. K. K.

Tartus.

Trükitud H. Laakmanni kulu ja kirjadega.

1879.

Arhiiv

Arhiiv

Revisori poolt lubatud. — Tallinnas, 9. Oktobril 1878.

Arhiiv

ENSJ
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

95 803

Arhiiv

Arhiiviraamatukogu

Gesõna.

Üks aasta on Jumala abiga jesi saadik, millal „Paste kirja=kogu I. anne“ trükkija kätte sai antud, ära elatud. Enamiste on see raamatukene lahket wastu-wõtmist leidnud. Mõned auuväärt sõbrad on ka I. ande lõpul seiswat palwet täites mulle raamatukese kohta mõnda soowi nimetanud ja juhatust annud, mida ma tänuga olen wastu võtnud ja tähele pannud. Subamise järele olen nüüd eesfeiswas II. andes mitmetaulisi lugemise=tükkisid toimetanud, kuna I. andes paljalt ühetaulised oliwad.

Üksik inimene on enam ehk vähem ühekülgne, ja niisama ühepoolne sagedaste tema töö. Et „Paste kirja=kogu“ selle wea eest hoitud saaks, seks olen ma enesele kaastöölisi otsinud ja ka leidnud. Meid lahkeid sõpru tänan ma siin awalikult nende abi eest ja tunnistan rõõmuga, et nad ja mõned teised tutvad kirjanikud ka weel järeltulewate annete juurde mulle oma abi on lubanud anda.

Et selle raamatu lugejate wainu=järg wanaduse ja õpetamise wõi õppimise järele mitmesugune on, sellepärast leitakse siin kergemaid ja raskemaid lugemise tükkisid. Aga kus wõimalik, olen ma neid püüdnud nõnda kofku seada, et nad tõine tõist seletawad ja täiendawad. Iseäranis saawad enamiste koik mõtte-salmid eesseiswate lugude läbi seletatud. Siiski soowiksin ma, et laste wanemad ja koolmeistrid selle pääle waataksiwad, kas lapsed loetud tükkidest aru saawad, ja kus arusaamine puudub, sääi neid arusaamisele awitaksiwad.

Sellega saadan ma „Eesti laste kirjja=kogu II. ande“ lahkete laste liiki. Andku Jumal hääd sigidust!

Tartus, Septembri kuul 1878.

Raamatu toimetaja.

I. Looda Isa pääle.

A. Pürikiwi.

Nöder süda, looda
Dma Isa pääl';
Temalt abi ooda,
Kui sul mure tääl.
See, kes taewa ldi,
Walguse sul ldi,
Küll ta saadab rõõmu
Märtfind südamel.
Dnnis, kui sa teda
Palud rõõmuga,
Dnnis kui sa seda
Ei wõi unusta.

Nöder süda, looda
Dma Isa pääl';
Temalt abi ooda,
Kui sul häda tääl.
Sakka temaga
Dma elu sa,
Anna homne mure
Tema hooles.
Nöder süda, looda
Dma Isa pääl';
Temalt abi ooda,
Kui sul häda tääl.

II. Tuisupää.

Üksikult seiswad puud purustatakse tormist, wõi laastatakse tuulest palju kergemalt lagedaks, kui nende wennad rohilises metsas tõiste seltsis. Üksikult seiswate inimestega on seesamasugune lugu. Kui palju kiredam Maini linna nooremehe emal pärast oma mehe surma ainu poja lahkmine kanda oli, seda ütleb apostel Luukas väga lühidalt, aga liigutawalt nende sõnadega: „— kes oli leff.“ Ta pidi üfsi kõifide elu tormide wasta panema, ja see oli ja on raske.

Ka Liisa Liili pidi seda lühikese õnneaja järele tunda saama. Ta oli Ülejõe külas sündinud, wara wärsks lapses jäänud, ühes talu peres karjas käinud ja säälsamas pärast tüdrukuna teeninud. Liisa oli hoolas ja usin tütarlaps, kes tööd ei kartnud ja ta kõige kõrgemat palka ei nõudnud. Selle pärast jäi ta ühte peresse teenima, kuna tõised teenrid kohest kohta ja perest peresse jooksiwad, kus neil ühes paigas ühe

häda, tõises paigas tõise häda üle laebamist oli. Kui tõised tüdrukud pühapäeval enne lõunat ilma asjata enese ehtimisega aega viitsivad, lähedassee kirikusse üksi ennast näitama ja tõisti vaatama läksivad, siis pani Liisa ennast ruttu wiisipärast riidisse ja luges weel enne kirikut, kas tükkie piiblist, või ka pühapäewa ewangeeliumi ehk epistli läbi, käis waga südamega kirikus ja pani jutlust iluste tähele. Pärast lõunat wiitis ta aega oma kooliraamatute ja õpetliku jutu raamatute lugemisega. Neid raamatuid tõi ta enesele kiriku juurest, kuhu kihelkonna koolmeister walla koolmeistrite ja muude mõistlikude meeste abil raamatukogu oli asutanud. Mõnda wiisi haris ta oma südant ja waimu ning täiendas oma teadmist.

Tuliwad mõnikord ilusa ilmaga pühapäeval pärast lõunat küla noored mehed ja neiud wainule koku wiisakaid mängusid mängima ja wanema rahwa silma all auusal kombel lusti pidama, siis ei jäänud Liisa siit sugugi tagasi. Tema oli rõõmus rõõmsatega ja ta laulu hääl kõlas heledalt tõistega korris üle wälja:

„Sõua kiige, jõua kiige,
Sõua kiige kõrge'sse
Üle õrte, pääle parte,
Üle õrte õunapuusse,
Üle parte pihlatasse!
Alt ep saa ani ujuma,

Päält ei piiri pääsufene,
Wahelt wasti warbelane.
Sõua kiige, jõua kiige,
Sõua kiige kõrge'sse,
Sõua üle kolme aida!”

(Wahwa laul).

Siin külas elas ka üks tõine waene laps, Jakob Salas. Oma waimu ja ka eluloo poolest oli ta Liisa sarnane. Ka tema wanemad oliwad wara ära surnud ja teda wäseks lapses järele jätanud. Teda anti kogukonna walitsuse poolest ühe auusa peremehe juurde karja, kes teda palgaks talwel koolitas. Et Jakob oma peremehele igapidi rõõmu tegi ja erksat waimu tunnistas, saatis see teda paariks aastaks kihelkonna kooli. Siin oli ta peaaegu kõige tulisem pois; igas hääs asjas oli ta tõiste ees. Sell korral ei õpetatud weel mitte kihelkonna koolis Wene keelt. Aga et pois usin ja õppimise pääle wõtja oli, andis koolmeister temale mõned Wene keele tunnid, nii et Jakob koolist ära minnes Wene keelt kaunis hästi lugeda, kirjutada ja ka natukene ümber panna oskas.

Pärast oma kooli aega teenis Jakob oma häätegitat usutawalt ja truult, tunni ka tema kõrwadesse kõlas:

„Suur ja wahwa Keiser tutsub
Noori mehi lipu alla;

Tema wägew kutsumine
Tungib üle maa ja mere.
Reiser kutsub; kuulge mehed!"
(Dr. F. H. Kreuzwald.)

Ja Jakob Salas kuulis: esimene nummer taskus pidi ta minema astuma. Küll oli lahkimine armsast pere-rahvast, tutvatest ja kaunist kodukohast raske. Wiimast korda käis ta oma nooruse mängukohtasid vaatamas ja jumalaga jätmas. Sääl seisis tüla tänaw oma armsa aia-äärsega, millest lauluga nüüd pidi hüüdma:

"Meil aia-äärne tänawas,
Kui armas oli see!
Kus tasehelinas põlvini
Me lapsed jooksiime.

Aga tuli. Maa ja mere pääl
Silm mõnda seletas —
Ei pool nii armas polnud sää!
Kui tüla tänawas!"

(L. Koidula.)

Sääl seisis jõekene, kelle wulinat ja kohisemist ta oli päält kuulanud; sääl tüla wainu-päälne, kus ta mõnda rõõmust tundi oli ära elanud. Haledus tuli ta pääle. Aga "Suur ja wäwra Reiser kutsub! Mu kohus on ta kutsumist kuulda ja kohuse täitmine käib üle kõige." Need mõtted paniwad kõik murepilwepõgenema.

Perewanemate õnnistamise all sammus ta tõiste noorte meestega seltsis Narwa linna poole. Säält saadeti neid kaugele Wene maale. Igal pool, kus ta käis, hoidis ta hästi silmad ja tõrwad lahki ja pani uusi asju hoolega tähele. Usinuse, truuduse, sõna kuulmise ja erkja arusaamise läbi igas asjas paistis ta pea oma pääliku silma. Ja et ta ka koolis mõnda oli õppinud, tegi teda ta ülem esiteks omaks tuapoisiks, ning andis pärast oma maja sisetuse walitsuse üsna tema hoolet. Mõnda oli ta eluford wäga hää ja ta teenis mõne kopika. Kuna tõised soldatid enesele iga kodust raha järele palusiwad saata, oleks ta raha wõinud kodu läkitada. Ei tal seda tarwis ei olnud teha, sellepärast andis ta omad teenitud kopikad oma pääliku kätte hoida. Kui teda wiimaks kodu lasti, oliwad kopikatest rublad kaswanud. Neile lisas ta päälik weel lõppeks hää summakese juurde ja saatis oma truu teenrit Sumala nimel teele.

Kiireste tõttas Jakob oma kodu tüla poole, kus teda wadnad kutwad rõõmuga wastu wõtsiwad.

Ta ostis enesele kogutud rahaga tülikese maad, ehitas kenna elu majakese ja lauda senna pääle ja istutas maja otse wiljapuu aia. Oma wäikesse põllulapi ja wiljapuu aia

harimise kõrvas tegi ta ka veel kivistepa tööd, s. o. ta raius kivististid, keskististid ja muid kivistasju välja ja teenis nõnda igapäevast leiba. Seda tööd oli ta Wenemaal soldati põlves tähele pannud ja ära õppinud.

Jakobi elu ülem õnn ja ilu oli meile tuttav Liisa Lillik, keslega ta lapse põlves oli karjas käinud, pärast küla mainul mõitu laulnud ja teda ta ju siis oli auustama ja armastama hakanud, nii et pulmad pea ära peeti. Ja kui neile mõne aja järele taewa taat ühe tubli poisikese tõi, siis oli nende rõõm otsata suur.

Noor abielupaar jäi ikka usinaks ja tootuhoidlikuks ja püüdis oma päriskohalest ilustada ja suurendada. Kuna m need tõised noored peremehed õhtu lõpsti läksivad, astus Jakob kergel sammul oma puhtusest hiilgava majatse poole, termitas oma ikka rõõmsapalelist ja puhtuse armastajat abitaasat ja hõõtsutas väikest Jaani, kes temale rõõmuga omad paksud käekesed vastu sirutas. Siis kohendas ta veel natukene miljapuu aias, kastis noori taimetse, seadis u warteles tugesid, wõi puhastas õunapuid ussiketest. Selle töö juures awitas teda Liisa, wõi waatas rõõmsaste päält, kui ta väikest poisikese sülle pidi wõtma. Ja kui see wiimaks oli magama pandud, istusivad wanemad, iseäranis ilusail sumeõhtul, veel tükk aega puupingi pääl ufse ees wana pärnapuu all ja kuulatastwad üle jõe ja oru metsa poole, kust õõpiku laululugu nende kõrwa kõlas. Niisugusel korral tõmbas Jakob oma lühikese warrega sawipiipu ja pidas ennast kõige õnnelikumaks inimeseks maa pääl. Aga siiski oli temal veel täitmata soowimisi.

„Liisa,“ ütles ta ühel õhtul, „nagu ma olen kuulnud, tahwat rikas Rebase Jaan oma väikest heinamaa tükki meie kartohwlimaa kõrwas jõe ääres ära müüa; ma arwan seda ära osta.“

„Armas mees!“ hüüdis Liisa imeteledes, „sa ajad tühja tuult taga, sest ütle ometi, kust sa selleks raha wõtad?“

„No noh, natukene on mul juba, ja mis puudub, seda jätab mulle Rebase Jaan hää meelega wõlgu; ta teab, et tema raha kindla põhja pääl seisab. Aga ka ühe lehma peame ostma. Kas sa arwad, et ma lauda ilma asjata ehitasin?“

Ja Jakob Salas ostis heinamaa ja lehma ka. Liisa ei pannud oma suurendatud tööd paljaks, sest magus piim tasus waewa rohkest ära. Kui ka wõlg aega mööda wähenes, siiski ta wähenes ja usinate inimeste wara kaswis.

Sellega ühes kaswis ka mitme mõistmata inimese kadetus külas.

„Liisa wist enesele liiga ei tee, muidu ei käiks ta ilka mitte nõnda puhtas hilpudes. Kudas ta tore on! Kõõl ja tuba on nagu kassil lakutud, puhtad nagu mõisas. Ja kudas ta oma jõmsikat ehib! Jakob ise ka kannab liig kõrgeid mõtteid pääs.“

Nõnda kõnelesiwad kurjad keeled, aga meie õnnelikud inimesed ei pannud seda kuuldawaks, waid tegiwad, nagu ennegi usinaste tööd, harisiwad oma wäikest maatükist, oliwad kottuhoidlikud ja tänasiwad Jumalat oma õnne eest.

Sagedaste, kung tõistes majades tüli ja tõra kuulda oli, ja mõni abielu paar südant ajades ja punnides tõine tõisega päewade kaupa sõnakestti ei rääkinud, kõlas siit majast rõõmulik kahehäälega laul, nagu wanast küla wainult, kuhu juurde wäike lapsuke oma tenorit wõi passi ligi laulis. Ta oli oma wanaduse kohta suur ja tugev poiss ja täis wallatust.

Dotmata, nagu wält taewast, tuli jutu alguses tähendatud õnnetus. Ühel päewal — wäike Jaan wõis seitsme-aastane olla — kanti Liisale, kes ühtegi paha ei aimanud, ta mees weriselt ja minestanult kodu. Westikiwi oli ümber kukkunud ja tema parema puusaluu ära purustanud. Salg wõeti otjast maha, aga waene mees ei jõudnud liiga walu ja werejooksmist kaua kanda; kolme päewa pärast heitis ta hinge. Weel surnult pidas ta omas külmas peus Liisa tulipalawat kät. Oma wiimse silmapilllega waatas ta ülihalevalt wäikeste pojakeste pääle ja andis teda wiimse puhkega selle armu hoolde, kes kõikide waeaste laste ja leskede isa tahab olla. Ühel lahtel sügisepäewal kanti teda surnuaeda, mis ilusa kõrge künka pääl seisab ja rahulikult alla üle laia wälja waatab. Kiriku kell hüüdis, kirst lasti kitsa kambri sisse, kiriku õpetaja rääkis wägewaid ja ülendawaid sõnu ja selle pääle laulis laste laulu koor:

„Siin hing'wad õndsad
Kõit rahus põrmu sees,
Ja nende waimud
Eääl seiswad trooni ees.“ 1c.

Weel peu täis mulda, neel üks pisaraspilge, ja juba hakkasiwad hauakaewajad mulda hauda ajama. Kurbduse osalised lahusiwad koost ja Liisa heljus, nutja lapsuke kae kõrwas, päratult kodu poole. Siin pani ta ufse luffu ja langes õhates

põlwele pääle. Kõik ta waewaga kofku hoitud jõud olid nüüd otjas. Tumedad tulewiku mõtted ja küsimused lõhkusiwad ta südant, kes muide nii kindel lootuses ja usalduses Sumala pääle oli.

"Miks pidi mu armastatud abikaasa oma täies mehe eas ja jõuus ära minema? Miks pean mina liiskult ja pärsalt maha jääma? Ja mu armas laps!"

Viimane mõte juhatas teda jälle mõistusele, kohuse täitmisele.

"Tule siia, Saanike, mu poeg! hüüdis ta ja wõttis teda hõlma. "Waata, täna on nad sinu isa maha matnud ja meie oleme nüüd üksi. Sa oled üksiinda mulle järele jäänud. Ruba mulle, et sa ka nii hääks inimeseks tahad kasvada, nagu tema oli. Kas tahad?"

Poisikene waatas tõsiselt oma sõstrajälmadega, kesles wesi weerles, ema otja ja kogeldas: "Jah, memm."

Ema silitas lapse juukseid otja eest ja hoidis teda kaua ümber kaela.

"Sumal õnnistagu sind, mu waeue laps!" ütles ta taseleste, "taewa taat saab nüüd meie isa olema."

Kaske südamega, aga usaldades läks ta tõisel päewal töösse. Ta tahtis weel usinam ja kofku hoidlikum olla, kui siia maale, ja auusal kombel ennast ja oma poega toita. Kõige ilusamad õunad ja marjad, mis ta omast aiast korjas, ja ka wõi, mida ta oma suu eest tagasi hoidis, wiis ta linna turule. Ta õmbles ja parandas, pesti ja triikis wõerastele inimestele. Tööd toodi temale küllalt, sest et temast ta puhtuse ja korra armastuse pärast auusamad inimesed suurt lugu pidasiwad. Ühegi töö eest ei taganenud ta tagasi, waid awitas rikkaid talu-pere-mehi põllu kofkupanemises, kartohwlite wõtmises ja mitmes muus töös. Nõnda sai ta oma igapäewast leiba ja kogus päälegi mõne kopika kofku.

Aga warsti märkas ta, et kõik ta waew siiski usina ja truu mehe aset ei jõudnud täita. Wõlg, mis weel tema päranduse pääl seisis ja mida ta mehe tugewad õlad kergelt kandsiwad, rõhus raskelt waest leske. Kui maksmise tähtpäew kätte tuli, ei olnud temal weel mitte terwelt intressi wõi kasurahagi käes, seda wähem oli temal wõlawähendamise raha maksta. Rebaste Saan oli tark, aga lõwa südamega mees.

"Teie teete enesele tööga liiga, armas Saani ema", ütles ta pääs wäänades. "Kas teate? müüge heinamaa mulle

tagasi! Ma ostan ta teie käest ära, nii et ütsi — wähe kahju wõtate. Ka lehin müüge ära! Siis saate wõlgadest lahti ja teile jääb weel natuke ülegi, tarwitata wähem tööd teha ja wõite muidu enam teenida.

See nõuu oli mõistlik, kui ta natukene lõwa ja oma kasu nõudes antud, aga Eilja ei wõtnud seda kuulda. Ta oli oma mehe raske waewa ja suure hoole läbi wõidetud omanduse päale ühte ja tahtis seda temalt oma poja kätte anda. Rebase Jaan nikutas pahaselt õlasid ja arwas puuduwad intressid pääwõla külge. Weel kaks aastat suutis leifi kõik oma jõudu kogu wõttes oma warandust kinni pidada, aga siis pidi ta häda saadetusel heinamaa ja lehina käest ära andma, ja wõis rõõmus olla, et majakene wiljapuu ataga ja põllu-tükitesega kätte jäi.

Ta süda walutas sees, kui ta wiimaks seda nõuu pidi wõtma, ja kurbus ja mure tegiwad teda ruttu wanaks. Ikka weel läis ta puhtais ja lorralistes riidis, aga ei enam tulnud rõõmu-laulu häält üle tema huulte. Ta kõhna pale päale tõusiwad ikka enam murejooni nähtawale. Wähest oleks ta kergemalt oma koormat kannud, kui ta jäänud poolt oleks troosti leidnud, kust ta seda ootis ja kõige enam oota tohtis: omalt armastatud pojalt. Aga Jaan ei täitnud ema lootust täieste.

Shulikult kosus ta wäga jõudsa; mida kõhnemaks ema läks, seda tugevamaks tõusis tema päewast päewa jõur ja teha suuruse poolest. Ka wäga tuline oli ta: jooksis nagu hurt, kargas kui põder, ronis nagu oraw ja ujus kui kala. Ühedki kargud ei olnud temale liig kõrged, ja maadlemises wõitis ta suuremaid poisja kui ise ära. Koeradega ja hobustega mõistis ta wäga hästi ümber käia. Ka koolis läks õppimine nii, et wõis rahul olla, ehk küll koolmeister püü wäänades mõnikord ütles: Kui see pois tahaks, natukene rohkem töö juures istuks, siis wõiks ta palju enam õppida ja teada! Aga Jaan oli oma isa kahe asja poolest liig wara kautanud: toitmise ja kaswatamise poolest. Rõhutud ema kõhnast walitussest oli ta pea üle. Jõuuga ühes kaswis tema sees wallatu ja ilbe meel, mis läbi ta oma emale palju südame valu tegi. Et ta oma paremaid riidid ei hoidnud, waid palju püksa ja kingi katti tiskus, see oli weel kõige wähem asi. Koolis ei suutnud ta suggugi paigal istuda, waid tegi kõigesugusid rumalaid töid. Ta maalis cessi päid triidiga oma eesistuja selfilise knue päale. Wähe! Jõudis ta ruttu kahe tütarlapse pää-

palmitud koku ja naeris meeletumalt mõlemate „lahutamate“ üle. Laitust ja karistust võttis ta rahulikult nagu ära teenitud palka vastu. Sues oli ta oma hullamistega veel hullem. Mitu hobust ujutas ta sügavamale, kui peremehele meele pärast oli. Mõni kord jooksis ta kaupmehe maja juurde, tõmbas sääl ukse kõrval seisvat kella ja peitis siis ennast ruttu ära. Omast peidupaigast vaatas ta päält, kudas ümardaja või ka majaperemees ise ukse lahti tegi, ammulis suuga ümberringi vahtis ja siis pahaselt jälle ukse kinni pani. Kord ostis wald pärast eneste wahel wastastikku tulekassa seltsi asutamist weepritsi, mida ühel seatud päewal proowiti. Kõik kogukonna walitsuse liikmed olivad koos. Wee juhataja võttis teru otsast kinni ja lastis wet jooksta. Muidugi mõista oli ka Jaan päältwaatajate hulgas. Ta tungis esimesse reasse kunni wee juhataja juurde ja andis temale wopsu külge, nõnda et weejoon wiltu ja koke tõisel pool seiswa kogukonna walitsuse liikmete päale woolas ning neid kõiki märjaks tegi. Suurema osa wet sai Rebase Jaan, kes ka nende hulgas oli.

Need ja mitmed tõised kärmust, julgust ja ihu jõudu tunnistawad wallatused, mis tõisi seltsilisi, kes ise Jaanist palju paremad ei olnud, teda imeks panema ja temale auu andma paniwad, pahandasiwad ja tülitasiwad muud inimesi ning tegiwad kõige päält kurblikule emale muret. Kui ta teda selle eest manitses lõi ta alandlikult omad sõstrasilmad alla, ja tõstis nad kõne lõpetuseks jällegi üles südamelikult üteldes: „Armas memm, mina ju paha teha ei tahtnud, tõine kord ei tee ma mitte seda enam. Ometi, kui ta kaks kolm korda kiusatusele oli wasta pannud, siis wääras see teda uueste ära ja kauaks pahaseks ei jõudnud nõder ema ka mitte jääda.“

Jaanil olivad ka mõned hääd omadused. Kõhnemaid lapsi jättis ta iga kord rahule, ja kaitjis neid päälegi pahade poiste eest, mis eest need tema sõna kuulsiwad. Lindude pesasid ei rikkunud ta mitte enam sest saadik, kui kord koolmeister mõistlikult lastele lindude kasusaatmist oli ära seletanud, ja walwas nüüd fangeste, et ka teegi tõine neile armsaile inimeste sõpradele kahju ei teinud. Tutwaid ja naabrid awitas ta hää meelega töö juures, ja iseäranis wana inimeste ja hädaliste vastu oli ta lahke ja sõbralik, iga „auusa inimese“ vastu, nagu ta ise ütles. Aga keda ta mitte niisuguseks „auusaks inimeseks“ ei pidanud, sell oli tarwis ennast tema eest hoida.

Wallawanema pea täisealine poeg, üks ära ellitatud, häbemata pois, julges lord Jaani ema üle põlgaval kombel kõnelda. Juba lõendab Jaani pale, ja kui tõine veel mae-walt sõna „sandi tüdruk“ saab suust wälja ütelda, on ta temal taelas, kisub ta maha ja annab talle nii lorrapäraft walu, et sellel teutamise himu kauaks ajaks ära kadus.

Weel üks tõine tüfite tuleb mulle meelde. Kord oli wäga suur põud, nõnda et wäikene jõekene tüfate ära oli kuiwanud ja üffi suuremais wõrendikkudes wet leida oli. Ühe kõige suurema sisse olivad enamiste kõit kalad kofku kogunud. Säält tuli üks ihnuskael, selle kääs siin kalapüüdmise õigus oli, ja tõmbas tiheba wõrguga peaaegu kõit kalad wälja. Aruldasel wiisil ei olnud Jaani päältwaatajate hulgas, waid ta tuli alles siis jooksates, kui mõned inimesed hakkasiwad kodu poole minema. Nende seas oli ka koolmeister, kes laites ütles: „See on häbitöö. Ta täitmata rifub kalapüüdmise täieste ära. Wanad ja noored, emad ja lapsed, kõige wähemad kalafesed peawad tema toobriks minema.“

„Kas seda ei wõi ära keelda?“ küsis Jaan jutu wahel.

„Ei wõi, Jaan, sest temal on kalapüüdmise õigus.“

„Sinna pean ma lõttama! Seda pean ma nägema!“ hüüdis Jaan rõõmsalt ja jooksis kaldast alla wõrendiku poole kui hull, nii et ta all pikali maha kukkus ja pääga toobri ümber pörkas, mis pääle wesi toobrist kõige kaladega wõrendikku tagasi jooksis. Päästetud kalafesed rõõmustasiwad uue priiuse üle, kuna kalamees wihaselt pahanduse tegija poole fargas. Aga wõta lord Jaan linni! Juba oli ta paari astmega tõisel pool jõge.

„Mis mina senna wõin parata?“ hüüdis ta. „Kas teie arwate, et ma nalja pärast oma otja teie toobri küljes weriseks lõin?“

Nende sõnadega pani ta plagama, kuua kalamees pahaselt oma püüdmise-riistad kofku otjis. Täna oli uus katse hiljaks jäänud, sest juba kuuldi kauget pisse-kõminat, ja pea täitis tubli wihmahoog kuima jõe sängi wärste weega.

See kõit ei olnud üsna paha, olgu küll et mõnda tükki peab laitma. Aga ma fardan, Jaan oli wist mitme pahema asja juures süüdlane. Ema andis temale arwu järele, parajal mõõdul õunu, sest et ta kõit paremad ära müüs; aga Jaanil ei olnud neist midasgi puudus. Tema oli oma selfiliste päämees nii mängus kui tõemeeles ja hoidis neid tubli walitjuse all. Neil olivad terawad silmad ja ufinad jalad, aga wane-

matel tõntsimad ja aeglasemad. Olgu nüüd ka küll puud ilusate, punaste õunadega ja wallatuse tõõd terve poistestele väga suureks kiisatuseks, siiski: „Sina ei pea mitte warastama!“ maksab ka siin, ja kes mõõra puust keelduid õunu nopib, see on waras.

Kätte ei saadud tulistid ja tärmaid poisja küll mällalgi, ei annud ka keegi tõine tõist üles, aga rahwal oliwad ometi omad mõtted.

Tart wallawanem, kellel ise ilus suur õunapuu aed oli, ütles ühel päewal sõbraskult Jaanile: „Kas tead, eks ole paha, kui aia wili pool küpsend ära nopitakse, nenda et sest keegi õiget kasu ei saa. Sa tunned tõil küla lapsed ja oled nende päälil. Kui sa lubad, et minu aed puutumata jääb, siis annan ma sulle sügise hää meelega tosin tõige ilusamaid pirnistid ja korni täis õunu. Neid wõid sa siis üksi ära sülla, wõi tõistega jautada.“

Jaan waatas pääd nifutades tema otsa, strutas kae wälja ja lubas tema soowimist täita. Tõised peremehed tegiwad oma wanema eeskuju järele. Ja et Jaan oma sõawäge korras pidas, täitsiwad peremehed häämeelega oma lepingut. Jaan jautas nüüd, nagu mõni wäitene kuningas wõidetud saaki oma sõawäele, nii hull aia wilja oma seltsilistele ära. Ehk küll tõiste päämees, ei wõtnud ta siiski enesele enam, kui ta tõistele andis; igaüks sai ühe wõrs. Aga kodus pidi ta oma saaki üksi sööma, sest ema ei liigutanud ühte märja ega õuna, waid nuttis. Alguses sai ta selle üle pahaseks. Aga pea sulas ta süda pehmeks, ta lubas ennaist parandada ja pidas ka oma lubamist õunade kohta terwet talwe, kewadet, õitsemise aega ja ise weel kaueminegi. Oma wõis teda üksi paluda ja manitseda; waljust ei olnud ta ka waremalt pruukinud. Nüüd oli juba see liig hiljaks jäänud.

Ja ometi on lapsele armu ja hirmu tarwis, nagu taimedele pääsejapaistet ning wihma. Sellepärast on suur õnn, kus lastel armastaja ja armulise ema kõrwas õiglane, wali isa on. Mitte ma ei arwa, nagu ei wõiks ka isa pehmema ja ema kõwema südamega olla; ma räägin aga ületõuse, kudas need pää omadused enamiste isadele ja emadele Sumalalt on antud.

Nõnda läts üks aasta tõise järele mööda. Liiisa hoolitses, hoidis kofku, lootis, nuttis, tegi palwet, ja Jaan kahetseks, palus andeks, naeris ja tegi wahel emale rõõmu, aga wahel ka

jälle kurbdust. Siiski ülemeelne ja wasta tõrjuja ei olnud ta oma ema wastu millalgi.

Lapsest kaswis suur pois, kange nagu kask ja tugew nagu tamm, teda iga asja toimetajaks wõis tarwitada, kui ta ise tahtis. Ta awitas ema truult aia töös ja wõera teenistuses. Aga oma wallatust ja koerust ei jätnud ta maha, mis läbi ta enesele waenlasti kogus ja emale pahandust sünnitas. Juba ammu oli temale rahwast „tuisupää“ nimeks antud ja hüüti teda nõnda, mis pääle ta peaaegu suureline oli. Ja nagu see sagedaste ette tuleb: kus midagi iseäranis asja oli sündinud, kas mõni aknaruut meelega katki löödud, aed maha lõhutud wõi sellesarnast ja tegijat kohe kurja töö kallal ei olnud tabatud, sääl heldi kohe: „Seda on tuisupää teinud.“ Jaan ei ütelnud selle wasta midagi, waid ta rõõmustas päälegi mõni kord, et tema nii tutaw ja kardetaw oli. Aga oh! see rõõm maksis tal kallist hinda.

Astal 1875 lõppis ta kihelkonna-kooli aeg otja, kus ema teda pärast wallakooli läbi tegemist oli käia lasknud. Jaan oli üks neist koolipoistest, kes selle eksami tegiwad, mis neile neljanda klassi eesõigused wäeteenistuses osaks andis. Pärast kooli lahtilaskmist tuli wana auustatud kihelkonna koolmeister Jaani ema juurde ja rääkis siin ema kuuldes temaga.

„Jaan,“ ütles ta, „ma olen sind, ehk sa mulle küll palju pahandusi oled teinud, ilka armastanud. Tõmba nüüd lapse kingad jalast, sest selleks on ju ammu aeg käes. Sa oled seda oma emale, kes ennast sinu pärast üle liig waewab ja enne aega wanaks läheb ja ta oma õnna isa mälestusele wõlgu. Spi üks auus käsitöö, nagu su isa, et sa pea emale tema waewa kätte tasuma wõiksid hakata. Mis sa siia maale kurja tegid, oli sagedaste sant küllalt ja kange karistamise wäärt, ometi olgu see kõik unustatud. Aga nüüd peawad need hullused maha jääma. Uju mind wana meest, ilma elu on raske, nii et igalüks oma täit jõudu tarwitab auusal kombel elutee käimiseks, ja ei ole sääl võimalik jänese wiisi risti ja põigiti hüpata. Sa nüüd, Jumal warjatu sind! meie jääme sõpradeks; kui ma sind mõni kord karistasin, siis olid sa seda auustaste ära teeninud.“

Jaan oli liigutatud. Ta andis esite truule koolmeistrile kät, siis ema käele suud. Pääle mõistliku nõuupidamise läks ta sepa juurde õppima ja ta käsi käis siin hästi. Liisa südame

päält weeres nagu kivi koorem maha. Ta ei olnud midagi tahtlenud, kui ta naabri perenaesed tema lastatamist olivad laitnud, et see mure ja palwe laps peaks hukka minema.

Jaani uus peremees, mõisasepp, oli tubli mees, tõeste meister omas ammetis. Ta teenistuses olivad kaks selli ja mitu õpipoissi, kellest üks Wenekeelt rääkis. Tööd lastis ta mehe moodi teha ja pidas kange torda. See oli tõis väga Jaani meele järele. Iseäranis rõõmustas ta ennast oma Wene kaasõppija üle, sest nüüd võis ta oma kihelkonna koolis fogutud Wene keele grammatika ja sõnade warandust pruukida ja täiendada. Aasta pooltõije taga oli tal Wene keel, niipalju kui igapäewaseks pruukimiseks tarwis, täieste käes. Muidu ammeti-töö õppimine läks ta lõbusaste edasi. Omad wanad üleannetused oli ta enamiste maha jätnud. Siiski wahel oli ta ka nüüd natukene ninatark ja jäi mõni kord kauemaks kui tarwis kodust ära kui tööd tellijate kätte saadeti. Kui ta selle eest sõidelda sai, siis kuulas ta alandlikult päält, ega hakanud wasta rääkima. Arwas ta paraja aja olemat, siis mõistis ta nii lustilikult ja naljakalt ühest ja teisest asjast rääkida, mis temale teefägul olemat juhtunud ja tema tagasitulemist wiivitanud, nii et muidu wali meister temale vähemad üleastumised andeks andis.

Aga ka siin ei jäänud kangekand kiusatused tulemata. Üks korratu sell, kusagilt linnast päri, nokkis teda ilma asjata ja äritas teda wasta ütlemä, lastis ka teda salaja kõristist õlut ja wiina tuua, mida meister teada ei tohtinud. Wahest oleks ta temale weel aega mööda enam paha teinud, aga kui wiiluli keel liig winna wenitotaks, siis ta katkeb.

Nii oli lugu ka paha selli Kulli Kaarli kurjustega. Tema mõet oli siin täis. Kewadel tehti ta korraga ammetist lahti ja saadeti minema. Sest saadit logerdas ta tööd taganedes külas ümber. Jaanil oli temaga ümberkäimine ära keeldub, ei olnud temal ka selleks aega, mis wist enam awitas. Nõnda tegi ta rahulikult oma tööd ja jäi õige tee pääle.

Korraga hakkasiwad kewadel 1877 pikse pilwed lõunas Lürgi piiril üles tõusma. Jälle kõlas meie suure, wahwa Keisri hüüd, mis isamaa poegi malewasse lipu alla kutsus. Nuttu tõusis ka meie rahwa seas kihin ja kihin, nagu enne wanast. Kui sõasarme hääli Gesti poegi isamaa ja priiuse eest wõitlusele hüüdis:

„Tutu-lutu, tutu-lutu“
 Hüüab Gesti sõasarmi.

„Ruttu, ruttu, ruttu, ruttu!“

Rutsub totku sõamehi

Maa meeste malewat.

(3. Surt.)

Igalt poolt suurest Wene riigist astusiwad isamaa pojad lõuna poole, ja ka Jaani kodu-külast mitu meest. Kui hää meeleaga oleks Jaan nende hulgas olnud, aga mis teha, kui aastaid weel liig wähe turja pääl oli. Ema wärises ja wabises, kui selle pääle mõtles, et ka tema poeg lord wõiks temast lahutatud aada, kui sõda pikale läheks ja isamaa häda sisse sattuks.

Aga Juuni kuul läksiwad Wene wäehulgad õnnelikult üle Donau jõe ja tungisiwad tubliste tapelbes ja wahwaste wõideldes edasi waenlase maa sisse. Igal pool oliwad Wenelased wõitjad, kunni Plewna linn tükiks ajaks üht osa Wene wäest seisma pani. Tõised tungisiwad edasi ja lahutasiwad täieste Osman pashat Plewnas tõistest Türgi wäe saltadest. Kõik neid Wene wäe wõitustid ja wahwuse tegusid ei hakt meie siin pikemalt arutama. Need seisawad raamatutes, mis sellest sõast räägiwad, kirjos. Meie aga jutustame nii palju, nagu oma loo kohta tarwitame.

Wana sõna ütleb: „Kus hoonet ehitatakse, sääl langewad laastud.“ See sõna sünnib ka selle suure sõa kohta. Juba hakkasiwad raudtee rongid haawatuid ja haigid soldatid kodu poole kandma, kus neid igal pool halastusega ja armastusega wastu wõeti. Suured ja wäikesed, ülemad ja alamad jõotisiwad ja jootisiwad neid wahwaid isamaa kaitsjaid, kus aga iial raudtee rong pikemat aega finni pidas.

Jaani kodukülast oli üks raudtee jaam kaheksa wersta kaugel. Sinna ruttas lord pärast päewa tööd Jaan. Ta leidis räägitud wiisil kõiki inimesi waesid haawatuid aitamas ja ei hoidnud ka mitte oma lassa taskus. Et siit raudtee kahte harusse lahkus, sellepärast oli tarmis üks jagu haigid tõiste wagunite sisse landa, kus juures tema aritamas oli. Nõnda leidis ta üht ja tõist tööd küllalt, kus tema abi tarwitati. Ikka tuli uusi haawatute rongisid juurde ja Jaanil oli uut tööd. Ta oli nõnda waimustatud Wene wäe wahwuse tegudest, millest kergelt haawatud sõamehed rääkisiwad, et ta suurt unest ega söögist ei hoolinud, waid kui rongide tulemise wähe ajal kusagil jaama hoones lõwa põrmandu pääl natuke filmi sai finni pigistada ja pärast tükk leiba sai suhu pista, siis oli

sellest küll. Nõnda läksivad kaks päeva mööda, ilma et ta seda tähelegi pani.

Viimaks tõttas ta ülendatud südame tundmisega kodu poole ja läks kohe esite ema juurde. See oli tema pärast suures kartuses olnud ja võttis teda nüüd rõõmu pisaraid walades ümber kaela. Ta ei saanud ühtegi manitsuse sõna suust, vaid oli sellega rahul, et poeg priskelt ja terwelt jälle tema ees seisis.

Aga üsna tõise pale tegi meister. „Kas sa arvad pois, et maailm hingedest on wälja kukkunud? Minu sepitojas peab fõrd walitsema, ja mina tahan sinult su kõwerad käigud ära võõrutada!“ Nende sõnade juures näpistas ta tangibega tema kõrwalehta ja tõstis oma tugevat musta kät.

„Ärge lõõge mitte! ma palun, ärge lõõge mind mitte!“ karjus Jaan paludes ja ähwardades ühtlase. Aga halastamata langešiwad ilma tema rabelemisest hoolimata raudse mehe hõõbid tõikide sellide ja õpipoiste filmade ees tema selga. Kui ta ennast wiimaks lahti jõudis kiskuda, jooksis ta tagasi waatamata nagu meeletu otse kohe ema maja poole.

„Ranget karistamist olin ma ära teeninud, aga mitte üleskohtust ja teutawat peksmist. Mitmed minu wallatustest on karistamata mööda lastud; mu isamaa armastust tasutasse hoopibega. Kõik inimesed ja soldatid kiisiwad mind, tema tentab!“

Nõnda mõtles Jaan omas wihas, aga unustas ära enesele ütlemast, et kõik kiituse wääriline töö, mis ta oli teinud, rikutud kohuse täitmise wõlga ei jõudnud tasuda. Wistist ei olesk ta meister mitte nii äkiline ja lange olnud, kui mitte mõned tõised apardused teda ei olesk enne ju äritanud. Aga inimene ei pea oma paha meelt mitte pahanduse tujul süüta loomade üle wälja puistama.

Jaan weerles ja pöörles mõned tunnid nuttes ja pahandades aias, enne kui ema wäljast töö juurest kodu tuli. Ta stis rääkis ta emale sündinud lugu ja tunnistas kindlalt, et ta mitte enam selle wägiwaldse mehe juurde ei saada tagasi minema. Ema südamest läis walu läbi, aga ta ei pannud wasta, kui ta lapse ihu pääl jämedaid peksmise märkšid leidis. Nõnda jäi ta esimestel päiwil kodu, oli wait ja wagur, kurblik ja kannatlik, tunni suurem walu mööda oli.

Ühel hommikul, kui ta jälle külasse julges minna, hüüdis üks hääl tasakeste: „st! st!“ Ümber waadates nägi ta Kulli Raarelt Rebase Jaani maja wastu maas pööša wilus peituses.

Tema teadis kõik ja trööstis Jaani omal viisil: „Ära hooft sellest suurt, wane poiss! Ma olen ka rõõmus, et wana sarwiku sepikojast lahti sain. Minul on midagi muud silmas! Sa niisugune tuline poiss, nagu sina oled, saab igal pool läbi.“

„Ütle ometi,“ rääkis ta tüki aja pärast edasi, „kas sa mõistad hästi ronida? Näitusels, kas sa saalsid ilma rebelt abita üles Rebase Jaani pööningu-tuppa?“

Jaani waatas argduseta üles, temale tuli uus elu sisse ja wähe auu-ahnust kihutas teda taga oma osawust näitama. Ilma sõna wastamata kargas ta tõisele poole teed ja oli maja waheseina pelside otsasid mööda pea ülemal afna juures, kui see korraga lahti tehti ja wana Rebase Jaan pahaselt, pea-aegu kartes hüüdis: „Mis see tähendab? mis sa siin teed, tuisupää?“

„Ma tahtsin teile paljalt „tere hommikut“ hüüda, ütles Jaan naeratades ja libises siis ruttu alla. Kulli Kaarel naeris tasakeste, ilma et ta oma pelgupaigast oleks wälja tulnud, ja kutsus Jaani enesega natukese metsa jalutama. Kui ju külast tükk maad kaugel oliwad, küsis korraga Kaarel tõsiselt endist juttu poolele jättes: „Jaani, kas sa mõistad suud pidada? Ma tahaksin sulle midagi teada anda.“

Poiss wastas uudishimuliselt „jah.“

„Kinnita mulle seda wandega, et sa millalgi sõnakest sellest ei ilmuta. See asi on meie õnne ja tulewiku kohta väga tähtjas.“

Jaani uuesti rõõmsast lootusest kihutatud ja uimastatud, tegi Kulli Kaarli tahtmist.

Müüd kõneles kiusaja kawalalt edasi:

„Rebase Jaani, see wana ihnuskael, on nii sinu kui minu äparduse juures süüdlane. Kudas ta sinu emalt ilust heinamaad ära kistud, ei ole sul teadmata. Ka minult on ta mu päranduse ära petnud. Ülewal pööningu-kambriis on tema rahakapp. Wõtmed on meil, kisse saad sina —“

„Pea!“ pörutas poiss kulmu kortsutades sinna wahese, „kas sa arwad, et ma waras olen?“

„Ära pruugi nii waljusid sõnu. Kes räägib sellest? Tema raha meie ei wõta. Ma tarwitan üksi üht tunnistuskirja. Täna õhse ei ole teda kodus. Murekse mulle see paber ja meie mõlemate häda on otjas. Ma mõistan tänulik olla.“

„Ei!“ ütles Jaan kindlalt. „Seda mina ei tee. Kui paber sinu oma on, siis kaeba tema pääle kohtus. Kui mitte

enam, siis niipalju olen ma ometi foolis õppinud: oma õigust ei pea mitte ülesõhtuga kätte püütama."

Sell waatas kõrwalt luurides tema pääle ja kostis: „Wõib olla. Muidu, palju kergemalt lähets, sull ei oleks tõeste mitte nii õrna südametunnistust tarmis. No, noh, ära waata kohe nii wihaselt mu otsa, jäägu sulle õigus. Aga suu peetud! mõtle oma wande pääle!"

Nad lahkusiwad, ja väga mitmesuguste tundmustega läks Jaan kodu.

Kaksikümmandneli tundi hiljem — ta awitas parajalt emal kartohwolid maha panna ja see rõõmustas tema jõuu ja osawuse üle — astus ootamata wallakubjas nende juurde, pani kää poisi õla pääle ja hüüdis: „Oho! tuisupää, oled sa ka lord minu küünte wahel juhtunud. Kas sa siia kuhugi raha oled maha matnud? Kaewa ruttu välja! Eks sa ei kuule?" „Armuline Issand! mis see tähendab?" hüüdis Liisa ja laskis ehmatusest labida langeda.

„Ei muud midagi, memmekene, kui et minewal ööl Rebase Jaani raha ära warastatud on. Ja teie isand poeg teab teed tema tuppa, eh, eh! eks ole nõnda? on alles eila heledal päewal katjunud, see oli ettewaatmata. — Kas tuled häaga ligi, wõi pean ma sind siduma?"

Jaan wahtis keeletult tema otsa, ilma et ta oleks katjunud ära põgeneda. Siis pööras ta filmi ema poole, kes otsata haledusega tema pääle waatas.

„Mina olen ilma süüta!" õhtas ta wiimaks.

„Nõnda nad kõik ütlevad," tähendas wallakubjas.

„Ma olen ilma süüta!" ütles Jaan uueste, „ära waata mitte nii kurnalt mu otsa, ema! Näägi ometi, ega sa tema kaebust ei usu?" Ta wiskas labida käest. „Ma lähen selle mehega ühes, küll siis kõik selgeks saab, poole tunni pärast olen ma tagasi."

Märja silmaga waatas ema taga järele. Küll oli Jaanil raske kohtuteenri ees lausa päewa ajal läbi küla astuda, just nagu läbi lipu, sest paremal ja pahemal pool oli suuri ja wäikseid päältwaatajaid, kes teda ammuli suuga nagu mõnda imelooma wahtiswad, õlasid nifutaswad, pääd wäänaswad, mõnda sõna parandamata tuisupää üle, sandist kaswatamisest ja sanditüdrufust tõine tõise wastu sofistatsiwad. Tema prii-
tahklikud endised alamad ehmataswad teda nähes ja põgenes-
wad ära. Seft nõnda on ilma-inimesed, kõige wähem suu-

rem jagu neist. Paremad hoidsiwad ennast tagasi ja kahetsewad teda.

„Sa wallawanem raputas p   , ehk k   . Saan silmaveega kinnitas, et tema ilma s   ta olevat.

„Kui ma su juttu kuulen,“    les ta, „siis pean pea-aegu t   ks pidama. Sa n   nud ei ole sind keegi. Aga ka wanast ei ole sind millalgi k   tte saadud, ja ometi w   ks m   nigi v   napuu sinust loofese laulda. E  s ole nii? Sa kannad juba ammuast ajast „tuksup   “ nime, oled m   nda koerust teinud, joofsid wiimaks meistri juurest    ra, m   istad h   sti ronida ja muultrauda tarvitada — mul on sinust w   ga kahju. M   tle j   rele! Kui sa homseni ei tunnista, siis saadan ma sind sillakohtu k   tte.“

Tema r   hendas k   ega ja    nnetu pois  s wiidi wangi. K   ri-nal l   kkus uks tema taga kinni ja pandi lukku ja ta j   i      i koledasse kambris   . Troostita    stus ta h   leaseme p    le.    s suur k   rblane p   rijes l   bi    hus lendawa tolmupilwe, paljad seinad wahtis   wad j   lestusega tema otsa. H   bi ja walu m   tis   wad ta s   damas aset. Nii kaugele oli ta ju j   udnud! Siia oli teda ta    leannetus ja kergemeel saatnud! Mis asjas ta oma auu oli otsinud, see oli temale langemiseks saanud. Enne armastatud, imel  s pandud ehk ometi fardetud, ja n    ud p   genetaw,    ra p   latud, teutatud — waras mitme inimese silmas. „Oh oleksin ma oma ema s   na kuulnud!“      as ta ja hakkas m   ha j   etud ema p    le m   telde  s uueste nutma.

S   h, sellel oli raske p   ew, kus keelel   ndjad naabrinaesed temale terwet lugu teada and   wad ja omal wiisil teda tr    stis   wad, ja weel rassem    htu, kus ta oma waluga      i oli. Aga p   rast kes     d, kui esimene uinatus tema pisarasi filmi kinni wajutas ja s   damelik palwe ning u    oma poja s    ta olemise p    le teda olivad waigistanud, k   putati forraga afna k   lge.    hmatades kargas ta    les ja n   gi Saani    ues. Wana wangikoda ei olnud julget ja k   rma   t pois   i kinni pidada j   udnud, ta oli w   lja p    senud. Ema lastis teda w   risedes s   sse ja t    t aega hoid   wad nad t   ine t   ist kaela    mber.

„Ema,“      les wiimaks Saan tasakeste, „ma olen mitu rumalat tempu teinud ja sind s   gedaste kurwastanud, seda ma n    d saan aru; ma tahan    sna t   is   ks saada, kui ma elusse j    n, j    aga sina elusse! Aga Reb   se Saani raha warastanud ma ei ole. Ma arwan teadwat, kes seda on teinud, aga ma

ei tohi midagi ütelda. Ma pean ära minema, ära hoi mind mitte tagasi, see peab nii olema."

"Ja mina pean üksi ja päratult siia jääma, ainu üksi?" nuttis waene lest. "Kas sa jõuad seda oma südame pääl kanda?"

"Kas sa siis vähem üksi oled, kui mina wangis istun? Ole rõõmus, ma tulen jälle tagasi, ja siis auu sees. Anna mulle pühapäewa riided ja siis natukene süüa, isu on mul siiski kõigest pahandusest hoolimata."

Suba otsis ta tuhinal kapist riidid ja pani ennaft tõistesje riietesse, pistis ta oma koolitunnistuse taskusse, et midagi passi asemel ette näidata oleks. Senni muretses Liisa natukene leiba ja kitsepiima ja rõõmustas kõige kurbduse juures poja hää isu üle. Aga mitte kauaks ei annud ta enesele rahu. Ta kargas üles ja palkus emale jumalaga jätmiseks kät, enesel nutt ligemal kui naer. Ema võttis nuutsjubes ta kaela ümber ja palus: "Jää siia! Ära jäta mind mitte maha. Kannata ilma süüta, kui see peab olema, kõit läheb jälle üle. Jää siia! Mis pean mina ilma sinuta tegema? Ma tahan nii kaua kannatlikult oodata, kunni sind jälle lahti lastakse, tahan tööd teha ja hoolitseda; süüa ju meil veel on, ja küll armas Jumal edasi amitaib. Ära mine ära, Jaan! jää siia!"

Aga tema palumine oli ilma asjata. "Ema," hüüdis ta ja pigistas hambad kokku, "ära tee minul südant veel raskemaks. Ma olen sulle kurbdust küllalt teinud, sa ei pea ka nüüd veel häbi minu pärast kandma. Ma ei kannata seda, et mind warga nime all wangi wiisil sillakohlusse weetakse, see oleks mu surm. Sa oled nii armas ja häa, sinu pärast saab Jumal mind õnnistama ja tagasi saatma. Jää Sumalaga, ära nuta mitte nii väga, jää terveks!"

Tasaselt tegi ta ennaft lahti. Ema nägi, et ta teda mitte tagasi hoida ei jõudnud. Ta tõmbas laua laetalahti ja püüdis temale kõige vähem seda vähe walmist raha ühes anda, mis tal kõiges oli. Aga ta võttis paljalt ühe rubla.

"Sa oled seda waewaga teeninud," ütles ta, "ja tarvitad hädalikumalt, kui mina. Küll mina läbi saan. Jää terveks, armas, armas ema! Sa näed mind kui auusat meest tagasi tulewat, ehk — ei ial!"

Suba kuuldi Jaani sammu müdinat kaugel aega mööda ära kaduwat, ja ifka veel sõlas see hirmus wiimane sõna waele lese kõrwades: "Ei ial!" Ta oleks seda kõit furjaks unenäuks pidanud, aga ei! Säälsel seisil leib, millest ta oli

öönuud, sääl raha, mida ta oli ära põlganud, siin tema wana kuub — ta oli läinud! läinud laia ilma sisse, wist sõtta! Ta oleks meelt ära heitnud, kui ta mitte seda kustumata hällikat ei oleks tunnud, mis kõitidele nõtradele karastust annab; nõnda nuttis ta fibedaste ja otsis palwes troosti Jumalalt.

Dö läks mööda ja hommit ja lõuna tulid kõige oma taga otsimiste ja küsimustega. Ta ei salganud mitte, et Jaan tema juures oli olnud, aga enam ei teadnud ta ka ütelda. Mõnda wistumaatust ja wiha sõna pidi ta kandma; ta kandis waguvalt.

"Ma olen seda ära teeninud," arwas ta iseeneses. "Miks ei katjunud ma weel mitte enam teid tagasi hoida? Miks ma ei nõudnud süüaluse järele? Ta rääkis sellest nii salajalt. Aga kõik oli nii ruttu mööda. Rääkigu ja jorigu nad pääle, kui ta aga tagasi tuleb."

Ometi, kui ka Jaan oma fergel meelel antud wannet oleks rikkunud, see oleks ka wähe awitanud. Sest Kulli Kaarel oli siit küljest nagu tina tuhka kadunud.

Sõa käre läks ikka kangemaks.

Oliwad Wenelastele õnnetumad päewad, kuna Plernga all tuhanded inimesed oma elu kautasiwad, ilma et sellest kasu oleks tulnud. Need, kellel Jaani kodukülalt omased sõjaplatšis olivad, heljusiwad kartuse ja lootuse wahel, aga teegi nii wäga, kui waene Riisa: tõised sawad mõni lord sõnumeid ja termisid, tema põgenenud poeg ei tohtinud sõnakest kirjutada; kas ta elas wõi oli surmud, ta ei teadnud.

Palju sõpru ei olnud tal külas ial olnud. Ja nüüd, kuna ta neid kõige enam oleks tarwitanud, jätsiwad ka need teid maha. Nii ta arwas ise kõige wähemalt omas kurwas tatud, haiges meeles. Jaani ristiisa, üks muidu diete auns ja hoolas pärislohanik, tegi iga lord, kui ta Riisale wastu tuli, külmrapikkuse pale, ja ei teadnud ka paremat velda, kui:

"See tuleb pehmest laste kaswatamisest. Ma kupatan oma poisja, et nad „au" ja „wau" karjuwad, nii pea kui nad sõna päält käsku wõi keeldu ei kuule. Olge rõõmus, et kelmist lahti olete saanud. Saab ta maha lastud, siis sureb ta ometi auusat surma."

See oli soola haawadesse hõerumine. Imeks on panna, kui toored mõned inimesed on. Tõised, ja iseäranis naesterahwas, rääkisiwad sõbralikumalt:

"Rahju waesest poisist! Aga teie ellitasite teda ka natu-

kene ülearu. Kes tema eest nüüd hoolitseb? Kui väga hoolimata ta ka oma riietega ümber käis, ilka ehiti teda nagu nukkunueste wälja. Mis nägu peaks ta küll nüüd olema?"

Üksi wana foolmeister jäi tema wastu ilka lahkest ja sõbralikust nagu enne. Mõni kord, kui ta temast, olgu ta kas majas, wilja puu-aias või wäljas põllutööd, mööda läks, jäi ta tema kohta seisma ja algas liht korraliste asjade üle juttu, olgu kas ilmast, põllusaagist või muust. Aga pea mõistis ta juttu kangel ära oleja poja pääle juhtida, rääkis sellest hääd, trööstis ema ja pidas teda ilma süütaks. See kõne kergitas lese südant.

Ühel õhtul tuliwad ta juurde kolm nooremat Saani kaasloomilast, kes ilma ees küll endisest sõbrusest häbi oliwad tunnud, aga oma sõbrust siiski üsna ära ei olnud unustanud. Nemad tõiwad waesele lesele oma wanemate nimel natukene häbelikult kausi täie tangupudru, pool pätsi leiba, tükkide liha ja kaks worsti. „Wanemate poolt palju terwisi, meil tapeti kodus waruks,“ kogeldasiwad nemad. Riisa mõttis alandlikult ande wastu. „Oh, mõiks ta ühes süüa!“ öhtas ta; jään nutiwad hääd lapsed ka ühes ja Aleksander, kõige noorem laps, hüüdis mehiselt: „Kui ta tagasi tuleb ja emal on veel üks worst tangufirstus, kohe küpsetan ma selle temale!“

Kõik see kergitas väga Saani ema südant ja ta tõutas seda mitte ära unustada. Aga need harwaste walguse wilkumised tegiwad pika kurbuse öö pimedust seda nähtawamaks.

Meil on parem kord käes, kui sellel waesel emal, sest meie mõime kohe waadata, kuhu Saan jäi, kui ka meie mitte igaüht ta teekäiku ei hakka pikalt ja laialt jutustama, mis üksi seda raamatut mõiks täis täita.

Saan tõttas kõige päält sinna raudteejaama, kus ta juba oli olnud. Wana tutwus awitas teda edasi lõuna poole. Sgal pool ei läinud asi nii lõbusaste, waid ta pidi tõel oma karmust, meele terawust, osawust ja julgust kofku mõtma, kui ta edasi tahtis saada ja ennast linnimõtmise ja tagasisaatmise eest hoida. Ta awitas igaüht, sellele abi tarwis, ja oli rahul, kui teda aga kannatati. Ta magas kord öies, kord tühja woori wagoni sees, kuhu aga pää maha mõis pannu. Nagu linnukene jäält ja täält terakese nopib, nõnda mõttis tema igaüht leiwapalukest wastu, mis temale sõdatid või wooriwedajad kätte wiskasiwad. Ühel rittmeisteril kuffus kord kallis kiiter kaelast, kus ta rippus, maha, ilma et ta ise seda märkas.

Saan nägi seda kangelst oma teraste silmadega, jooksis juurde ja andis kautatud asja peremehele kätte, mis eest ta lah'e tänu ja weikese kingituse sai.

Kord otjis üks wana halli pääga senati kohtuherra oma haawatud poega. Saan pakkus kohe oma abi, mis tal ilma Wene keeleta wõimata oleks olnud teha. Ta kandis wana herra rasket reisikotti, kus enam sõita wõimalik ei olnud, küsis järele ja kuulas igal pool nõuuta ja ära wäsinud wanakese eest ja juhatas teda wiimaks oma poja juurde. Lah'e wana herra oli täis tänu ja tasus rohkeste tema abi. Targu palus Saan ka weel midagi muud temalt, mis talle tarwilikum oli, kui raha: tunnistust oma hää töö kohta, mida talle kohe auustatud hallpää häämeelega andis. See oli õnnelik päew, aga mitte kõik ei olnud tema sarnosed. Ta pidi tõrelemist kuulma, mitmeid womme ära kandma ja sagedaste nälga ja jänu kannatama. Kui ta niisugusel korral nirijsa ja nurisja kõhuga kopitanud hõlgede wõi ka palja maa pääl pikali oli, siis mõtles ta küll haledusega kodu, armsa ema ja puhta sängi pääle. „Oleks ma oma kaela painutanud ja meistri juurde jäänud, kudas üsna tõisite oleksiwad nüüd asjad! Aga nüüd on kahetsemine liig hilja.“

Sa weel pahemad asjad ähwardasiwad ta kallale tikkuda. Sõda lergitab inimese kõige kõrgemaid ja auusamaid mõtteid ja omadusi, aga ka kõige alatumaid ja nurjatumaid, äratas kangelaste kõrwas ka püsti kelmisid. Need hiilisid kõige ettewaatmise ja politsei walitsuse kiuste wäehulkade wahel ümber ja toimetawad bö ajal oma pimeduse tööd: margust, rõõwimist, äraandmist. Saan nägi ja kuulis mõnda, mis temal lord were palesse ajas, lord tarretama pani. Mõned kelmid heitsiwad oma silmi kärma ja tubli poisi pääle, ja katjusiwad teda oma paha töödele tarwitada. Aga Saan lütkas kõik nende awatelemise kõned ja kiirgawad kiusamise pakkumised karedalt tagasi, olgu küll, et tal wiimsil päwil iseäranis mitmesugust puudust kannatada oli olnud. „Tuisupää tahab auusaks inimeseks jääda, ema!“ ümises ta iseeneses ja pööris ennast kiusajateft ära.

Kõige armsamalt oleks ta sõawäe ees wõitlejate hulgas tahtnud olla, aga kust senna saada? Tal oli hää meel, kui küll aega ühe jalawäe salgaga tohtis ühes käia. Wanad suure habemega tublid soldatid rõõmustasiwad priske poisi üle ja mõnigi mõtles wist haledusega oma poja pääle kodu, ja jelle

päale, kas ta ka teda jälle näha saab. Sest mitte üksi waenlaste kuulsiid ei olnud karta, waid ka kõhutõbi ja soetõbi (Typhus) hakkasiwad oma ärahäwitajat tööd tegema. Wihmased ilmad tuliwad kätte, teed läksiwad põhjatuis, leeri kohad terwise tapjaks, laatsaretid saiwad täis, ja ka terwete päale tuli tufatuju. Jaan oli väga otsa lõppenud, aga muidu weel alles terve. Wahel karastas ta ennast suu täie joodawa wiinaga, mida ta marketendide j. o. sõawäega ühes käija söögi ja joogi müüjate käest teenitud rahaga ostis.

Ühel päewal tahtis ta oma pudelit ühe praegu uneste sinna tulnud marketendi juures täita, kui ta ligemale astudes wihma mantli ja pashliki all Kulli Kaarelt ära tundis ja tahtmata tagasi pörkas.

„Sina siin?“

„Mis, sina ka?“ kõlas peaaegu ühel ajal mõlemate suust. Siis hakkas Jaan nagu tangidega tõise käewarrest sinni ja hüüdis wihaselt:

„Sina oled minu õnnetuse sepp. Miks sa lastsiid mind wanduda? Miks sa ei tunnistanud, et ma üksi sinu soowimise päale Rebase Jaani maja otsa ronisin? Aga ei, sina paned salajalt putkama ja annad jalgadele tuld.“

Kulli Kaarel rõõmustas, et õiglane poisj teda ei olnud nimetanud ja püüdis teda nüüd waigistada. Aga Jaani meel läks ifta pahasemaks ja ta ütles seda, mis ta paljalt aimas, aga mitte tõendada ei wõinud. Suba hakkasiwad ligidal seisjad inimesed nende tüli tähele panema. Sääl pööris kawal kelm kasuka karmupidi.

„Dho, sina narukael, praegu wängist ära põgenenud, tahad sa õiglasi inimesi warasteks teha? Kasi minema, wõi muidu lähed lugu luhta!“

Ta kasjus ennast lahti raputada, aga Jaan hoidis kõwaste temast sinni, ja nõnda maadlesiwad nad wihaselt, kunni üks kasak neid karedalt koost kiskus. Marketent ajas alandliku näuga ja libeda keelega kõit süüdi waese poisi päale.

„Marsh! poisj,“ hüüdis kasak, „tule ühes, küll näeme, mis stis saab.“

Ilma asjata palus Jaan, kui jälle sõnad suhu sai, tema päale halastada ja talle õigust näidata. Ta oli kadunud; ju hirmitas ta wana sõber kahju rõõmus, ju hakkas kasaka raudne rusikas tema kullast sinni: sääal küsis üks mööda sõitja ohwitser,

mis wiga olla, ja poisi terane film tundis warsti seda rittmeistrit, fellele ta kadunud kiikri oli kätte muretsenud.

"Rittmeisteri herra," hüüdis ta omas hädas, "awitage mind! Teie teate, kas ma mõni waras, sant poiss olen."

Poisi hää lolas nii meeleärakeitlikult ja ta filmapilge oli nii ärdaste paluja, et lahke herra liigutatud sai ja asja järele kuulas. Temale tuli ka tõeste oma kiikre kadumise ja leidmise lugu meelde. Ma arwan, et igale auusale mehele, iseäranis soldatile, ilusad hobused, suured koerad ja tublid poisid meele järele on. Selle herraga oli lugu nii. Ta päästis poisi pääletungijate käest lahti ja küsis sõbralikult: "Kas mõistad ka ratsa sõita? Siis hüppa selle lisna hobuse selga ja sõida minuga tükk maad ühes, et rääkida mõikime, mes sinust peab saama." See oli õnn, nagu teda enne temale weel mitte ei olnud juhtunud. Matusele aja eest weel warga nime all kärelda kasata küüntes ja kartuses, et kodu kohtute kätte saadetakse, et sääl warga palga wangihoones kanda, aga nüüd kõrge, ilusa hobuse seljas, suurtsugu ja lahke ohwitseri kõrwas, ülendatud tema usalduse läbi ja täidetud rõõmsa tulewiku lootusest. Süda paisus tal tänust. Usaldawalt rääkis ta kõik oma elu lugu ja passus, kui korterisse oliwad jõudnud, oma tunnistustäht rittmeisteri kätte. Seda ei olnudki tarwis, sest rittmeister, kes ise ka meie maa mees oli, uskus poisi lihtsaid sõnu muidugi, ütles aga siiski lõppeks: "Mis nüüd, mu wäikene, armas mees?" Sääl palus Saan wäga ärdaste, teda mitte enam ilma sisse lükata, waid enese juurde jätta, olgu kas hobuste-poisiks või saabaste puhastajaks, kui muud ammetit ei olla. Tema laitsja ütles lõppeks pääd raputades: "See on seaduse wasta. Ometi sõa ajal on mõni asi lubatud, mis muidu keeldud. Ma tahan katsuda ja võtan kõik wastutamise oma pääle."

Saan nuttis rõõmu pisaraid ja oleks helde herra käele suud annud, kui see mitte ei oleks kät ära tõmbanud ja tõemeelilikult edasi hõlunud:

"Aga üht asja pane tähele, mu poiss. Sell filmapilgul oled sa wagur küllalt, pea nii pehme meelega, nagu tütarlaps. Oled ka wist üleüldse häda läbi õpetust võtnud ja oma liig erka olemist maha jätnud. Ära lasse teda jälle enese üle mõimust saada! Minu juures ei heideta nalja. Kord ja kohus, see on pääasi teenistuses, ka soldatite juures ülem kui wahwus. Pane seda meelde! Kas said aru?"

Muidugi lubas Saan kõik kuulda, ja mis palju ülem

oli: ta kuulis ka mististe. Meie võime nüüd teda rõõmsama meelega maha jätta, sest ta on hääs läes, ja pöörame ennast jälle tema vaese ema poole.

Lühemaks ja pimedamaks läksivad päevad, kartlikumaks ja tumedamaks tema meel. Üks nädal tõise järele, tõine kuu tõise pääle läks mööda, ja Saanist ei sõnalest, ei teadust, ei jälgegi. Küll oli ta kord oma Isanda kaitsmise pääle lootes, kodu kirjutada usaldanud, ometi see kiri ei läinud ial kätte. Röõhutud ja küüru jäänud täis nüüd enne nii tugev lest ümber, „nagu mõni tuuekümmeline,“ ütlesivad naabrid ja waatsivad aega mööda tõise halastusega ja taastundmisega tema pääle. Kui ta woti ees istus ja fedras, mõtles ta: „Kas tal ka veel särri ihu pääl on — wõi ei ole tal ühtigi tarmis, kas ta rutulist surma kuuli läbi leidis, wõi wingerdab ta walumoodi pääl palawiku läes, kus ta elu kustub, nagu minu lamp, kui ma õli senna sisse ei wala? Oh, oleksin ma tema juures teda pöetamas ja karastamas!“ Jõudub tuliwad kätte, lapsed ja wanad rõõmustasivad ometi raskest sõa ajast hoolimata sellel kallil pühäl, tõlasivad ka pääleegi Wene wägede wõidusõnumed senna juurde, aga Liisa rõõm oli wäga kirju-karwaline; kas jõudsiwad isamaa wõidud ja sõawägede auu tema ainu poja aset täita. Talw hakkas taganema, lenade kätte tulema, Wene wäed olivad Plevna linna ära wõtnud, üle Balkani mägede lõuna poole tunginud ja ähwardasivad Adria-nopoli linna ära wõtta. Säääl hakati juba rahust rääkima, kunni wiimaks Märtsi kuul „rahu!“ läbi linnade ja külade, üle maa ja mere tõlas. Rõõtide inimeste südamed paisusivad rahupäikese helendusel laiemaks ja tuhanded tänapalwed tõu-sivad taewa poole. Soldatite kirjad rääkisivad rõõmsas loo-tuses pea kodulastmisest — Liisale ei tulnud ühtegi sõnumet, tema jauts ei olnud kewadel kullisid, rahu kuulutus ei toonud temale troosti. „Päratu lest!“ Oh mis suurt häda ja mure kogu kuulu ab see üksainus sõna!

Aga Sumal ei pane meile inimestele mitte enam pääle, kui meie kanda suudame, ja tema abi on tõige ligem, kui meie häda tõige suurem. Ta on meile hää ja paha, õnne ja õnnetuse päewadeks kaks kange tuge annud: töö ja palwe. Need mõlemad ei lastnud ka nõtra Liisat üsna maha langeda. Tööd pidi ta tegema, kui ta mitte wõlgadesse ei tahtnud langeda ja oma majalest lautada, mis pääle ahne Rebase Saan ju ammu omad ihaldajad filmad oli heitnud.

Ei olnud ta ometi mitte hābenenud waese lese kāest warastatud raha asemele ta pārandust nõuda; siis tahta tema muretseda, et tema poeg karistamata tagasi tulla tohtida. Niisugust pakkumist oli Riisa pahaselt tagasi lüftanud, sest selle wastumõtmise läbi oleks ta poega jüüdlaseks tunnistanud.

„Minu Saan on ilma süüta,“ ütles ta, „ja Sumal ei saa mind enne surreda lastma, enne kui ma teda veel kord olen näinud.“

Aga see kindel lootus ja julgus, mis teda niisugusel waimustawal korral elustas, kadus sageaste laua ootmise järele wāga wāheseks.

Ühel warasel kewade hommikul oli ta süda isēranis raske. Mis ta imeksi panna, Saani ristisa oli laua, wāhest hāamõttega, tema päāle mußlase wiisi ajanud, oma pārandust āramiüa, ja kui ta selle päāle tummalt päād oli raputanud, wihaselt ja sõideldes āra läinud. Riisa wõttis õhates labida ja läks aida kaewama. Kui aeglane oli nüüd ta töö, ehk ta küll muidu nii hāsti oli laabunud! Sga labida täie juures mõtles ta haua päāle.

Korraga kuulis ta hobuse kabja mübinat tee päāl. Ta waatas üles ja nägi kaks ratsa meest ligemale tõttawat: üks hiilgawas mundris päälis ja tõine ka kenas mundris sirge noormees. Ta armas und nägewat ja toetas ennast wārisedes oma labida najale, aga ei! tema see'p on! tema Saan, suurem, ilusam, õitswam kui ta teda enne oli näinud! Sa nagu wāll oli ta hobuse seljast maas ning üli aia aias, kus ta ema laela nii tõwaste kinni hakkas, et sell pea-aega üli suure jälle-nāgemise rõõmu pärast meel päāst āra kadus.

Niisugused õnsad filma pilgud tulewad ka kõige õnnelikumas elus harwaste ette; nad on taewa õnsuse eestundmused, mille eest kuude, jah aastate kaupa kantud kurbus liig suur hind ei ole.

Ka oberst-rittmeister oli ratsaruunalt maha astunud, ja Saan sidus hobused ruttu aia külge. Siis läksiwad kōit kolm tuppä; lahke ohwitser tahtis oma kaitsealuse ema auustada.

See kattis laua ja kāis sinna ja tänna nagu āra seletatud ning kandis kõigeparemat toitu, mis tal oli, laua päāle. Sa siis tuli jutustamine ja imekspanemine, küsimine ja kostmine.

„Sõõ, laps, sa oled wist ifune!“ manitses ema poega nüüd, ja jällegi filmapill pärast seda ütles ta: „Koh, rāāgi ometi ka! ma ei ole su armast hāält enam ammu kuulnud.“

Meie oberst-rittmeister rõõmustas iseeneses niisuguse was-

tastikku armastuse üle ja kahweldas tubliste sea ringi küljes; ratsasõit oli temale isu äratanud ja toa ja kõigi sõõgi asjade puhtus oli ta isu ülendanud.

Viimaks pühkis ta oma lihvu, pakkus Liisale kät ja ütles: „Tänan, Jaani ema, nii ei ole mulle jälle ammu enam toit maitsetud, kui praegu. Aga laske nüüd ka poissi süüa, ta ei saanud ju rääkimise pärast raasukesti suhu, ma jutustan ka omalt poolt mõne sõna. Oma alandliku meele pärast jättis ta kõige parema loo rääkimata, see on, et ta mu elu päästis. Ma võtsin teda, et tal teraw nägemine, sagedaste waenlast waritsemise enesega ühes. Üks kord, kui meie ühe tee kitsuse pääl, kus kõrged mäeseinad kumbgil pool küljes seiswad, sõitsime, tõmbas ta mu hobuse järsku waljakest tagasi ja tungis oma hobusega minu ette. Püüsi paut, mis mäe harjalt minu südame kohta pidi käima, haawas tema käe warts.“

„Kus kohal? Kas ja weel haawatud oled? Kas käsi tangles on jäänud?“ hüüdis Liisa ehmatades; ometi Jaan waigistas teda naeratamisega ja pääraputamisega. Rääkida ta ei saanud, sest et tal praegu tükk sea liha hammaste wahel oli.

„See ei awitanud küll mitte täieste,“ rääkis oberst-rittmeister edasi, „juba jälle wälfus tuli ja kõlas paut ning mu hobune langes ja pigistas mind hirmsaste, aga juba hüppaswad mu mehed hobuste seljast ja jooksiswad jala mätte üles ning võtsiwad mõne laiapüsti mehe wangi, kuna tõised põgeneedes jala taldasid näitawad. Meid kahelkesti lanti oma wäe juurde ja saadeti latsaretti. Sellega oli meie sõda lõpetatud. Juba enne oli Jaan wahwuse eest risti rinda saanud ja alamaks ohwitseriks tõstetud. Nüüd, kui rahu oli tehtud, lasti mind obersti ja teda weldweebeli nimega kodu ennast parandama. Siin istume nüüd ja oleme tuliterwed, lustilised haiged, ja kui see ka Jaani tahtmine on, siis meie enam tõine tõisest ei lahku. Peaksiswad weel Türklased tülitsema ja Inglased irisema hakkama, siis läheme ja näitame esimestele teed üle Bosporuse Aasiamaale ja õpetame tõistele ujumist Põhja-Jäämerde. Mina tõusen kindraliks ja Jaan esimeseks ohwitseriks. Waat' nii, mu pois! Aga loomad lähewad rahutumaks, wii nad kõrtsti juurde ja telli minule üks tuba korteriks. Tule warsti tagasi ja too ka joodawat wiina ühes, sõõl oli mulle väga mofla mööda ja mu hää jänu on natukene enam wäärt kui paljast wet.“

Saan largas kärmeste üles ja sõitis uhkelt oma peremehe hobust walgastest hoides läbi küla kõrtsi poole. Ühes koplis oli hull lapsi koos mängimas just kui ta mööda sõitis. Kõik waatšiwad imeks pannes toreba sõitja pääle, kui forraga Aleksander hüüdis:

„Hurraa: meie päälil on jälle kodus!“ ja „Hurraa! elagu tuisupää!“ kõlas rõõmsaste igalt poolt.

Saan terwitaskõiki armulikult ja oma endisid sõpru liigutatud südamega.

Selle wahel sees täiendas oberst oma juttu Liisale rääkides, et temal siit külast umbes sada wersta kaugel suur mõisa seiswat. Tema soovimine olewat, et Saan kuskil põllutööd korrapärast kätte õpiks ja siis tema juurde walitsejaks tuleks. Teadagi pidada ka tema, s. o. Liisa, oma kodukohast maha jätma ja neile maja seespoolselt walitsejaks lööma, sest et mõlemad poisimehed olewat ja Liisa nii väga puhtust mõista pidada ja maitsewat toitu valmistada. „Aga, sellega ei ole ruttu,“ lõpetas ta oma kõnet, „pärast on weel aega küllalt asja pikemalt läbi rääkida. — Aga kus ta pudelitega nii kaua wiibib?“

Jah, ta jäi tõeste natukene kauaks tulema. Tutwad igal pool püüdsiwad teda tagasi hoida. Aga säält ta ju rutusammuga tuleb, wallawanem ja koolmeister ühes.

„Saani ema,“ hüüab esimene pärast rutulist terwitamist, „ma rõõmustan, et teile meelepäralise sõnumeid wõin tuua. Teie auus poeg on just õigel ajal kodu tulnud. Praegu toodi wana Kulli Kaarel wangi wiisil siia. Uue selmuse eest oli ta finni tabatud. Läbi otsimise juures oli tema taskust ka mõned hindpaberid leitud, mis Rebase Saanilt warastatud olivad. Esimeses ehmatuses on ta kõik üles tunnistanud. Tema on waras ja Saan täieste ilma süüta. Mul on väga kahju, et tema on pidanud tõise ülesõhtu pärast kannatama.“

„Tänu Sumalale!“ hüüdis Liisa ära punastawat noort meest oma hõlma tõmmates, „tänu Sumalale! tema on lese palwe häält kuulda mõtnud.“

„Tuisupää oli ikka auusa meelega,“ ütles wana koolmeister, „kui õunapuud arwamata jätame.“

„Ta on ka ikka auusaks jäänud!“ hüüdis oberst, kes selle wahel oma südame liigutusest hoolimata marjawedelikku oli klaasidesse walanud, „tema on kõige parem, truim ja armsam pois, keda ma tunnen. Minu isandad — ja wõid nüüd ka

julgeste ühes juna, Saan! — esimene klaas raskestes kurvas-
tatud, nüüd üliõnnelikult ema termiseks."

Klaasid kõlastivad kofu ja joodi tühjaiks. Nuttu täitis
nad oberst uueste täis hüüdes: "Sa tõine ta auus! pojale:
Elagu kõrgest taltsaks saanud tuisupää!"

III. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Si Sumal kõike täitma jõua,	Pilvest, surma-hirmu saatjast,
Mis temalt ilmas tahad sa:	Koldse wälgu warjajast,
Kuid waimu-wara temalt nõua,	Näha wikerkaari waatjast,
Si siis ja otst asjata.	Blu-wärwid ilusast!

* * * * *

Kurtwa kuuse-metsa all
Rask on lena katte all:
Mõttele seda mure all!

IV. Tallinn*).

Meie maa ja Soome maa wahel on Soome ehk Wiru
meri, nõnda, et Soome ehk Wiru mere kallal meie maa
põhjapoolne piir on. See kallal on kõige kõrgemal kohal 200
jalga kõrge. Mõnes kohas ulatavad merelained kõrge järsku
merde luffuwa kalbani. Mõni kord leitakse merewee ja maltsa
ehk kõrge kalda wahel wähem või rohkem maad, kus kas rohtu
ja puid või ka suuri kaljutükkiid leitakse. Mere ääres ühes
ilusas merelähes kõrge maltsa kalda ja sadama wahel on
Tallinn; see tähendab Daani linn, sest Daani rahwas ehi-
taswad seie 1219 ühe kindla linna. Muistjel ajal beldasse
sää l ka üks kindel linn olnud olemat. Kalewipoeg olla sää l
linnas elanud, mida wana Kalewitaadi kalmuüinkale osaw
Dlewipoeg üles ehitanud, ja mis Kalewipoeg kadunud ema

*) See seletus on gümnaasiumi kooliõpetaja herra G. Blumbergi raamatu
seest „Suhataja kodu- ning isamaa tundmisele“ auustatud raamatu kirjutaja loaga
ära trükitud. Seda talusat raamatut soolwin ma igale ühete noorele sõbrale lugemi-
seks ja õppimiseks.

mälestuseks „Linda-nisa“ nimetanud: „sest eks koht ei toida lapsi rohkest kui emarinda.“ Laagna (Lasna) mäelt näeme kõrge Toompää ümberwana linna kõiverate ja kitsaste uulitsatega, ilusate kirikutega, tornidega ja hoonetega. Toompää paistab oma majadega juba kaugele üle linna; niisamuti ka Oleviste kiriku torn. Oleviste kirik, „linna aju ja ilu,“ sai juba 1250 ehitatud. Torn tehti 500 jalga kõrge. Kahekümnendal sajandil on pisne teda põlema pannud, kaks korda nõnda, et torn koguni maha kukkus, kirik ära põles. Viimast korda juhtus see õnnetus 1820 aastal. Iga kord sai aga kirik ja torn jälle üles ehitatud. Nüüd on torn 455 jalga kõrge. Enne oli Tallinn üks kindellinn või kindlus, aga kraavid on nüüd sinni kaetud ja müürid ära rikutud. Mitu maja on uueste üles ehitatud ja sääl, kus wanaid kantsid ja kraavid olivad, näeme meie uusi majasid, ilusaid uulitsaid ja puudega istutatud platsisid juurde tulewat. — Sadamasse tulewad iga aasta kõigelt poolt palja kaubalaewu.

Raudtee, mis 1870 aastal walmis sai ja Baltiskast Tallinna tuleb, läheb siit Rakwere, säält Narwa ja Peterburi. Kauplemine kosub selle tee läbi silma nähtawalt. Linnas elawad pääle 30,000 inimest.

See koht, kus Tallinn praegu seisab, oli juba wanal ajal kuulus koht olnud. — Ennemuisthes jutus räägitakse, et siin wana Kalewitaat olla surunud ja tema abikaasa Linda kadunud mehele sügawa haawa kaewanud ja teda mullapõue puhkama pannud. Siis olla leff igalt poolt kalju rahnusi kokku kannud ja neid Kalewi kalmu pääle mälestuseks kuhjendanud. Kiwihunnil seisab täna päewani, tunnistab muistnejutt, kui kõrge kaljuküngas, ja kutsutakse teda Toompää mäeks, kus nüüd kiriku ja palju majasid leiame. Üks suur kiwi näidatakse Ülemiste järwe sõrwas, mis Linda juuste lingust, millega ta kiwi oli kannud, maha libisenud, ja mida ta enam ei jaksanud üles tõsta. Selle kiwi pääl olla tema libedaste oma lese-põlwe wiltsust kaebanud ja tema lagedale pillutud silma-pisaratest olla järw sündinud, mida nüüd Ülemiste järweks nimetatakse.

Selle ennemuistse jutu järele on M. Piirikivi Ülem-järwe sündimist laulu-lõuendiks lõksutanud, nagu toisel pool lugeda.

V. Ülem-järw.

Päike sõuab,
 Shtu jõuab,
 Leina laulab linnuke
 Waißeste.
 Linda, nõrkend naene nõuab
 Abikaasa hauale.

Leski naene
 Wilets, waene,
 Kannab kivi kalmule
 Ülesse;
 Kaugelt läigib leina laene,
 Hauas abikaasale.

Haud ju nähä,
 Maad weel wäähä,
 Linda astuks ülesse
 Hauale;
 Aga jalg ei enam lähä,
 Kiwi rõhub rängaste.

Kustub eha,
 Nörkeb teha,
 Kufub käest kivi
 Põrmusse!
 "Laewataat, mis nüüd wõinteha?
 Isa, aita heldeste!"

Uhasufes,
 Wiletsufes
 Nutab Linda pisaraid
 Kibedaid!
 Nutab elu igawuses
 Pisaraid, nii walusaid!

Pisaraida
 Walusaida
 Wõtab wastu orule
 Kurwaste:
Ülem-järwi sedamaida
 Sünnib musta murule.

Kõrges hinnas
 Gesti pinnas
 Seisab Ülem-järwese
 Kauniste!
 Kalewite kalnu linnas
 Leiad leina-järwefse.

VI. Lühike Langobardide ajalooft.

1. Lühike ringwaatus.

Aastal 476 p. Kr. tegi Odoaker Lääne-Rooma riigile otsa. Tema walitses Itaalia maad kakskümmend aastat kui kuningas. Siis wõitis Ida-Gothide kuningas Theodorich Itaalia maa ära, ja walitsesiwad tema ning tema järeltulijad seda riiki, kunni Ida-Rooma riigi keiser Justinianus oma kahe wahwa wäe-pääliku Belisari ja Narsese läbi Itaalia maad 554 a. enese alla wõita laskis. Esiteks walitses siin

Belisar ja pärast Marses keisri nimel maad ja rahvast. Wiimne hüüdis Langobardide kuninga Alboini enesele keisri ülesõhtu wasta appi. Aga Marses suri warsti. Siiski tuliwad Germani sugu Langobardid ja wõitsiwad praeguse Põhja-Itaalia eneste alla. Neid tuletab selle maa nimi „Lombardia“ täna päewani meelde. Siit tungiswad nad edasi ja wõitsiwad suurema jau Itaaliast ära ja põhjandasiwad siin 572 a. Langobardide riigi. Iseäranis läänepoolne mereäär oli alles Ida-Rooma riigi ehk Greeka keisri käes ja mitmed lõunapoolsed maakonnad ja linnad oliwad üksi nime poolt Langobardide ülema walitsuse all, sest et nende üle ise hertsogid walitsesiwad.

2. Kudas Bertarid Grimoaldi tagajätmise eest ära pääsis.

Nõnda oli wahwa hertsog Grimoald juba katkumendwiis aastat Beneventumi linnas (Nesl-Itaalias) Samniumi rahwa üle auusaste walitsenud, kunni tema ees weel kõrgema auu ja wõimuse wärawad lahti latsiwad.

See sündis nõnda. Langobardide kuningas Aripert oli ära surunud ja riiki oma kakele pojale Bertarid ja Godebert pärandada jätnud. Kurjade inimeste fihutamise päale tõusis tüli wendade wahel, mis nii suureks kaswis, et nad wiimaks kumb kumbagi auujärgelt tahtiswad maha lükata.

Godebert hüüdis Beneventumi hertsogit Grimoaldi enesele oma wenna wasta appi. Grimoald läks tubli sõamees tega. Siin nägi ta, kuidas lood seisiwad, ja wõttis hää meelega nende nõuu kuulda, kes temale rääkiswad, et palju soowitawam oleks, kui Langobardide kuningriik jälle ühe mehe walitsuse alla saaks. Temale heldi, et waenulikkudest wendadest ei üks ega tõine kuningaks ei kõlbada, sest et nad alles mõistmata noored mehed olewat, kuna riik kuningat nagu tema tarwitada, kes tugew ja tark olla.

Sääl wõttis Grimoald wägiwaldsel wiisil riigivalitsuse enese kätte. Godebert langes tema kae läbi ja Bertarid põgenes Avaride juurde.

Aga Grimoaldi kasi käis nõnda, nagu igal ühel, kes ülesõhtusel wiisil wõera omandust on enesele wõtnud. Et wana sõna õigusega nõuab: „Tee õigust ja ära karda kedagi,“ siis tundis Grimoald nüüd, kuna ta ülesõhtut oli teinud, kartust. Bertarid oli küll krooni ja trooni kantanud, oli põgenejaks

saanud, aga temal oli veel palju truuid hingesid riigis. Sellepärast kartis teda Grimoald.

Kui ta oli teada saanud, et Bertaridi Avari rahvas oli sõbralikult vastu võtnud, saatis ta käskjalgu nende kuninga Rakani juurde ja laskis võltsida, nii kaua kui ta Bertaridi omas riigis hoida, ei võida tema ja Langobardide vahel rahust juttu olla.

Rakan ehmatas väga selle sõnume üle. Tema hüüdis Bertaridi enese ette ja ütles: „Mine, kuhu sa tahad, minu riiki ei või sa kauemini jääda, sest minul ei ole mitte lusti Langobardidega sinu pärast sõda alata.“

Nii ei jäänud vaesele Bertaridile muud nõuu üle, kui Itaalia maale tagasi minna; ja et ta oli kuulnud, Grimoald olevat kõrgemeeleline, oli ta sinna ennemalt valmis minema, kuhu teda ju muidugi häda sundis.

Kui ta Lodi linna oli jõudnud, saatis ta siit oma truud teenri Hunulfi Grimoaldi juurde teada andma, et tema juba seal olevat. Hunulf tuli kuninga kotta ja nimetas temale, et Bertarid tema armu pääle usaldades tagasi oli tulnud. Kuningas rõõmustas väga selle sõnume üle ja wastas: Bertarid tulgu ilma kartuseta siia, temale ei pea midagi paha tehtama.

Kui see selle pääle kuninga ette astus ja põlvili tahtis heita, ei lastnud kuningas seda mitte sündida, vaid võttis teda ümberkaela ja andis talle suud. Seal ütles Bertarid: „Ma olen su ori. Ma kuulsin su wagast südamest ja ristinimese meelest, sellepärast ma siia tulin. Ma oleks paganate juures elada võinud, aga sinu nime hüüd on mind tagasi kutsunud.“

Kuningas kinnitas nüüd kõikide koosolejate kuuldes: „Kuna sa ennast mu warju alla oled annud, ei pea sulle ühtegi häda tehtama.“

Varsti näidati Bertaridile ilus, ruumikas maja elamiseks kätte, kus ta kohe reisi wäsimust wõis puhata ja kasti kõik, mis ta ülespidamiseks tarwitas, awalikkudest malsjudest temale rohkesti anda.

Kui ta oma elumajasse oli läinud, tulwad palju linna kodanikkusid koku, kes teda näha ja kui wana tuttawat terwitada tahtsiwad. Aga nimelt see laiskus ja kaastundmine, mida tema wastu igalt poolt ilmutati, oli temale hukatusiks. Sest pea tulwad mõned surjad inimesed kuninga juurde,

kes temale ütlesivad: „Kui sa Bertaridi mitte ruttu ilmast ära ei saada, siis kisub ta lühikese aja järele walitjuse sinu käest ära ja saadab sind kõrwale, sest juba praegu jookseb terve linn tema järele.“

Grimoald unustas oma antud sõna liig ruttu, uskus kurje keelt ja hakkas tõeste oma elu pärast kartma. Ta mõtles sellele pääle, kuidas omast wastalise lahti saada.

Dõhtul saatis ta oma mõdale mitmesugusid sõõtsid ja wiinasid, et ta ennast joobnuks jooks ja terve õõ põgenemise pääle ei saaks mõelda. Aga keegi, kes ju Bertaridi isa teener oli olnud, teenis nüüd teda. See kandis sõõgi asju lauale ja paenutas pääga nagu terwitamisel tema poole, kus juures ta talle tasase häälega teada andis, et kuningas ta elu tahab wõtta.

Bertarid hüüdis kohe oma joogi ülema enese juurde ja käs kis teda hõbekarikat tuua. Ta lisas salaja sinna juurde, et karikas olgu weega ja mitte wiinaga täidetud. Grimoaldi ülemad, kes oma isanda kurja nõuu oliwad korda saatmas, ütlesivad Bertaridi wastu: „Kuningas soowib, et sa tema auuks terve karika täie wiina ära jood.“ „Mõõmuga!“ kostis tema ja tühjendas peefri weest.

Grimoaldi teenrid ruttasivad oma kuningale teada andma, et Bertarid tubliste juua ja juba pooljoobnud olewat.

Selle wahel sees lastis Bertarid Hunulfi enese juurde kutsuda ja andis temale kinga mõrtsuka nõuu teada. See truu mees oli küll alguses väga ehmatanud, aga ta ei kautanud pääd; suure terawusega mõtles ta ärapäästmise plaani wälja.

Juba sõõma-aja wahel oli Grimoald salajalt Bertaridi maja oma sõa-meestest ümberpiirata lastnud, et ta palku ei pääseks. Kui sõõma-aeg mööda oli ja üksi Bertarid, Hunulf ja kammerteener, mõlemad oma isanda truud teenrid, järele oliwad jäänud, läksivad nad kõik kolm magamise kambrisse, ja sääl pani Hunulf oma wälja arwatud plaani ette. Mõlemad teenrid palusivad oma isandat filmapiis põgeneda, kuna waenlasti selle mõtte juures pidi peetama, Bertarid magab omas kambris.

Oliwad kõik sellega ühes nõuus, pani Hunulf oma wõõdi riided ja ühe karu naha oma isandale selga ja ajas teda kofku räägitud nõuu järele, nagu mõnda päris orja sõideldes ja kawatsedes ufest wälja, lõi teda krepiga, nii et ta mitu kord maha tuktus ja andis talle jalaga mõne wõõmi. Grimoaldi wahel

mehed küsisiwad imets pannes, mis siin sündida. Selle pääle kostis Hunulf: See ülemeelne ori oli minu sängi Bertaridi sängi kõrwale pannud, kes nii kangeste joobnud on, et ta kui surnud maas pöönutab. Aga mul ei ole lusti igamets selle joodiku rumalust päält waadata, waid ma jään edaspidi, nii kaua kui mu isand kuningas elab, oma majasse elama."

Neil ei tulnud uneski meelde tema kõne juures kaksipidi mõelda, waid nad oliwad tema nõuu üle väga rõõmsad ja lastsiwad teda tülitamata läbi.

Kenna see lugu õues sündis, jäi kammerteener üksi majasse ja pani hoolega uksest seest poolt lukku. Aga Hunulf lastis oma isanda üle linna müüri maha ja andis temale nii palju kaasalist ühes, kui tal neid saada oli. Nad leidsiwad põgenedes ühe heinamaa pääl mitu hobust, istusiwad neile selga ja jõudsiwad mõne päewa järele üle Staalja maa raja Frankide maale.

Ta nõnda päästis kõigewägewam Jumal oma armuliku saatuse läbi ilma süüta Bertaridi surmast ja hoidis ühtlase kuningat Grimoaldi, kes oma parema tundmise järele üksi hädas tahtis, suurest patust.

Kui nüüd kuningas sõa-mehed maja ukse külge koputasiwad, hüüdis neile seest kammerteener liigutawa häälega: „Laske teda ometi weel natukene aega hingata, sest ta puhkab alles reisi wäsimust sügawas unes."

Aga nemad karjusiwad wihaselt, tema joodik olewat ju küllalt kaua maganud, lõiwad jalgadega ukse lahti ja tahtsiwad Bertaridi sängist kiskuda. Aga teda ei olnud kusaqil leida. Nemad kippusiwad nüüd kammerteeneri kallale ja küsisiwad: „Kuhu on Bertarid jäänud?" See kostis üsna awalikult: „Ta on ära põgenenud."

Magu kiwistatud seisiwad kuningas mehed silmapilguks; aga siis kargasiwad nad wihaselt ta kallale ja lõiwad teda armetumalt, sidusiwad wiimaks ta käed ja jalad kinni ja wedasiwad ta kuningas ette. Nad kaebasiwad tema pääle, ta olewat Bertaridi põgenema awitanud ja teenida ära surmatud saada.

Kuningas käskis teda lahti lasta ja küsis korda mööda järele, kudas Bertarid ära oli pääsnud. Kammerteener rääkis teadawat lugu. Selle pääle pööris kuningas ennast oma ülemate poole ja küsis: „Mis teie armate, mis peab niisuguse

mehega tehtama, kes seda on teinud?" Kõik kostiswad, ta pidada piinalikult surema. Aga kuningas ütles: „Mii tõeste fui see elab, kes mind sündida lastis, see mees, kes kaua ei mõtelnud, ennast oma isanda eest surma suhu anda, on wististe auu wäärt.“

Ta wõttis teda koge oma kammerteenrite hulka wastu ja soowis, et ta teda niisama truult teeniks, kui Bertaridi, ning lubas seda temale rohkestes kätte tasuda.

Pärast seda küsis kuningas, mis Hunulfsit on saanud. Temale wõeldi, et Hunulf püha pää-ingli Mikaeli kirikusse oleswat põgenenud. Sell korral peeti ikka alles kirikuid kaitsekohtadeks, nagu wanemal ajal, kus Adonia oma wenna Saalomoni wiha eest templisse põgenes ja altari sarwede küljest kinni hakkas.

Wõrsti jaatis kuningas tema juurde ja lastis temale kinnitada, temale ei tehta ühtegi paha, tulgu aga julgeste tema juurde.

Hunulf tuli kuninga lossi, heitis kuninga jalgade ette maha, ja andis kõigi ta küsimuste pääle tõepäralist kostust.

Kuningas kiitis selle pääle tema truudust, jättis temale kõik ta waranduse kätte ja pidas teda kõrge auu sees.

Mõni aasta pärast seda küsis ta temalt, kas ta armsama meelega tema juures wõi Bertaridi juures elada tahta? Hunulf kostis ja kinnitas wandega, et ta ennemalt Bertaridiga tahaks surra, kui tõises paigas rikkuses ja külluses elada. Nüüd küsis kuningas niisama endiselt Bertaridi kammerteenerilt: „Kas sa tahad ennemalt siia minu lossi jääda, wõi tahad sa Bertaridiga ilmas ümber hulkuda?“

Sa wõrsti kostis kammerteener niisama nagu Hunulf.

Kuningas kuulis mõlemate tunnistust wäga armulikult, kiitis nende aruldast truudust ja ütles Hunulfi wastu: „Wõta kõik, mis sa enesele soowid: sulasid, hobusid ja maja kraami, wõta kõik ja mine rahuga oma isanda Bertaridi juurde!“ Sedasama ütles ta kammerteenrile. Mõlemad wõtsiwad nüüd, mis nad tarwitasiwad ja reisisiwad kuninga kaitse all Frankide maale oma armsa isanda Bertaridi juurde.

3. Grimoald paneb Greeklased põgenema.

Sell ajal walmistas Greeka keiser Konstans wõi Konstantinus kangeste sõda wasta; ta tahtis Itaalia maad Lango-

bardide käest jällegi ära kiskuda. Ta astus laewadest suure sõa-wäega Tarenti linna juures maale, wõitis ühe linna tõise järele ära ja piiras Beneventumi kindluse ümber.

Siin linnas oli sell korral Grimoaldi noor poeg Romoald hertsogiks wõi walitsejaks. See saatis, kui ta Greeklaste tulemisest oli teadust saanud, ruttu oma wana koolmeistri, nimega Sesuuld, oma isa juurde ja palus teda nii ruttu kui võimalik, appi tulla ja mitte sallida, et Beneventum, kus ta ise enne hertsog olnud, waenlaste kätte langeb.

Kuningas kogus ruttu sõa-wäe kofku ja sammus kiirelt hädas seiswa linna poole. Selle wahel sees katsus keiser mitmesuguste masinate ja nõuude abil ümber piiratud linna ära wõita. Aga Romoald pani temale oma Langobardidega tubliste wasta, ja kui ta ka wäli wäljas suurt taplust ei julgenud alata, siis ta ometi tungis sagedaste linnast wälgu kiirusel waenlaste kallale ja tegi neile suurt kahju.

Kui kuningas Grimoald oma abi-wäega hädas linna lähedal oli, saatis ta Sesualdi ette oma pojale tema tulekut kuulutama. See langes tee pääl waenlaste kätte. Kui ta ümber piiratud linna müüri ette weetud, walli pääl ilmunud Romoaldile mitte walet ei kuulutanud, mis waenlased temalt nõudsiwad, waid tõi mõõda tunnistas, et abi ligi on, langes tema truu pää waenlase mõega läbi*).

Ümber piiratud Langobardid said läheda abi lootusel uue julgusega ja jõuga täidetud. Aga keiser oli Grimoaldi tulemise üle nii ehmatanud, et ta Beneventumi linna sinna paika jättis ja ruttu Neapeli linna põgenes.

Siis, kui ta kindlas linnas warjul seisis, mõtles ta järele, kui meeleu ta oli olnud, ja häbenes ennast omast arglikust põgenemisest. Sääls ütles talle üks temma suurtest ülematest, Suburrus nimega: „Kui sa mulle katkümme tuhat sõa-meest annad, siis tahan mina minna ja Grimoaldi ära wõita.“ Kuningale oli see pakkumine meele järele. Ta andis temale nimetatud sõa-wäe hulga, ja Suburrus läks suure usaldusega teele. Grimoald, kes selle wahel sees Beneventumi linna oli jõudnud, tahtis temale wasta minna. Aga tema poeg Romoald ütles temale: „Si ole tarwis, et teie ise ennast wae wate. Andke minule üks osa omast sõa-wäest, mina tahan

*Wõrble selle looga järelseisawat lattu-lugu „Nätau No.“

Sumala abiga tema wasta tapelda, ja kui ma teda ära wõtan, siis on teie auu seda suurem.

Ja see sündis nõnda. Wahwa noormees läks ühe jauisa ja oma meestega Suburruse wasta.

Enne kui taplus algas, laskis ta pasunat puhuda, ja siis tormasiwad sõda-wäed tõine tõise kallale. Kest tapluse tules wõttis üks Grimoaldi sõda-mees, nimega Amalong, kes ikka enamist riigi-lippu ja kuninglikku oda kandis, selle oda mõlemasse kätte ja pistis wägewusega ühe Greeka mehele selle otsa, tõstis ta hobuse seljast ja kandis teda püsti pää kohal kõrges hoides tapluse wäljal ümber.

Selle hirmsa waatuse üle tõstiswad Langobardid rõõmu kisa, aga Greeklaste pääle tuli hirm; nad paniwad pakku ja saiwad täieste ära wõidetud.

Nii tuli Suburruš, kes suurelikult oma isandale wõidumärkisi oli lubanud tuua, wähe meestega ja häbiga oma keisri juurde tagasi. Selle wastu läks Romoald hõisates Beneventumi ja tõi isale rõõmu sõnumid, aga kõikidele tõistele ärapäästmist ja julget eluforda.

4. Grimoaldi surm ja Bertaridi tagasitulemine.

Sell ajal walitses Frankide üle kuningas Dagibert, kes Grimoalbiga rahus ja sõbruses elas. Sellepärast ei olnud Bertaridi elu ta siin mitte Grimoaldi taga kiusamise eest kaitstud, ja ta wõttis nõuult Britannia maale Angelsakside kuninga juurde põgeneda. Aga miks see nõuu tühjaks jäi, seda jutustan ma kohe.

Grimoald oli aadrit lastnud ja oli selle pärast tahetud päewa rahulikult oma lossi paigale jäänud. Üheksandal päeval nägi ta akna all seisdes üht tuid ligema maja katuse pääl. Ta wõttis oma wibu-püssi ja tahtis aja wiiteks lindu maha lasta. Selle juures läks aadri soon lahti. Arstid paniwad, nagu mõned arwawad, lihwitiid rohtusi haawa pääle, mis teda surma saatiswad.

Grimoald oli tugewa kehaga, palja pääga ja suure habemega mees, kes niisama wahwa kui tark oli. Teda maeti püha Ambrosiuse kirikusse, mida ta ise oli ehitanud, maha. Üheksa aastat oli ta Langobardide üle kuningas olnud ja jättis auujärje oma pojale, nimega Garibald, kes alles lapse wanaduses seisis.

Kui nüüd Bertarid, nagu enne ütlesin, juba Britania poole minemiseks, laewa oli astunud, siis kuuldi maalt häält küsimat, kas Bertarid laewas on. Kui küsimuse pääle tõi mööda oli kostetud, ütles hääl: „Andke temale teada, et täna kolmas päew on, kuna Grimoaldi ilmast lahkunud, sellespärast tulgu ta oma isamaale tagasi.“

Selle sõnume pääle pööris Bertarid filmasilt randa tagasi, aga seda meest, kes temale waenlase surmast sõnumeid oli toonud, ei leidnud ta kusagil.

Ta reisis nüüd puhkamata kodu poole, ja kui ta sinna mäekitsusse jõudis, kust tee Itaalia maale läib, leidis ta juba suurt hulka kuningate teenritest ja rahvast teda igatsusega ootamast.

Ta sõitis selle pääle Langobardide riigi päälinna, ajas poisikese Garibaldi ära ja tõstis teda terve rahwas kolmandal kuul pärast Grimoaldi surma kuningaks.

Bertarid oli jumalakartlik inimene, kes kõigidele õigust tegi ja waeste eest hoolt kandis.

VII. U s t a w I l o .

J. Bergmann.

Kui Wiljandil waenlane wal-
was ees,

Su lootuse lõpetas igamees.

„Oh Lembitu, Lihala wa-
nem, sa,

Su ratta, meid rüütlitest lu-
nasta!“

Küll Waldekõ waltis, küll
ootis ta,

Ei ilmunud isake aitama;

Ning rüütlite rõngas ja Läti piir

Su surus nii linna kui sur-
maw wiir.

Sääl saadiku sammul läis
Ilo teed,

Ei lohutand teda ei waen ei
weed,

Waid julgeste astus ta edasi,—

Kuid Kehkela sinni ta püüeti.

„Raud, rändajat jäta sa ra-
hule:

Miks wagurat wangiisse
weate?“

„Wõi olgu sa õiglasem rän-
daja:

Pead ülema ette nüüd as-
tuma!“

Küll talt oli kuulda see Ilole,

Kuid rüütlile ruttas ta jul-
geste.

See küsis: „Kes sinu on lä-
kitand?”

Ei ütle, ja elu ju oled ann'd!”

„Ei karda su läsku, mis võib
su piin?”

Kuid tunnistan sinule wabalt
siin:

Mind läkitas Lihala Lembitu,
Et ütleksin pojale: teel ta ju!

Ta hulgab on tulemas Paala
poolt,

Ka Warbola wanem on kan-
nud hoolt,

Ning Nurmefond Wõrtsjärwe
weereni

Da kogunud kofku ju täiesti.

Kõuu kombel nad ilmuvad
hulgani,

Ei suuda ja keelda neid sugugi.
Sest katsju, et minema enne

läed,
Kui Lembitult piiratud lõfsju

jäed.”

Kuid rüütel, ta kostis tal
tõrgeste:

„Sa lähed nüüd ütlema lin-
nale:

„Miks ootate Lembitult abi
weel?”

Ta läiest' on otsa ju saanud
teel!”

Kui aga ja hakkab siin tõr-
kuma,

Etis suuremas surmas ju
oled sa!

Nüüd täida, mis sinule ütleb
meel:

Mii saad sina palga, kuis
lõlab teel.”

Ta Ilo ei ootanud minemas,
Ta tõttas ja linnale ligistas;
Sääl Waldefo hüüdis ju Wil-
jandist:

„Oh häda, suur õnnetus
ootab wist!”

Kuid lindlaste kuulutas Ilo
hää!:

„Et wõidelge ustawalt, wen-
nad, sääl!

Ju Lembitu ligi on tulemas,
Ju wastane hirmuga ehmatas!

Weel enne, kui ferlinud päi-
tene

Kolm korda on idalt weel
ülesse:

Da Wiljandi puhas ju waen-
lastest,

Mu wennad, et wõidelge wah-
wast' sest!”

Weel wiimane sõna tal oli
suus,

Sääl timuka mõel oli Ilo
luus:

Ta langes, ta pää pandi rid-
male

Ja wifati linguga linnasse.

Sääl Waldefo hüüdis wal-
juste:

„Sa surid kui ustawam Gess-
lane!

Sa wendade päästmiseks surid
nüüd:

Sind kiidawad tulewa põlwe
hüüd.”

VIII. Tütarlaps ja lillike.

A. Piirikivi.

Laps: „Kannile,
Kaunike!
Mits nii ajad vilmed lahti?
Kas sul ilus walgust wahti’?“

Lillike: „Seke
Õrnake!
Walgust ikka ilus wahti,
Sest ka sinul filmad lahti.“

IX. Printsess Päiksepaiste.

(Ennemuisine jutt.)

Kaua, kaua aja eest elas Saksamaal üks kuningas, kellel ainus poeg oli. Ta oli täre mees ja armastas üksi jahipidamist ja sõda. Selle wasta oli tema poeg tasase, pehme südamega, ema loomuline. Ema hingas ju ammu mätta all, aga poisile ei suutnud teda ära unustada. Ta langes wiimaks väga suure mure sisse. Kõige paremad arstid kutsuti kofku. Nad rääkisiwad Ladina keeles tõine tõisega, paniwad sagebaste mõteldes sõrme otsa ette ja wäänasiwad oma õpetatuid päid. Eht nad küll printsi südame tufsumist kuulatafiwad ja tema keelt katsufiwad, siiski ei leidnud nad haiguse märkigi ja ütlesiwad lõppeks, temal olewat paks veri ja pidawat teda rõõmustatama. Kuningas lastis neid rikka kingitustega jälle ära minna, ja oli niisama tark, nagu ennegi. Müüd kutsus ta oma ülema nõuuandja enese juurde, üht wana meest, teda terwes riigis väga targaks peeti. Ja see ütles:

„Mu isand ja kuningas! Ma arwan, printsil puudub töö. Ta peab kunstisid ja teadusi õppima, peab taewa-tähtede järele vaatama, peab maalima ja mängima, see saab teda jälle terweks tegema, sest töö on haigele südamele kõige parem rohi.“

Kuningas oleks küll ennemalt soowinud, et poeg temaga sõtta oleks läinud, aga ta wõttis oma nõuuandjat kuulda ja lastis printsi õpetada.

Selleks ehitati suur tähetorn ja seati pikad-filmad sisse, millega suuri ja väikesti tähti näha võis. Ka väga tarf tähetundja palgati, kes printstile kõik tätte näitas ja seletas, niisama üks osaw maaliija. Prints oli väga häa pääga, ta õppis palju tähti tundma ja iluste maalima ja mängima. Aga kurwaks jäi ta ikka, sest kui ta kõõsel üles tähtede poole wahtis, siis mõtles ta selle üle järele, misjaguse pääl küll tema ema kuningaks peaks olema.

Õimene pilt, mida ta maalis, oli ka jälle armsa surnud kaju, ja nii elaw, et ta ise selle juures nutma hakkas ja weel kurwemaks sai, kui enne. Kuningas pahandas selle üle ja jõitles teda, aga see ei awitanud midagi.

Ja sündis, et lord prints üksi suures lossistaias kõndis ning siis wagusas kohas ühe wana tammepeuu all jalgu puhkas. Ta mõtles selle üle järele, kudas tema üksi, ilma sõbrata elas, kudas kõik tema ees ennast auu pakkudes kummar-dasiwad, aga kudas mitte ükski inimene teda diete südamest ei armastanud. See loormas ta südant ja nende murelikkude mõtete sees uinus ta magama. Nii nägi ta aruldast und:

Tema käis üle tühja, päratu wälja, läbi kaljurahnude. Umberringi oli kõik pimedus, ja üksi wahete wahel helkis wal-gus üle selle kivistiku. Tee läks ikka sügawamale kuristikku, kus kahel pool kõrwas kõrged, järsud kaljuseinad oliwad. Printsile tuli jalestus pääle ja ta tahtis ümber käända, aga ta ei leidnud teed. Korraga seisis tema ees wäikene härja-põlwe mees, pika, walge habemega ja sõbralikkude silmadega. Kääs oli tal üks lambikene.

"Tule ühes!" ütles ta. Ja pois jäi temaga ühes. Ta astus ahtakese kaljuprau wahete, mis ennast pikaks teeks laiendas. Walgus hakkas suuremaks ja ikka suuremaks mi-nema ja korraga seisiwad nad suures, toredas saalis, kelle sei-nad hiilgasiwad, nagu oleks nad kallist kivist. Saalis oli väga palju härja-põlwe mehi, ja kesi kohas istus kuldse auu-järje pääl üks sinisilma, kuldajuuksid piiga, kelle silmade wäatus lahkest ja halastust kuulutas. Wana härjapõlw-lane juhatas printsi tema auujärje ette.

"Mis sa siin otsid?" küsis neitsi kuninga pojalt.

"Si midagi," kostis see; "ma eksisin paljalt ära."

"Sul ei ole siis ühtegi kurja nõuu, nagu palju tõistel inimestel?" küsis ta jälle.

"Ei," kostis prints.

"See on hää!" ütles näff, "siis ma tahan sulle ühe kingituse teha. Aga enne pead sa mulle veel ühe küsimuse pääle kostma. Mis arvad sa kõige suuremaks õnneks?"

Prints ei mõelnud kaua, vaid kostis: "Inimesele on kõige suuremaks õnneks üks võine inimene, kes teda viete jüdamest armastab."

Sääl silistas näkineitsi printsi pääd ja näitas käega oma rüppe, kus hulk väga ilusaid temandi ja tõisi kallid kima kiirgasivad, nagu oleksivad nad taewa tähed olnud.

"Wali enesele üks!" ütles ta.

Prints oli kae wahel, missugust kallist kivi võtta. Sääl sosistas härjapõlwlane temale kõrwale sisse: "Wõta need kaks väikest sinist pärlit!"

Nõnda ta tegi ja tänas armulikku näkineitsit. Korraga tõlas pikse pauk — näff, härjapõlwlased, saal, kõik oli kadunud ja prints oli uueste kalju-tee pääl. Tema ees heljus warju kombel üks ilus tütarlaps, nagu näitaks ta temale teed. Ja näe, olivad ka ühe kõrgema koha pääle jõudnud, kust terwet loosti näha wõis. Sääl pööris teejuht ennast ümber ja prints waatas ühe pale pääle, mis nii imeilus, nii hää ja armas oli, nagu ta enne iial ühte ei olnud näinud. Tütarlapse silmad olivad nii sinised, nagu need pärlid, mis ta kingituselt oli saanud. Tema pistis kae taskusse, aga nad olivad kadunud. Selle pääle tahtis ta tüdrukut sinni haarda, aga ätiste kadus ta ära ja tema wirgus unest üles. Dmeti armas ta ikka veel seda ilust siniste silmadega neidu nägewat, nii väga elawalt oli ta und näinud.

Sest saadil kaswis printsi sees igatsus ühe inimese järele, teda ta viete jüdamest wõiks armastada, veel suuremaks. Ühel päewal rääkis ta oma isa wana nõuu-andjale seda arulbast unenägu. See kutsus ühe kuulsa une-näu seletaja sinna, ja ka sellele pidi prints oma une-nägu rääkima. Pärast seda ütles une-näu seletaja:

"Suur prints, siniste silmadega tüdruk tähendab sinu tulewast prouat, kes sind väga saab armastama. Mine reisima ja otsi teda, aga pane ennast waele mängumehet riidisse. Sest waata, kui sa suurest toredusest oma päris nime all teda otsima läheksid, saaks iga üks tüdruk üttelema: "Ma armastan sind," igaüks teaks ju, et sa teda kuninga prouaks tõstad. Aga kui keegi ju waeft mängu-meest armastaks ja temaga oleks walmis ühes minema, siis armastab ta teda wististe."

Prints tänas une-näü seletajat selle hää nõuu eest ja lastis teda rohkete kingitustega ära minna. Siis läks ta oma isa juurde ja palus teda reisida lasta. Kuningas andis luba ja prints läks mängu-mehe nime all oma õnne otsima.

Ta oli palju ilusast Itaalia maast kuulnud ja ka seda, et sääl ilusad naesterahwad olewat. Sellepärast läks ta üle Alpi mägede, kunni Wenediku linnani. Baunas oliwad temal hult fuldtufatid peidus, et tal tarwis puudust ei oleks kannatada. Aga kuhu ta ka jõudis ja kui palju ilusaid naesterahwaid ta ka nägi, oma truuid sinisilmi et leidnud ta kusa-gil. Ta reisis üle Alpi mägede Saksa maale jälle tagasi.

Kord jõudis ta ühte suurde linna. Kõik majad oliwad ehitud ja uulitsates inimesed kihamas ja kahamas, nagu sipelga pesas. Prints pani seda imeks ja küsis ühelt kodanikult, mis see peats tähendama. See waatas tema otse suuril silmil.

„Sina oled wist väga kaugetl reisinud, et sa seda ei tea. Meie kuningas tütre on täna pulmad. Tule minuga ühes, ma wiin sind ühte kohta, kust sa terwet pidu-rongi wõid näha.“

Ta wiis teda oma majasse ühe nurga alla ette, ja prints waatas wälja. Säält ligines ka juba pidurong. Kes käiswad pasunapuhujad, nende järel soldatid lehwitawate lippudega, siis suured ülemad toredais riidis. Müüd tuli wanfrite rida. Estimeses, mis üle ja üle kullatud oli, istusiwad noor pruutpaar ja kuningas, tõises printsessi sõbrad, ja nende keskel üks kulla karwa juukstega, ja niisuguste sinisilmadega neiu, nagu prints unes oli näinud. Nuttu küsis meie prints kodanikult, kes see olla.

„See on printsess Päiksepaiste, meie kuningas tütre kõige armsam sõber,“ wastas lahke kodanik.

Gestulewal wõl ei saanud prints palju silmaga kinni, sest ifka pidi ta Päiksepaiste printsessi pääle mõtlema. Tõisel hommikul läks ta kuningas lossi ette, kus ta elas, ja hakkas üht lugu lastma, mis wiiete kurblikult kõlas. Printsess saatis ühe teenri ja kaskis mängu-meest lossi kutsuda. See juhatas teda printsessi tuppa. Müüd ta nägi alles, et see kuningas tütar üsna selle tüdrukuga, teda ta unes oli näinud, ühte nagu oli. Ta küsis temalt: „Kust sa tuled, wõeras mängu-meest?“

„Eõuna poolt, Wenediku linnast,“ kostis tema.

„Kes on sulle selle kurwa laulu õpetanud?“ küsis ta edasi.

"Ei teegi," vastas prints, mina ise tegin tema."

"Aga miks oled sa nii kurb?" küsis printsesssike.

"Sellespärast, et ma ühtegi hinge maa peal ei tea, keda ma armastada võin," kostis prints. Säälsõõtsas kuningatütar, tõotas teda ja ütles, et ka tema nüüd üksi jääda, sest tema kõige parem sõber reisida ära kõige kuningriiki. Mängu-meest tulgu aga iga päev teda oma laululugudega rõõmustama.

Prints tuli ka iga päev, ja päevast päeva läksivad ta laulud rõõmsamaks. Nüüd küsis Päiksepaiste printsesssike, miks ta enam nii kurb ei olla. Tema vastas, sellespärast, et ta maa pääl nüüd üht inimest tunda, keda ta südame põhjast armastada.

"Kes see siis on?" küsis printsess.

"Sina ise oled see!" ütles tema. "Aga mina olen paljalt waene mängu-meest, ja ei või loota, et sa mind ka armastad."

"Ma armastan ka sind väga," ütles ta ja andis tema otsale suud. Säälsõõtsas prints rõõmuga ja mängis üksi lustilisi lugusid; nüüd oli ta ju ise ka õnnelik.

Kõige päeval astus ta printsessi Päiksepaiste ette ja ütles: "Ma pean sind maha jätma, sest ma pean kodu minema. See on siit väga kaugel. Kas sa ei tahaks ka ühes tulla?"

"Kudas see korda läheb, armas mängu-meest?" küsis tema.

"Tule mulle abikaasaks!" kostis prints. "Ma olen küll ainult waene mängu-meest, aga ma armastan sind kõigest südamest. Ma tahan sinu pärast tööd teha, mängida ja laulda, ja mis ma selle läbi teenin, sellest saab meile söögiks, joogiks ja talleks küllalt, nii et meil tarvis ei oleks nälga, janu ega külma kannatada."

"Kas sul ka ilus loss kodus on?" küsis ta.

"Ei, üksi väikene majake!" ütles prints.

"Sa sul ei ole ka tõlda, hobusid ega teenrid!" hüüdis printsess.

"Ei, armas Päiksepaiste printsesssike, mul ei ole tõlda, hobusid ega teenrid," kinnitas tema. "Ma sõidan priskest kingsepa ruunade pääl ja orjan ise ennast; aga sind ma kannan oma tugewate käte pääl, kui sa ära wõid, ja awitan sind iga töö juures, kui sa kodus keedad, küpsetad, wõi pesed. Sh-

tul istume wäikeses aiakeses koos, kus ma sulle lustilisi laulusi ette mängin ja lillesid kätte toon, üleüldse sind armastaks pean, kui ise tõd su isa ja ema sind pidasivad. Meie saame nii õnnelikud olema, kui aga inimesed olla võivad."

Printsessile naeris; aga siis sai ta kurwaks ja ütles nõnda tema wastu:

"Armas mängu-mees, ma ei mõista teeta ega küpsutada, ma ei mõista ka pesta; pääle selle on mu käefesed väga peenikesed ja õrnad. Ja wäikeses onnis ei wõi ma ka mitte elada, sest ma olen suures lossis üles kaswanud, kus palju teenrid iga sõrme näituse pääle mind walmis orjama on ja mind siidi ja kuldriietesse panewad. Ma ei jõuaks ka sinuga jala käia, sest seda ei ole ma harjunud."

"Siis lased sa mind üksi ära minna?" küsis mängu-mehe riidis prints ja mõtles ise eneses: "See armastab riidid, hobusi ja teenrid enam kui sind, teda ta wäese mängu-mehe arwab olewat."

Ta istus maha ja oli väga kurb; siis ütles ta: "Sa ei armasta mind mitte, muidu tuleksid sa minuga ühes."

Printsess andis temale suud ja ütles nuttes: "Oh, ma armastan sind väga!"

"Hää küll, ütles prints. "Ma ootan sind täna õhtu lossis oma wäikese majakese juures kunni kuu tõuseb. Kui sa sinna tuled minuga ühes ära reisima, siis armastad sa mind wististe. Aga jääd sa tulemata, siis ma tean, et sa mind mitte ei armasta ja mina saan kurwalt ja üksi kodu tõndima."

Ta andis temale suud ja läks ära.

Kui õhtu oli kätte tulnud, istus ta oma wäikese majakese ette, kus ta mõeras linnas elas, pani wiuli enese kõrwale pingi pääle ja waatas üksiilmi Päiksepaiste printsessi akente poole, mis heledaste walgustatud olivad. Nii läks aeg ruttu mööda ja ilm läks pimedaks, üks täheleline tõise järele tõusis taewa küljes nähtawale ja pilgutask alla maa pääle. Aga teda ei tulnud.

Suba kustutati lossis küünlad ära. "Müüd lähed ta magama," mõtles prints, "ja on sind ju wähest ära unustanud; lasks suurt pisarat weeresiwad tal üle pale. Sellisamal filmapilgul tõusis kuu taewa serwal üles — ja ühtlase kahtses mängu-mehe ees. Kui ta filmad üles lõi, nägi ta Päiksepaiste printsessilest linases reisi-riidis enese ees seiswat; kulla

karwa juustste sees mängiswad fuu kiirde pime kulle ja sinised silmad hiilgasivad.

„Siin ma olen,“ ütles ta, „ma lähen nüüd sinuga kas wõi maailma otsani. Sa oled mulle kallim kui kõik warandus. Ma tahan häa meelega sinule tööd teha, teeta, küpsetada ja pesta!“

Sääl hüppas prints üles ja musutas Päitsepaioste printsessi ja oli üliwäga õnnelik, ning mõlemad läksiwad tõine tõisega mitu päewa. Kui õö tuli, otsis mängu-mees pehme, sammeldanud kohakese metsas üles, kus tema printsessite magada wõis. Suhtus sääl lähedal mõni mulijaja hallikas olema, koke hüüdis mängu-mees: „Armas hallikakene, ära tee niisugust kära, muidu ei saa ta magada.“ Sääl jäi mulijemise hääle maha ja wesi jooksis tase üle kivistest.

Kui mõni linnukene wõsel laulma hakkas, ütles mängu-mees: „Armas linnuke, ma palun, ole wait, Päitsepaiostele ei saa muidu magada.“ Linnuke niktas pääga ja jäi wait ja waatas oma tarkade silmadega mõlemate inimeste laste pääle, kunni ta prints puruks wäsinud uinus.

Nõnda reisides jõudsiwad tee-läijad printsi isa ilusassee päälinnassee. Päitsepaioste pani seda toredat kuninga lossi imeks, mis neist ilusam oli, mida ta enne seda oli näinud. Suure wärawa ees jäi prints seisma ja läks sisse, oma majakese wõtit tooma; aga Päitsepaiostele pidi õues ootama.

Prints läks oma isa nõuu-andja juurde ja ütles, et tema oma õnne olla leidnud, see on, ühte inimest, kes teda armastada, ehk ta teda küll waeleks pidada. Siis läks ta isa juurde rääkis temale terwet lugu ja palus temalt üht wäikest majakest aiakesega, et ta Päitsepaiostest senna elama wõiks wiia. Kuningas täitis tema palwet ja andis temale wõtme ühe wäikesse maja jauts.

Nüüd sammus prints jälle tagasi printsessi juurde ja läks temaga wäikesse majakese sisse. Siin olivad kõik asjad wäga lihtsad, aga ilusad korras. Kõõgis läikiswad wast- ja sawi-sööginõud, ja tuba oli walge ning lahe elada.

Prints ütles: „Nüüd jätan ma sind üksi, sest ma pean teenistuse järele ümber waatama. Sa wõid mulle sell wahe ajal süüa muretseada, sest mul on isu. Kõõgis on kõik, mis sa tarwitad.“

Ta andis oma abikaasale suud ja läks ära, aga printsessi astus kõõki. Ta tegi ühe seinakapi ukse lahti ja leidis

fääli suhkrut, jahu, tangu, kuiwatatud aia-wilja ja weel mõndasugust toidu-kraami. Aga et ta kunagi söögitegemist ei olnud õppinud, ei teadnud ta, mis nende asjadega teha. Selle üle sai ta väga kurwaks ja nuttis libedaste.

Korraga seisis tema ees see näfi-neitsi, keda meie ju tunneme, omas pikkas walges riides ja waatas tema otja armuliste filmadega.

„Miks sa nutad, Päiksepaistekene?“ küsis ta lahkest. Printsessike kuiwatas põllega ruttu omad silmad ja ütles siis: „Armas näff, ma pean oma mehele sööki walmistama, aga ma ei mõista keeta.“

Näff silistas trööstides tema palet ja ütles:

„Ole jälle rõõmus, mina õpetan sind kõik tegema, aga hästi tähele pead sa panema, kudas ma ette teen.“

Nüüd sai Päiksepaiste jälle rõõmsaks ja oli õnnelik.

Näff näitas temale, kudas tuleb teha. Siis wõttis ta ilhe keetmise riista, walas sinna piima sisse ja lõi mõned munad sinna juurde, lühidelt ta õpetas printsessi sööki keetma. See awitas teda ja sai ta kõigest ruttu aru, nii et näff täieste rahul oli. Kui lõuna-aeg kätte tuli, seisis söök walmis. Nüüd tänas Päiksepaiste näffi ja küsis: „Mis pean ma kostma, kui mu mees küsib, kes söögi on walmistanud?“

„Ütle temale,“ wastas näff, „mina olen sind awitanud ja sööki walmistama õpetanud.“

„Aga mis on su nimi, armas näff?“ küsis Päiksepaistefe.

„Minu nimi on Armastus,“ kostis näff ja kadus ära.

Kui prints kodu tuli ja sünnud oli, rõõmustas ta väga maitsewa söögi üle.

„Kes on sind niijugust toitu walmistama õpetanud?“ küsis prints.

„Armastus,“ kostis Päiksepaiste.

Viie elaswad mõlemad mitu nädalat õnnelikult omas wäikeses majakeses ja Päiksepaiste tegi usinaste tööd. Kui tal nõuu ja abi tarwis oli, siis hüüdis ta näfi-neitsi Armastuse appi, kes kõik mõistis.

Mõnda tuli jõulupüha kätte. Printsess ei teadnud, mis ta oma mehele pidi kingima ja oli selle pärast kurb, aga ta abikaas trööstis teda. Wastu õhtut tuli väga suur wäsimus ta pääle, sest prints oli temale ilma, et ta märkas, unerohtu annud. Ja ta uinus raske une sisse.

Prints lastis teenrid tulla, kes Päiksepaiste ühe raami pääle panivad ja kuninga lossi kandsiwad. Sääs ehtisiwad teda kammer-prouad kalli riietega, ilma et ta ise sest midagi magades teadis, ja kandsiwad siis suurde saali pehme sohwa pääle. Sest saali istus auujärje pääl kuningas ja temast pahemal pool natukene madalama istme pääl prints; paremal pool oli ka niisamasugune iste, aga see oli veel tühi. Auujärje taga seisiwad würistid ja grahwid, prouad ja preilid kallistes riietes ja waatisiwad uudishimuliselt magaja Päiksepaiste pääle, kes suure jõulu-puu kõrwas, kus tuhanded küünlad põlesiwad, sohwa pääl puhkas. Kõrwas oli tal punase sametiga kaetud istme pääl wäikene luldfron.

Kuningas ütles nüüd: „Mu poeg, ärata Päiksepaistete üles!“

Prints astus ruttu ülewelt auujärje kõrwalt alla ja ruttas magaja juurde ja andis temale suud. Sääs tõmbas ta sügawaste hinge ja tegi silmad lahti, aga niisama ruttu jälle kinni, sest tule walgus oli wäga käre. Korraga kõlas pasunate hää, esite tasakeste, aga pärast kõwemast ja ikka kõwemast. Päiksepaiste tõstis ennast wiimaks poole kehani üles ja nägi printsi würistliffudes riietes enese ees põlwile oawat. Printses küünitas temale kät ja hüüdis:

„Oh mis ilus unenägu see on!“

Prints kostis: „Ei ole see unenägu, waid ilmsi!“ Ja nüüd rääkis ta temale, et ta kuninga poeg olewat ja teda üksi katsuda tahtnud, kas ta teda armastab. Siis wõttis ta luldfroni ja pani Päiksepaiste juuste pääle, mis veel ilusamast hiilgasiwad kui fuld ja tassutas teda oma isa juurde. Kõik suured herrad sosistasiwad: „Oh mis ilus printses on!“ ja prouad ning preilid ütlesiwad ka nõnda, aga igaüks mõtles omas südames, et ta ise veel ilusam on. Kuningas astus trooni päält ja rõhus Päiksepaistet wastu rinda, sest ta oli wäga tema meele järele. Päiksepaistete ise ei saanud sõnagi suust, waid pigistas ikka printsi kät ja waatas õnnelikult naeratades tema otsa. Kui nüüd kõik kolm, igaüks oma kohta oliwad istunud, Päiksepaiste auujärje paremale poole, sammusiwad kõik herrad ja prouad temast mööda ning üks kammerherra, kellel luldsepp käes oli, nimetas üksikult iga mööda mineja nime, kes siis sügawaste printsesi ees kummasiwiwad, mis pääle printses iga kord sõbralikult nende poole pöörga teretas.

Kui see mööda oli, läksivad kõik ühte toise saali, kus lauad laetud olivad ja igaüks söi ja jõi, mis süda himustas.

Kui jälle üksi olivad, küsis prints Päiksepaistelt: „Kas oled nüüd õnnelik?“

Ta kostis: „Ma ei oleks õnnelikumaks saadagi võinud. Kõige suurem õnn on, kui sind üks inimene termest südamest armastab, nagu näitusels sina mind armastad!“

„Jah,“ ütles prints, „see on tõsi. Meie tahame ikka tõine tõist nii armastada.“

Nad langesivad mõlemad põlvnede pääle ja tänasivad Sumalat oma õnne eest.

X. Hommiku laul kevadel.

A. Kurrikoff.

Juba maatab päike taeva	Mesilane lillist lilli lennab,
piirelt	Otsib kiirest toitu õite pääl;
Sätendamail silmil üle maa,	Õht ju kõrget lõu-lindu kan-
Punub kuldse pärja ilmal'	nab,
kiirelt,	Tänu kõlab tema laulu hääl;
Õhib metsad, mäed punaga,	Metjas ots'wad loomad uuel
Aratab kõik loodust rõõmsal	rammul
walgel	Saaki, waritsedes sala sam-
Rõõmustama uue päewa algel.	mul.

Snimesed, une rahult astlem

Sälle wälja tööle põllule!

Looja poole oma hinge tõsttem,

Kes siin küllust kingib kõigile!

Tema andest meie elu ärtab;

Loodust waates waim meil Loojat märkab.

XI. Matukene hullide elust.

Misjuguine kisa ja käre wana müüri wareme ümber! Kudas hakiid (corvus monedula) sääl lendawad ja oma tegumitega nagu hullutuju tunnistawad! Ka räästas-pääsukesed (hirundo ubrika) koguwad hulga wiisi kofku ja tõttawad müüri simsi

poole. Ise lähedas mõisasti on linnud rahutumaks läinud, sest lamba-hänilased (motacilla flava) katuste pääl tõstavad oma tiivaid ja kuulutavad oma häält. Wist on üks ise-äranis asi ilmumas, mis neid, muidu nii rahulisi õhu koda-fondseid, nõnda liisendama on pannud. Jah tõeste, neil on sel-lets asja, iseäranis ühtewiisi lobajail ja käratsejail hakidel, selle eluforterid müüri waremetes seisawad.

Ühe laia simsi kohal on kõik sulgsabalised liikumad. Siin istub üks tornikull (falco tinnunculus). Ühte wiisi peab rõõwel ennast kaitsuma, sest haid käiwad igalt poolt fangesta ta kasuka kallale. Aga seda ei tee nad ilma asjata, sest on ometi muidu mitte sugugi nii wäga kurjaline tornikull täna päris mõrtsuka wiisil pühandatud haffide eluasemesse tunginud. Säär ta nüüd istub, see walmisaišt wanematest kurja töö pääl kõige enne nähtud rõõwel, üks nende kallist lastest küünte wahel, keda ta pesast on riisunud. See täitis musta sulgsabaliste wanemate südameid tulise wihaaga. Sest ta hafi südames elab wanemate armastus, diete südamelit ja ohwri-meeleline armastus oma laste wastu.

„Appi, appi!“ oliwad hafi wanemad oma pesa rõõwimise juures hüüdnud, ja terve haffide kogufond ruttas selle häda hääle pääle kofku.

„Waatke säääl kurja rõõwli!“ karjusiwad wanad haid meelt ära heites hafi keeles.

„Tema kawal ja salalik ilmutas kõik see aeg rahumeelt, ja nüüd surmab ta ilma armuta üht meie armsaišt lastest! Awitage kätte maksta!“

„Walu! walu kurjategijale!“ karjus selle pääle haffide hull ja nagu tuule tuhin on nad tema kallal. Tornikull lööb natufene kartma, sest enese üle ja enese all kunni elumajadeni kuuleb ta tiiwade kähinat, karjumist, söimamist ja tunneb tubkisiid wopsusiid. Ise warblasedki katuste pääl kiruwad „brrrrr — döll — döll“ ja wäikene käblif (troglodytes parvulus) aiapööstastikus müristab „tsrrrrr, tsrrrrr.“ Kõige ilma ees awalifuks saanud ja hädas pöösawaras paneb suurt kära häbenebes põgenema ja jätab saagi oma paika. Ta põgeneb, tütt moad haidest taga aetud, eemal seiswa kirikutorni pääle wõi kuhugi kaugemale. Harwaste on hakidel ja tõistel lindudel tornikulli üle kaebamist. On ta ometi sagetaste nende naaber wana müüri waremete pääl ja linnades wõi maal kirikutornide otsas, ning elab ronga suguseltsiga rahus. Ka see

praegu kurjatöö päält põgenema aetud tornikull püüdis terve kewade ja pool suve oma pesa lähedal, mis wana lossi wärgemetes seisis, liblikaid ja mardikaid õhu seest, wõi heljutas ennast ühel ainsal kohal põldude üle tiiwadega wäristades, ning langes siis ülewelt nooli wiisil hiirte, sijalikkude ja konnade kallale. Aga kui tema pojad ülewel müüri-praust suu-remaks kaswasiwad ja enam toitu nõudsiwad, wahtisiwad ka tema silmad suurema saagi järele. Tema muidu rahuline loom muutis naabri hakipere poegi nähes rõõwli meeleks. Kus kurja tegemine kerge on, jääb ka enam kurja tehakse. Hakid ei mõistnud senni maani rahulist kullipaari karta ja oliwad oma raagudest pesa nende lähedale wana müüri afna-aiku teinud ning kaswataisiwad hoolega oma lapsuse. Suba tuli aeg kätte, kuna nad pea oleksiwad lendama läinud, ja rõõmsaste waatisiwad nad omast pesast wälja. See oli kulli rõõwhingele liig suureks kiwatuseks ja nõnda tuli wagaiks peetud naaber aimamata niisuguse kurjuse mõtte ja töö pääle. Aga nüüd on hakkide kogukonna walwamine suur. Nii pea kui kull ennast kaugele näitab, hüüawad wälja seatud wahtide kutsu-hääled, ja warsti tõttawad igalt poolt abi-wäe salgad kofku. Aga ka tornikulli paar on luhta läinud rõõwimise katse järele palju ettewaatlikumaks läinud. Temale ei ole, nagu kõigidele rõõwlindule, kätetegemine, mis kõige ilma tähelepanemist äratas, meele järele. Ta tahab tähelepanemata ja tülitamata oma teekäikusi metsa raandute ja põldude pääle ette wõtta ja jätas walwaja, usaldamata hakkide kogukonna etaspidi üsna rahule.

Palju suuremaks waenlaseks on nüüd sellele wiikmaku (falco peregrinus). Tema on oma põhja-piiridel pesitaja Islandi (f. islandicus s. candicans) ja mitme kõige kulliga tüükullide (falcoes) sugukonnast. Nagu Islandi kulli, nõnda õpetati ka wanast rüütlis seisuse õitsemise ajal seda rändajat kulli jahiloomaks lindude pääle. Ise rüütlite prouadki ja preilid tarwitasiwad neid loome jahipidamiseks. Nad oliwad nõnda ära õpetatud, et kui neid nende peremees, mõnda jahilindu silmates lahti lastis, siis nad kogu selle kallale laskiwad ja saaki oma kulli-küünte wahel tabasiwad.

Wiikmakulli kodu on Euroopamaal igas kohas ehk ei kufagil, sest ta rändab rahuta ühest kohast kõige. See kõige toredam, karmim ja wäikeste lindude rõõwjam kull ehitab oma pesa päratu kalju rahude wahel, wõi

ilmatu kõrge metsa-puude otsa. Mõni kord on talle pesaks mõni mahajäetud ronkade pesa. Pesasse muneb ta juure alguses 3—4 ümmargust muna, mis kollakat või punakat põhjus-larwa, tõmmu täppidega on. Esimalt peenikeste udu-sulgeda laetud pojad kasvavad vanemate väsimata hoolekandmise all ruttu suureks. On see lind ju terve aasta otsa kõide töiste vähemate lindude nuhtlus olnud, siis ta saab poegade kasvatamise ajal selleks veel enam. Tema lennu-teed ei ole muud kui leinu-teed, sest wähe pidamata rööwib ja tapab tema. Nagu torm tuleb see kardetaw lind ja nagu maru läheb ta ära. Wälgu kiirusega langeb ta pilwedest alla oma saagi selga, ja wäga harwaste pääseb see tema eest paku.

Waata, sääl lendab praegu wihamakull üsna maa ligidal. Korraga on ta ühe salga tihaste, warblaste, lõufeste ja töiste lindude keskes. Häda neile, kui nad põgenebdes lendu lähewad. Nii tõeste, kui kaks kord kaks neli on, langeb siis üks neist tema saagiks, sest õhu sees on ta kinnipüüdmises meister. Aga õnnelikud on need targad linnud, kes ennast maa, puude või põesaste külge rõhuvad. Neile ei saa kull midagi teha, nagu ka mitte wee pääl ujujatele lindudele. Aga oh häda! sääl on üks lõufene oma röömu-laulu lõõritades kõrgesse õhu hõlma üles tõusnud, ilma et waenlast oleks tähele pannud. See tuleb tuisates ta helisejal taewa sõidule wasta. Surruks ehmatanud linnufesel jääb hääle kurtu kinni, ja meelt ära heites wistab ta ennast nagu kivi alla kaitsja wilja põllu sisse, ja jõuab sinna, enne kui kull teda oli tabada saanud. Önn sulle, sa armas põldlaulikule! Sa oled sell korral oma wihasema waenlase käest pääsnud, ja meid saab ka edespidi su hõbe-hele hääle rõõmustama. Aga kullile tõutame meie hukatust!

Praegu lautab ta korraga oma saba laiule ja tõuseb tõisel filmapilgul kõrgemale ja ikka kõrgemale. Digus! ta on üht tuike rongi näinud. Need tõusewad teda filmates lendu ja rõhuvad tulise kiirusega ennast tõine tõise külge. Aga ta on tuule-kiirusel nende kohta tulnud ja tormab nüüd nii ruttu nende pääle, et waewalt film seletada võib. Ühe õnnetuma tui lahutab rööwel kaitsjast seltstist. See on sellele waesele surmaks, sest tõisel filmapilgul lööb tugew waenlane omad surmajad küüned tema kehasse. Aga kaugelt on mitu laiska hiirekulli (buteo vulgaris) karme kütü jahti päält waatanud. Meid kerjajaid näeb wihamakull enese pääle tun-

giwat. Uhke, kõrgemeeleline rõõwel jätab ilma kõige vähema wasta panemiseta neile palju alatuma meelega selfilistele oma saagi. Kui kukub ta küünte wahelt ja langeb maha ning „hja! — jaks“ häält tehes tõuseb wihamakult jälle kõrgesse, kõrgesse üle alatu kerjaja karja kateluste ja tistlemiste rõõwitud saagi kallal.

Meie waatame tähele pannes kulli rutulist lendamist. Tema otsib usinamast uue saagi järele, kus juures teda ikka jälle laisad hiirekullid*) tülitawad. Waata, sääl keerutab ta rutulisemalt, ja nüüd tuiskab ta korraga nagu nool koheteed ühele küljele. Kaugel üle tiigi on ta salga metspartisid silmanud. Mõned on teda weel õigel ajal näinud ja ruttu kaitsja kõrjate sisse põgenenud, aga üks wäikene hulgakene on lendu tõusnud. Nüüd algab jaht elu ja surma pääle. Üks ainus part lahkeb wiimaks tõistest ja selle järele lendab kull. Kõik oma jõudu koku wõttes püüab part pääseda. Aga kull jõuab ligemale; ikka vähemaks ja vähemaks jääb ruum nende wahel. Praegu on mõlemad ühes joones ja paljalt kolm sammu tõine tõiest kaugel.

Suba nagu tahaks kull oma hirmsaid küüni läheda ohwri selja sisse lüüa: — ometi korraga paendub pardi kael alla poole ja nagu wari langeb ta päästja ojasse. Nooli kombel läib kull edasi ja tõuseb siis, kui nenda saagist oli mööda kihutanud, jälle kõrgemale.

Ikka wäsimata, ei mingi asja läbi talistatud, kihutab kulli ta rõõwmeel edasi. Waewalt seisatab ta mõne puu otjas, kust ta saagi järele ennast wõib ümber waadata. Ta istub koku tõmmatud liimetega, ja teda nii nähes peab arwama, et tal ta tugew pää luskasse on kaswanud. Suba kaugelt wõib teda kahest mustast põse-triibust, mida habemeks hülitakse, ja walgest kurgu-alusest ära tunda. Kui meie teda kiire abil waatame, siis näeme tema filmi rahuta sinna ja tänna keerlewad. Ta wäänab natuke pääd paremale ja pake-

*) Laiõks on laiutatav omadus. Aga hiirekullide laiõks on inimestele kasu-tooja wäikeste linnukete õnneks. sest oma laiõkse pärast ei suuda nad neid püüda, waid korjavad enesele toitu lõllu päält ja puhastawad nõnda põlde inimestele kahjuistudest loomadest, nagu hiirtest te. Nad saadawad sellepärast inimestele kasu, mis eest neid hoida tuleb. Seeneest laiutatav laiõks saab sell wiisil nende juures kiidetawaks kahjusteks wõi aegluseks.

male poole, et oma loodusliku „piff-filmidega“ ümberkaudset maad võiks katsuda.

Ta filmab läheda linna tornide ümber hull hakkisid len-damast. Uus rõõvmõte tõuseb tema kullipääs. Väle tõttab ta ära. Ligi maad läheb ta lend. Puutumata jätab ta warblaste parve, kellest ta tee mööda läib. Mitte nagu muidu, ei haara ta nüüd ühte neist mängides sinni, teda edasi lennates kõige liha ja nahaga alla neelates. Sell korral himustab ta tõist praadi. Sest korraga tõuseb ta oma tüür-saba laiade lautades kõrgele, ilka kiiremast keerutades ja linna tornidele ligemale rühkides.

Nagu selgeste näha, on tal nõuu hakkidele võerusse minna, kes omal wanal tuttawal wiisil tornide ümber kätse-sewad. Jah, see loba seltskond jätab sagedaste selle juures ettevaatmist kõrwale! Nemas ei ole räästaspeäsukeste häda-hüüdmist kuulnud, mis läbi nad waenlaste tulemist teada and-siwad; nemad ei kuule mitte lamba-hänilaste karjumist, kes katuse päält kõrgele tõusewad. Korraga kahiseb torni kohal nagu haawa metsas, nii et ehmatanud hakkidel lobisemine nokki sinni jääb. Dannelik, kes mustast kogukonnast omas pesas wõi ta kusagil kõige kindla koha pääl seisab! Aga häda len-dajatele õhu sees! Waewalt saad sa mõelda, nii on ju üks hulk rõõwli küüntes ja tõisel filmapilgul sõuab ta ju kau-gemale.

Mis aitab teile musta joripillidele nüüd weel „jak“ ja „jak!“ Teie waene õde on igaweste surma osaks langenud.

Ja siiski saab see kuri töö lätte tatutud, teie armsad, wagurad, kodulifud torni-linnud! Praegu näen ma wana wareme juures tuld wiskawat ja kuulen plüssi-pauku. Mu sõber on surma ja tinakuuli saagiga põgeneja kullile taga järele saatnud. Hästi trehwatud on ta laiade lautatud tiir-wadega maha langenud. Hõisates otsitakse ta üles. Weel on hulk ta tugewa küünte wahel. Misjuguine suur ja wägew lind! Meil on teda waadates iseäranis, wist imetspanemise ja kahetsamise tundmine, mida meie seda suurte annetega rõõwlit nähes mitte tagasi ei wõi sulguda. Weel läigib ta suur mitmest kulla karmu rõngast ümber piiratud tulifilm. Paks, lühike nokk, selle päälmise luu alumise üle sirbi kombel on paenutatud, on pooleliste lahti, nii et päälmise luu sees üht hammast ja noka terawaid ääri, mis taga pool kollakat karmu wirwendawad, wõib näha. Mõlemad põse-triibud ulatawad suu winklile

juurest kunni walge kurguni. Päälmine pool rinda on tal tõmmu-täppidega ja lõhualune hele, rooste karwa, risti triipudega. Hele tahwli-kivi karwa ja tumeda täppidega selja pääl on tal nagu härmatus wälja lautatud. Tugewaks sõa-riistaks on temal lühikesed kollased koivad, mille ülemist poolt suled nagu sulad katabad. Iga koiva otsas on neli suurt warmast. Neist on keskmised pea niisama pikad kui koivad ise põlwest kunni jalani. Tema saba, 18 cm. *) (loe: 18 sangtimeetrit) pikk, niisama ka terawa otsaga, sirbi wiisil paenutatud tiivad, mis saba tipuni ulatavad, on tähelepanemise wäärt. Et see langenud loom kulli ema on, seda näeme tema suurusest ja heledast karwast, sest üleüldiselt on kõik röövlindude emad suuremad ja heledama karwaga, kui isad. Noka otsast kunni saba otsani on selle linnu pikkus 52 cm., tema tiiwade pikkus ühest tiiva otsast teiseni, kui ta nad lennates wälja sirutab, on 1 m. 15 cm. Rõõmuga kanname mahalastud rööwli oma tuppa, ja nimelt sellepärast rõõmuga, et üks kõige suuremaist ja kahjulikumaid meie wäikeste kasu saatja linnudeste waenlastest kadunud on, ja et ta nüüd wäljatopitult meie toa ehteks peab saama.

IX. Kaks õunapund.

J. Bergmann.

Uhtelt oma õisi lautas
 Liitapõllul õunapuu:
 Rohke wili latwa wautas,
 Et tal õhtas süda, suu.

Halwalt kaswis liitwa-keerul
 Rõwal lõhna õunapuu:
 See'p see palus päiseweerul,
 Laulis läbi liha, luu:

„Miks sa kallid kaimufene
 Tõused siin nii toredalt,
 Runa mina maimufene
 Märtsin ära nähtawalt!“

Tuulehoog läks läbi lehest,
 Sundis sõnu sõudemä,
 Häält tugew oma ehtest
 Laskis laulul hellsida:

„Laps, kui olin sarnaline
 Rõder, nii kui sina nüüd:
 Liitwa wasta mõitlemine
 Oli minu ülem püüd.“

Wiimaks liitwa mõitsid juured,
 Sõudsid musta mullale:
 Sest siis kaswid kasud juured,
 Sest näen rõõmu rohkesti.“

*) 100 cm. = 1 m. (meeter) = 3 jalga 3 1/2 tolli.

XIII. Kunstniku kodutulek.

T. Andriß.

Kui lugu, mis teile siin jutustan, ka küll mitte meie armsal Gestimaal sündinud ei ole, siiski on ta väga tähele panemise väärt.

Sitswas õnnelikus maakonnas Saksamaal seisab imeilus sugulikus madalikus, millest lai jõgi winderdi wänderdi läbi jookseb, wana linn, selle tugewad, uhked ehitused, mitme sugused mälestuse-märgid juba kaugelt silma firawad ja rinda rõõmustawad.

Siin wanamoodi linnas külas käia, on nüüdki veel väga kasulik, olgu küll, et, nagu mitmes teises wanast tähelepanemise väärt kohas, ka siin aega mööda rohkem kui üks imeksapanemise väärt kunstitöö wanast isade ajast hufatuse hauda ja kadumise kaissu on langenud. Säärانىs tähelepanemise väärt on kirik linna keskel, ja nimelt enam enese sees seiswa kunstasjade kui wälimise kuu läbi. Kohe kiriku sisse astudes näeme altari kõrwas üht suurt pilti, mis meie tükk sündmust ristisõdadest filmade ette jääb. Pääle mitme tõiste kauni kujude selle pildi pääl äratas meie tähelepanemist üks kõrge kaswuga ilus noormees, kes kindlust ja julgust omas peenikeses, waimustatud pales tunnistas. Tahtmata pööras päältwaataja film ennast selle ilusa kuu pääle, ja meie osawõtmine kaswab veel enam, kui teada saame, et see noormees selle linna laps ja pildi maalija on.

Selle kuulsa meistri nimi on Willibald Wendelin. Ta oli omas noores põlwes palju ja kaugel rändamas käinud, pärast siin linnas tööd teinud ja ka surnud. Väga muutlik elu oli ta selja taga, kui ta, umbes 30 aastat wana, kaua äraolemise järele oma isa kotta tagasi tuli, kus teda juba ammu surnuks peeti.

Tema tagasi tulemist sinna, kus kord ta kätki oli seisnud, kuu teda kustumata igatsus oli kutsunud, ilmatu suur ihaldus oli ajanud, tahame järeleseiswas jutus rääkida.

Ühel wilu ja wihamasel Okt. kuu päewal, 15 . . aastal oli nimetatud linna praeguse wana halli auusa nõukoja ees sandist ilmast hoolimata palju uudishimulist ja töötat inimest koos, kes kõik musta tahwli pääle wahtiswad, mis, sell korral alles uue, nõukoja uffe kõrwas rippus.

Et ajalehed ja kuulutuste teada-andjad pundusiwad, siis kirjutati selle tahwli pääle awalikud kuulutused üles.

Musta laua pääl oli nimetatud päewal järeleisaw teada-andmine lugeda:

„Balthasar Wendelin, selle linna kullasseppade seltsi päämeister, annab oma kaaskodanikkudele teada, et tema tänasel õhtul oksjoni teel kõik omad kuld- ja hõbeasjad ära müüb. Müüdawate asjade nimekirja ei ole pikfuse pärast mitte võimalik siin teada anda, aga hää meelega näidatakse ostjale ette, mis ta nimelt näha soowib. Oksjon algab tänapäew kell 5 pärast lõunat.“

Kuna selle teada-andmise laua ees kokku tulnud rahwa hulk, kes enamiste linna kodanikud ja sellega wana kullassepa Balthasari tuttawad oliwad, teada-andmise üle osalt tasekste, osalt waljuste waidles, astus ka üks toredas riides noormees laua ette. Oma kalli riiete ja wõera riiete-moe järele pidi teda mõneks rikkaks reisijaks peetama. Waewalt oli ta kuulutust lugenud, kui ta nähtawalt liigutud sai.

„Kudas?“ hüüdis ta, „riikas kullassepp Balthasar Wendelin müüb omad ilusad, kaugel kuulsad kuldasjad ära? Tema kõige kaunimad kunsttööd peawad wärska alla langema? Wõimata lugu! Misjugune kurb sündmus sunnib teda seda tegema?“

„Herra näitse siin wist wõeras olemat,“ andis üks kõrwal seisja kodanikkudest wastuseks, ja kui noormees mitu kord ruttu pääga „jah“ oli tähendanud, kõneles see tubli käsitöönik karme keelega edasi: „Noh, waatke, sellepärast ei tea teie ka mitte, et meister Wendelin suuri ja raskeid ohwrid oma wäimehe kaubamaja toetades on kannud. Hilja aja eest oli see mees weel üks kõige rikkamatest Lübecki linna kaupmeestest, selle laewad kõige wiie maailma mere pääl purjetasiwad. Aga wäimehe wara kohta sündis sõna „nagu tulnud, nõnda läinud“ paremast, kui rufikas silma pääle. Ta hakkas wäga suurel mõedul kauplema, ilma selle pääle mõtlemata, et usin ja õiglane mees, kui ta ifka hoolega waewaga teenituid kopikuid kogub, wiimaks julgemalt nõuufaks saab, kui liig julge hulgustaja, kes oma terwet wara wõidu lootuses kahtlaseks ette wõtmiseks pruugib. Rikka Lübecki linna kaubaherra käsi käis ka nõnda, nagu enne teda mitmel muul mehel, kes korraga, ühe asimega, ilma waewata ilmatu suurt jaaki sõudsiwad

saada: tema lootus läks nii läieste tühja, et ta suurt võlafoormat maha jättes maalt ära põgenes."

"Mis hirmus!" ümises võeras, kes käsitööniku juttu põnewil tähelepanemisega oli päält kuulanud. Aga see kõneles edasi: "Et oma lapselaste nime kõigest laimust puhast hoida, selleks lahkus wana auuwäärt häll meister täna oma kallistest asjadest, olgu küll, et see temale väga raske on, sest tema kunsttööd on ta ainus wanaea uhkus ja rõõm."

"Ainus rõõm, ütlete teie?" vastas võeras, "miks ainus?"

"Oh!" oli jutuka ja ka wist Balthasari elu-loo tundja käsitööniku vastus, kes nüüd tundmata võeraga mõned sammud kõigest kõrwale astus. "Balthasar Wendelini juulsed on enne aega halliks pleekinud, sest mõõda lainud aasta kümnnes on wanal mehel palju koduliftu furbduft olnud. Tema hää ja nüüd ammu mullas hingaja abikaas kinkis temale kolm poega ja ühe tütre. Selle wiimase pani isa, nagu ju tähendatud, rikka Lübecki kaubaherrale mehele, ja andis täie weimefirstu ühes. Mõlemad wanemad pojad astusiwad kroonu teenistusse, üks Baieri, tõine Weimari maale. Mende käsi läis väga hästi, ja ruttu tõusiwad nad aste astmelt kõrgemale ning unustasiwad wiimaks oma wana isa üsna ära. Wale uhkuses häbenesiwad nad oma endist lihtsat, aga auuwäärt isa-isade nime ja wahetasiwad seda toredama kõlaga mõisniku nime wastu ümber. Nagu ei mõiks ka mitte talupoja ja kodaniku kuue ja nime all auuwäärt ja kõrget sugu süda tussuda!"

Wõeras ei kuulnud wiimseid sõnu enam.

Mõtetes wahkis ta üksi filmi enese ette maha. Wiimaks klõpsis ta järsku: "Aga meistri kolmas poeg? Teie rääkisite ju kolmest pojast!"

"Willibald" — ütles käsitöönik wenitades — (sest nõnda hüüti meistri Balthasari kõige nooremat poega) "Willibald tahtis maalijaks saada — ja niisugusels, nagu neid üksi Itaalias leitakse; teie olete wist neist kuulsaimt meistritest kuulnud. Noh, niisama kuulsaks saada, kui need meistrid oliwad, see oli weikese Willibaldi alaline kõne ja südanie soov. Aga isa pani poja tahtmisele wastu, sest tema pidas maalimise kunstist wähe lugu.

"Ei ole ühtegi auusamat kunsti, kui wana kullassepa kunst," ütles ta, "sinust peab fõrd niisamafugune kullassepp

saama, nagu mina olen, ja sa pead pärast minu tööd edasi toimetama."

Aga kui Willibald üles kaswades kõik kohad kriidi ja pliiatiga täis kritseldas ja maalis, wiimaks ikka pääle tungiwamalt pinslit ja lõuendit nõudis ning oma kindlat tahtmist awaldas, maalijaks saada, müristas lord isa: „Kui sa mitte mu sõna ei taha kuulda, siis marssi mu majast! Pinslipidajat ma lapselks ei taha!“ Aga kui poeg isa keelust ja ähwardamisest hoolimata oma jonniga ajas, tahtis teda isa wägise töötuppa minema sundida."

„Sa mis sündis?“ küsis tundmata mees õhinal.

„Päew pärast seda — oli Willibald Wendelin kadunud. Sellest ajast on nüüd küll oma 16 või 18 aastat mööda, aga meie auusas linnas ei ole temast enam keegi midagi kuulnud. Kas ta elab, või on ta surnud, kas ta soldatiks on heitnud, või wähest meremeheks — keegi ei tea seda ütleb.“

Kääkija wiimaste sõnade ajal sündis suur jooksmine ja tungimine; kõik inimesed jooksiswad ühele säetud sihile. Ka mõeras ja tema jutukas sõber läksiwad tõiste kannul edasi, kes tuttawa meistri Balthazar Wendelini poodi poole pööriswad, sest oksjoni tund oli juba kätte jõudnud. Siis päältwaatajaid, ostjaid, asjatundjaid, osawõtjaid, uudishimulisi j. n. e. wõulas igalt poolt kullassepa maja ette koku. Poodi uksest tehti pärani lahti, ja lühikese ettevalmistamise järele hakkasiwad asjade wäljapakkujad oma igawat tööd.

Kaubade pääl kiirgasiwad ilusas korras palju kaunid kunstlikult tehtud taaldrekuid, kannusid, peekrid, lühidelt: joogi- ja söögiriistu; ka palju kallid kiwa ja muid kallid ehteasju oli sääl ilmatu hulk. Nendega tehti hakatust. Pea oliwad nad hää hinna eest ära müüdnud. Nüüd esite toodi kuulsa kullassepa meistri päris kunstasjad ette, mis imekspanemise wäärt osawusega ja usinusega oliwad tehtud. Sääl nähti karikaid, kelle pääl mitmesugused kunstlikult wälja nikerdatud kujud oliwad, enamist piibli jutustuste järele walmistatud, ja palju muid ehteasju nii täielikult tehtud, et küll wäewalt üks tõine meister nõnda järele ei jõudnud teha.

Nii kaua, kui wähem tähtsaid asju müüdi, istus hällmeister rahulikult ühes poodi nurgas. Aga kui wäljapakkujad ka tema kõigekaunimaid asju kätte tõiwad, mis teda kuulsaks

oliwad teinud, mis oma aset kirjutes ja koostrites ning wirts-tide majades leidsiwad, turumüüjate wiisil rumala liituste läbi hakkasiwad wälja pakkuma: sääl ei jõudnud wanamees oma liigutust kauem ära peita. Särsku targas ta üles, ja nagu nägemata wõimust weetud, hakkas ta rahuta oma waranduse ümber käima, nagu ema oma haige lapse kätki ümber. Krambi kombat käis wärin läbi ta leha, ja üffi silmt wahtis ta oma kunstasjade pääle.

„Kuus kena karikat peenikesest kullast!“ hüüdis wälja pakkuja käriseja hääl.

„Kuuskümmend suldtükki!“ hüüdis üks hääl wastu.

„Kuus sada!“ kõlas lühidelt ja kindlalt ühest maja nurgast.

„Seitse sada!“ — „Kaheksa sada!“ kuuldi weikese wahjärele häält hüüdwat.

„Kaks tuhat suldtükki!“ kõlas jälle seesama hääl, kes alguse ütelse pääle koke kümne kordse hinna oli pakkunud. Üleüldine waitus wastutas seda pakkumist; keegi ei julgenud enam hüluda. Kallid karikat pandi kõrwale, weikene paberi tükkene küljes, kuhu number ja sõna „äramüübud“ pääle oli kirjutatud.

Meister Balthasar hingas waewalt; ta rind oli nagu finni rõhutatud, pale kahwatanud ja jalad põlvedest jõuuta. Siiski jäi ta laua pääle toetades selle ammetniku juurde seisma, kes müüdnud asjadele nimetatud paberi äärefessi numbriga külge finnitaks.

Näga mööda tuli wäga suur raha summa kofku, kunni kõik asjad oliwad ära müüdnud. Kui kõige wiimne tükk haamri alla langes, waatas wana raut kurwalt enese ümber, ja sügaw puskus tungis ta südamest ja filmapisar langes salamahti halli habeme sisse. Hirmsam filmapill tema kohta oli tulnud, see on see aeg, kuna kallid asjad, mis osalt temaga oliwad wanaks saanud ja ometi siiski uueks ja ilusaks jäänud, tema majast pidiwad ära kantud saama.

„Ma palun kõik wiimaste kahelümne seitsme nummerte ostjate nimed teada anda!“ hüüdis üks ammetnik.

„Neid kõik on üks ainus mees ostnud,“ wastas numbrite kirjutaja. „Tema on imefõrged hinnad pakkunud,“ ütles ta kahtlase näuga edasi, kuna ta oma kirja üle luges, „tulgu ta

oma nime üles andma ja ostetud asjade eest raha wälja maksma!"

Poolpimebasi toanurgasi, kusi päältkulajate imestemiseks üks kõrge pakkumine kõise järele oli wälja kolanud, astus üks tore noormees wälja, kellele oksjoni laua juurde astumiseks warsti teed anti. Ta pale oli tasane ja lahke; pikad walfjad juuksed katsiwad ta kaunist pääd ja täishabe ta lõuga; kena sametikübar seisis juuste pääl; riided olid wad kallid ja kõige uuema moe järele tehtud. Ette poole astudes läks ta uhke mantel natukene eest lahti, nii et suur, raske kuld kaela-kessi, kelle otjas kena aauraha ühe wüürsti kujukuga rippus, nähtawale tõusis.

Kohe tunneme endist wõerast, kes enne Balthasari ühe käsitöönifuga oli juttu ajanud, jälle ära.

Müümise laua ette astudes pani noormees raske rahakutru laua pääle. "Siin on raha!" ütles enne pakkumise juures kindel ja kõwa hää! nüüd tasakeste ja wärisedes; "lugege järele, ma palun!"

"Ammetnik, kelle wastaneed sõnad saiwad räägitud, kummardas sügawaste. "Wäga hää, auustatud herra!" ütles ta; "ometi esite pean ma teilt teie nime teada paluma, mida oksjoni kirjasse üles tähendama pean, sest seda nõuab seadus."

Tundmata wõeras wiivitas wastusega.

"Kirjutage —" ütles ta wiimaks, kuna häll kullassepa meister kartes iga ühe räägitawa sõna pääle kuulas, selle silmapilgu eest wärisedes, kuna wõeras oma ostetud wara jaoks lastma ära lenda, — "kirjutage — Willibald Wendelin, meister Balthasari poeg!"

Need sõnad wõera mehe suust mõjusiwad wana mehe kohta nagu pisse hoop. Kärmaсте kargas ta rääkija ette ja wahtis silmapilku aega keeletult tema otja, siis langes ta hõisates ta rinna najale: "Willi, minu hää Willi — kas sa tõeste oled tema ise? Oh mu poeg, kõwaste tahan sind oma südamel wastu wäjutada ja ei ialgi sinust lahkuda! Sa ei ole oma wana isa ära unustanud, sina ei ole tema pääle enam pahane?"

"Mina oma armsa truu isa pääle pahane?" hüüdis Willibald sügawaste liigutatud, "andeks pean ma sinult paluma, et mina oma wastapanemise, põgenemise ja laua äraolemise läbi sind olen kurnastanud! Aga ma loodan isa armastuse

ja andeksandja südame pääle; neid mõlemaid hüüan ma appi, need olgu mu eestkostjad!"

"Eestkostjat ei ole sulle tarwis," ütles meister Balthasar, uuesti leitud last jälle oma rinna vastu tõmmates; „oleme mine wifu üle wait, kõik olgu meie wahel andeks antud ja ära unustatud."

"Roored inimesed elsiwad väga sagedaste oma tulewase ammeti walimise juures," ütles poeg tõsise häälega; „nemad peawad esiteks tõendama, kas nemad nende wälja walitute hulgast on, kellele luba võib anda iseenese tahtmise ja meele järele tulewat ammetit walida. Küss olid wali minu wasta, armas isa, aga see waljus toetas selle õige mõtte pääle, et tubli kullassepp või ka käsitöönik, kes usinaste ja kohuse täitlikult truuste omas wäikeses ringis tööd teeb, enam wäärt on, kui keskmine maalija, kes kunagi halja otša otša ei jõua saada. Sinul oli sellepärast jagu õigust, mu isa — aga tunnista ka, et minul niisama wähe õigust oli, kui ma oma sisemise hääle kutsumist kuulsin." Alandlikult, rääkis ta edasi: „Kõrge Saksa keiser on minule mitu auustawat tööd annud, tema würstliku abi läbi olen ma mitu reisi wõinud teha — ise üle mere, kaugele püha maale, — mis läbi ma omas kunstis ennast täiendasin. Aga ikka oli minu meel ja mõte siin kodus sinu ja mu kaaskodanikkude juures, keda ma ka kunagi wõeral maal ära ei unustanud.

Sest kudas võib ühel inimesel armastust olla oma suure isamaa vastu, kui ta mitte truuduses ja tänus seda mullatükki meeles ei kanna, kus ta kätt seisib? Sellepärast ihaldasin mina selle filmapilgu järele, mu isa, kuna ma sinu ette wõisin astuda ja ütelda: Mina ei ole sulle, ma ei ole oma isa linnaile mitte häbi teinud — wõtke mind jälle vastu ja laske mind teie oma olla! Kas tahate seda?"

Suur rõõmufisa ja hõiskamine kõlas selle pääle kosteks. Waimustatud tõttasiwad kõik juures olejad isa ja poja juurde, mõlematele õnne soowima. Oksjonist ei olnud enam juttugi. „Minu kunst tõi minule nii palju sisse, et ma sinule, armas isa, su waranduse wõin tagasi osta, ja rahuliku elu õhtut walmistada."

"Õnnistagu sind Jumal, mu armas laps!" hüüdis wana-mees silmaweega, kuna ta oma pojale südamest suud andis, „õnnistatud olgu su kodutulemise tund! Sa oled täna üles tunnistanud, et sinu sees kõrge, auus meel, Jumalast õnnis-

tatub waimu annetega ühendatud on. Nii peats see itka olema, itka peats Sumalast laenatud leiskat üksi kõige auusamate ja ülemate asjade tarwis pruugitama."

Seda wanaisa sõnades wälja hõlud põhjusemõtet pidas Willibald truuste, nii kaua, kui ta elas. Oma isa-linna pääkirikule kinkis ta alguses nimetatud pildi mälestuseks, kus ta ise reisija-riidis näha on.

XIV. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Waeuallt sada tundi mööda	Rümmesada kuud on torra
läinud:	fäinud:
Juba seen on suureks pais-	Siis wast tüwi puul on tü-
tetand;	wiks saand.

*

*

Kes purjutab suurele piirile,	Ei tohi ta tormidest hoo-
See jäägu ka rahuga tüü-	lida:
rile!	Kas' kiitust, laitust noolida!

*

*

*

Pikk tee saab lühiksiks koguni,
Kui alati astud ja edast.

XV. Naapoli laht ja Wesuwi mägi.

J. Ruus.

Kest Itaalia õhtupoelses serwas, Apennini mägede ja Thürreni mere wahel seisab Kampania maakond, paiguti väga ilusate maakohtadega ja sellepärast juba wanast ajast „õnnelikus“ nimetatud. Kõige kaunim koht sellel ilusal maal on Naapoli lahe ümberlaudne maa, kus ka perekas Naapoli linn seisab. Ilma müürideta ja wärawateta, korratumalt ehitatud, kitsa ja lõwera, pikka ja pimedate uulitsatega linna ei wõi just mitte ilusamate hulka arwata, aga seda lahkemalt on loodus selle koha eest mõnusal mõedul ja küllalisel käel olnud hoolt kandmas; aga mitte ükspäini ütle mata iludust, waid ka kohkumise wäärt kolebust on ta siia kokku kogunud ja ühte ühendanud.

Kui laewaga Naapoli lahe ees seiswa kaljulise Pro-
cida saare ja Misenumi maanina wahelt läbi, põhjapool-
selt kaldalt merde küüniwast lõhustikulisest, toreda taimetas-
wuga kaetud Posilipo mäest mööda sõidetakse ja nüüd kor-
raga Naapol järe järgult kõrgemale tõuswal kaldal, poolrin-
gis ümber sadama kääru ennast laiali lautades, silma paistab,
oma kaitsewate kindlustega, kõrge kirikute, kloostrite ja kuning-
liku kodadega, kelle wahel pirkab piinia- ja kenad küpressi-
puud, loorberid ning mirdipõesad, siin ja sääl sirged palmid
ja sitroni puud omad ladwad laiali lautawad; kui ümberringi
rohilised oliwi- mahlalised muulmarja puud ning puiestitud,
nende wahel suured uhked sumemajad ümber seiswaist pitkist
papliteist ülewarjatud waataja silma ning südant rõõmusta-
wad; kui sinikiwi-sinisel weewäljal lugemata lootsikute ja kala-
meeste kerge paatide hulk põnewile purjudel, nagu luiged
lehwitades üle lahe lagenidiku lendawad; kui eemal lõbusast loo-
duse ehtest rikas rand, kenna külade ja linnakestega nähtawale
tõuseb, kelle selja tagant tulepurskaw mägi Wesuw oma pään
üles sirutab, millest suur suitsusummas taewa poole tõuseb, —
siis peab küll üttema, et kenamat kohta harwaste maa pääl
leida on ja mitte imeks ei ole panna, kui Staallased ütlewad,
et siia „tükk taewast maa pääle maha olla langenud,“ ehk
„waata Naapoli ja sure,“ sest ilusamat ja ilmas enam ei näe!
Taewas on siin kuude kaupa pilwita, selge ja sinine, õhk nii
ütlemata õrn, peenike ja puhas, et penikoormate kauguselt
külad ja kohad selgeste silma paistawad, nagu oleksiwad nad
otse lähedal. Päewal mõib film taewa laial lautusel tähti
leida ja öösel on maakohtad, põesad, puud ja iga asi ära
tunda. Sirbi-sarnaselgi kuu kahwatanud walgel annawad asjad
ja kohad õige hästi warju ja täheb, mis siin hoopis suuremal
hulgal ja hiilgawamal ilul, kui meie juures särawad, walgust
küllalt, et lugeda mõib.

Üle maa ning taewa on päewal imekspanemise wääriline
selgus ja puhtus ja õhtu ajal ära ütlemata wärwide ilu ja
ehe, sest sagedaste — pärast päewa loodet — näitab loodus
kui roosipuna meres ujumat; majad ja wäli, mets ja meri
ergawad kui bengali*) tules, ja kui — nagu mõnikord juh-

*) Bengali tuli on tuttaw tule-mängudes pruugitaw tuli, mis beaagu
päewa walgust annab. Bengali tule sünnitamiseks wõetakse 7 osa salpeetrit, 2 osa
weewolit ja 1 osa weewolantimoni. Iseäraliste lisanduste läbi mõib seda tuld ta-
halja, sinise, kollase wõi punase wärwiliseks muuta.

tub — siis veel peenikest wihma tibab, siis näitab kui sajaks purpurit taewast.

Nõndasama awalbab mere west üht iseäralist ilu, sest nii pea kui kalbalt kaugemale minnakse, et enam põhja ei paista, näitab west, iseäranis lootfiku ehk laewa warju sees kõige puhtamat ja selgemat sinikiwi (indigo) karwa, mõnes paigas aga mitmejoonelisi joona, sest kui kõrgel kalbal seistes, peegli wäiksele pinnale alla waadatakse, siis nähtakse, nagu kaardi pääl, korrallisi jõgefid ja woolusi, kes ilma kõige wähema laenete liikumisetä pitka mööda edasi wajuwad, nähtakse, mitme-wärwilist lagendikkusid nagu: helerohiline suurema sinise sees, ehk hõbehalljas tumehalli ümber j. n. e. Hakkab tuul mere poolt puhuma, siis muudab west ennast eemal tumedamaks ja nagu lai warju joon läheneb kord korralt kalda poole.

Sile, halljas hõbene peegel hakkab kõikumä, wäiksed lained kiikuma ja lassutades, nagu mängides kalda wastu käima; aga juba hakkawad suuremad tulema, pitkad rohilised woogude wiirad kohades käima, laenete walged, wabutamad wood ifka enam ja enam tormates tõusma, ning müriinal langewad nad tormitiwul walges wahus kui wihatujus wastu kaljulist kallast, kust wuhinal woogude sülle tagasi woolawad. — Kaunis on ka, kui päikese ja kuu wirwendaw walgus tsergelt laenetawa lagendiku pääle langeb ning walguse jooned kõikuwa ja tuikuwa laenete turjal, kui waimude wael otse sihis, kunni waataja jalgent wälguwad. Kui wiimaks päikene udu-ringis alla wajub ja waatjate silmist ära kaub, lõowad need walguse wiirud punaseks ja kollaseks ning läigiwad lained wikerkaare wäiwides, ehk kui nad rahutumalt rannale lõowad ja üle madala kalda kaugemale weerewad, siis katab neid korraka purpuri puna, mis pääle nad rutuste wete-ema hõlma weeredes ennast jälle walgeks wahuks ümber muudawad.

Dõjel, iseäranis suwel ja pärast pikse wihma läigiwad lained woswori läikes ja sätendawad sõudja aerud särawais sädemetes ning lootfiku kannul käib tule-juga*).

Lootfikud, mis pimebas, hilja õhtu ajal, eemal ankrus seiswa laewadelt kaldale tulewad ja kahe sõudjaga aerude kor-

*) Jugas. o. joon. Tule-juga, tulekarwiline, sätendaw joon. Seba tulelätiget sünnitawad wäikesed wee-loomad, kelle elu awaldamise wõimu järele see läige mitmesugust kangust ja ka ise päälegi mitmesugust karwa ilmutab.

ralisel käigul tergeste üle merepinna lendavad, näitavad eemalt nagu suured vähid tulise sõrgadega olema.

Wisatasse koer meresse, siis tuleb ta läikivalt tagasi ja raputades särab ta sädemetest nagu mõni muisteses jutus ette tulew elajas.

Ulmad on siin alati enamiste ilusad; jäätes ja lumi on aruldased asjad; sooja-mõetja ei näita pea-aegu ialgi üle tõe graadi külma. Küll paistavad Novembrist kuni Märtsi kuuni, eemal hommiku pool mõneki mägede ladwad lume lademetes, aga siin all naeratab igawene kena kewade; kui küll mitte kewade lahke lillede ja õitsewa õilmetega, siis ometigi rohilise rohumuruga ja ikka-halja puudega. Aga ka lilledestki ei ole suutumaks puudus, sest mahla-kannikesed ehk sinilillekesed, kes meie juures Aprilli kuus õilme nupud lahti lõovad, siginewad siin ikka veel mitme tõiste sõrjade seltsis ka küünla kuus, nõnda et poisikesed maalt terve korwitäitega uulitsaid mööda ümber käiwad ja müüa pakuvad, ning mõnigi neiufene sääli lillepärja pääs kanda mõiks, kuna meil walt talu walitsemas on ja kange külm aiateiwas lustil lõtju lõõb. Päiwiti paistab sääli siis päikene wahete wahel jälle paksu pilwe peitu pugedes, puhuwad ka tujuti tuulehood ja mõllab mõnikord marugi, sajab ka wahest wihma, mõnikord nädalat wiis wahelpidamata.

Müristamist tuleb harwa ette, sagedamini siiski talwel, kui suwel, mis aga siin koguni äätselt üles tuleb, nimelt mägedes.

Õeäranis tolebat toredust awaldab müristamine mere pääl: taewas on paksu pilwedega kaetud, kellest kuu kiired, ega tähtede säravad filmad läbi ei suuda tungida; lage meri on kui ilmatu haud pilkase pimeduse sügawa sülle peidetud, lae-nete liikumist ei ole näha, waid üfsinda kuulda mõib, kudad wahaselt, mürinal wastu kaljulist kallast lõowad, nagu tahaks nad lõik ära neelda, mis iganes ette puudub. Kaugel wilgub wäli, ikka sagedamalt käiwad lõögid, korraga seisab taewas kui elawas tules — ja lai wahutam meri seisab wahaselt mõllawas marus kõige oma toledusega äätselt filma ees, teisel filma pilgul jälle pimeduse põue peitu langetes. Pilne läib pauf paugu pääle, kui tahaks maa ja taewas lõhki lariseda — aeg ajalt jääwad lõögid harwemaks, lõuu larkimine waitib wahemaks, kaugele on veel tõminat

kuulda, walgud walgustawad weel pimeduse piiret, wihma walab, kui wardast ja wulinal käiwad laenete wood.

Kõige selle looduse ilule ja imele seab ennast üks kardetaw naaber kõlblikult kõrwa, nagu tahaks ta seega weel kõike täiendada ja ülenbada. See kardetaw naaber on tulepurskaw mägi Vesum, kes umbes üks penikoorem Naapoli linnast lõune poole, sest Kampania madaliku nagu mõni määratu suur suhkru pää, 1650 jalga ülesse tõuseb, ja selle lai alus pea aegu kunni mereni ulatab, kust küljest ta ka kõige äkilisem on ja juba kaugele mere pääle ära paistab.

Hari näitab tal eemalt waadates tõmp olema, aga otjast on ta keskelt koguni lõhus, nagu mõni arutu suur, lai lehter, kes oma taju aga sagedaste muudab.

Serwad on põlenud, klaasid ja weewliga kaetud, ning sest õonestust, mida kraateriks nimetatakse, tõuseb kiwi lõhede wahelt auuru ja suitsu ülesse, kuna wäljaspoolsed küljed tuha ja kiwi prügiga kaetud on, mis otja ronimist raskestab ja paiguti koguni kardetawaks ja wõimatumaks teeb.

Kus mitte mäe külje all pool kraateri wanemad ehk uuemad laawa — wälja jooksnud sulakiwi — lademiud maad ei kata, paistab igal pool lopsakas taimelasku silmi, nimelt wiinamäed, kust ilma kuulus joodaw wiin tuleb, mida „Lacrimae Christi“ (Kristuse pisarateks) nimetatakse.

Need wiinamäed on enamiste kiwiadadest ümber piiratud, mis suurist laawarahnudest üles on lautud. Pääle selle nähtakse siin ja seal mäe külgi mööda laiali wiina-aeandkude elumajasid, mis alt mäejalalt mereranda mööda, wahetuses kenna külade ja linnakestega, (Portici, Resina, Toroe del Greco j. m.) ning rikka meeste suwemajadega kunni Naapoli linnani ulatawad. — Aga kuida wõiwad siis inimesed nõnda julged olla ja seesuguse kardetawa kohale elama ajuda, kus maawärisemised ja sula kiwi jõed iga silma-pill ärarikkumist ähwardawad? See tuleb sellest, et seestpidine maa soojus siin niisugust lopsakat taimede sigidust sünnitab, kui harmaste maa pääl leida on, mis inimest — kui ka laawa jõed küll mõned paigad ära laastawad — terweks jäänud kohtadesse siiski elama awateleb.

Kes pääle selle arwab, et niisugune kuri ligimine ilka wahet pidamata tuld ja tuhla, tulist wirna ning sula kiwi wälja ajab ja et tema kõhus ilka ühte puhku koliseb ja müristes, see elbib, sest sagedaste lähewad hulgad ajad mööda, kus

ta — tema näu pääle waatmata — peaaegu nagu iga muu mägi üsna ilma süüta näitab olevat. Aga ka siin annab aeg arutust.

Aasta ni 79 pr. Kr., kus ta esimest korda tulb wälja hak-
kas ajama, oli ta ilma eluta ja külm, nagu mõned toisedki
mäed. Oli küll näha, et siin ükskord tuli oma tööd oli tei-
nub, sest sellest andsidwad kraateri seinad tunnistust, aga millal
see oli olnud, seda ei mäletanud keegi, ka muistene juttki
mitte. Aga nüüd oli korraga rahu otsas ja Wesuw näitas,
mis ta oli ja sest ajast saadik ei olegi ta enam ilmaski
suutumaks suikunud, ehk küll aastate pikkuselt mõni kord
puhkanud.

Enne tule ja laawa wälja-ajamist sünniwad aga mitmed
iseäralised näitused, nimelt siis, kui mägi kauemini on puh-
kannud, ja kraateri põhi mõnest ajast saadik kõrgemale on ker-
kinud ning aastate armul laiaist lehestist lahkus lagendik on
saanud. Siis awaldawad ka kraaterist püsti tõuswad,
keerdu kääb suured suitsu-sambad, seiamaale suikuwate alt
ilma wägede ärkamist ja annawad asujatele maanitsewat
märku. Mäe küljel nirisewaist hallitatest kaub weel korraga ära,
maa seest kuuldaske kaugelt müdinat ja nagu wee wõimul kus-
tuma tulise süte sofinat, mis kord korralt kangemaks kaswab
ja nagu aurukatla torust wälja tungiwa tõsju wurin kõrwu
kuulub, hing wiimaks kauge kõue kõmina ja suuretülkide
tümmina sarnasels mürinaks ümber muudab. Sellega ühendab
ennast esite kerge maawärisemine, mis pea kangemaks läheb
ja tugewas tõukamises ennast awaldab. — Üks kange fähwat,
millega ühes enamiste kraaterist ülestõusew suitsusammak
põlema lööb, annab nüüd päris tegewuse alustusest tunnis-
tust, mis järele kohe kuuma liwi tükide ja tule tompide wälja-
wikamine alustab ja sarnasel kombel kunni lõpetuseni edasi
kestab. Nüüd täidab ennast ka esimeste paulude ajal lõhke-
nud kraateri põhi sula laawaga, mis järgu kaupa mitmest
paigast wälja wullib, sagedaste aga wälja-tungimise ajal jälle
lõhki lööb ja kessele ehk wälja-tungimise kohtadesse tagi ning
prügi kuhelitusid sünnitab ning siis seda suuremaid ja muste-
maid suitsusambaid kord korralt kaswawa praginaga ülesse
tõukab.

Nisuguse suitsusammaste kaswamise juures on juba
purskamine täies jõuus, ilm lööb üles tõuswast aurust mus-
taks ja waewalt on weel päitese ratas nagu tume tuline kuul

nähtawal, sest õhku täidab peenifene tuha sarnane tolm, mis auru pilvedest edasi kantud kaugeemale, külmema õhu kordades wee piiskadega segatud, maha langeb ja nagu surnulina ümberlaudsid asju finni katab ning iga elawa loomale, taimele kui elajale ruttu otsa teeb, olgu kõrwetawa fuuma, weemli auruga täidetud tolmu ehk wee piiskadega ühendatud hapatuste läbi. Sääl juures wallendab suitsufogu alumine jagu järgeste, kraaterist ülesse paisuwa tulise laawa kuma täes, elawas tules, mis silma nähes seda mööda, kuda laawa uueste ülesse tungib, heledamaks saab ning ülespoole kord forralt tumedamaks jääb, funni ülemistes kordades koguni ära laub ja wiimaks aga suitsu-tortide wälimisi külgesid oma pais-tega palistab.

Ikka waljumaks läheb mürin, ikka rutemini käiwad tõukamise hood üks tõise pääle ja pauk paugu järele loitwad auru hulgad arutuma kõrgusele.

Niisugustest tõukamise hoogudest aetud, lendawad fuumawad lehad otse-püsti läbi suitju pilwede ülesse, kui hoog otsas, loofas alla langedes, praginal kraateri serwadele puruks tukkudes ja — nagu tuline raua tagi haamri all — särisedes laiali lennates. — Ikka weel kaugemaks kaswawad kord forralt mürina paugud, ikka weel rohkemaks saab üles wistatud tulise tompide hulk, ikka suuremaks maha kukkuwa tükkide pragin; siin ja säääl lööb üks ja tõine üles lendaw tütt alla langetajale wastu ja äkiline hoop rohkendab purustamist, suurendab lõhkeja pombide sarnaselt ümber lendaja kiirude hulka.

Sääl tuleb uueste see kaua kardetud ja hirmuga oodetud raske maawärisemine, kus mägi, kofku rõhutatud aaurude jõuule järele andes wäänleb ja wabiseb ning lõhele lõhkeb ja ümberingi all prus ära puruneb. Ja see on, mis kõiges selles ähwardawas awalduses inimest kõige enam hirmutab, mis teda katuse warju alt äritatud looduse wälja ajab, wägewast looduse ilmutusest osa wõtma, mis ükskord suurendatud suuruses maapinda moondas ja teda mere põhjast üles tõstis, et teda nüüd uues awalduses weel kõrgemale kergitada ehk laenetele jälle tagasi anda, sest meri keeb ja kohab, tõuseb ning wajub kui wõimsama tormi wäel ja langeb koldalt kaugele eemale, et seda suurema hooga uueste üle kallaste woolada ja mõnda paika mere pinnaks muuta, ehk teises kohas ialgi oma loodusest pandud piirile enam tagasi pöördada.

Dmetigi selle õnnetust ähwardawa awalduse ots, mis küll kole, aga siiski, nimelt öö ajal nii ime ilus on, ei ole enam laugel. Suba näitab ennast kergest kuhjendatud kuuma jõgi üle kraateri servade, juba joofseb sula laawa üle madalamate kohtade mäe külgi mööda nagu sula raua oja pitka mööda wenides winti wänti alla, tee pääl ees olewaid puid ning pöesaid lõginal loitma pannes. Iffa kõrgemale tõuseb laawa kuhj, kunni kraateri servadest padja kombel üle näitab painuwat — üks lange kõukärgatus, wihane maawärisemise hoog — ja kuhjas seisaw laawa on kraateri kallastelt korraga tagasi langenud ning alt mäe külg on lõhkenud, kust sula laawa jõgi, pääle rõhuwast raskusest, nagu määratumast wirtsast wälja purskab ja iffa laiemalt, laastawamalt ja hirmsamalt, inimesest hoolega haritud orgu, nagu kole tule jõgi alla kallab ja see läbi tühjemaks jäänud kraateris tõiste kergema kehadele ruumi annab. Tuhka ja tulist wirna ühes wiies tõuseb jälle aruta auru ja suitsu sammas kõrgele ülesse, nagu määratu tuline wilja wihk päält otsast laiali lüües ja oma laiwa ähwardades üle aru laiali lautades, alla waju-des ja kõike oma alla finni tattes, nagu see 79. aastal pr. Kr. Pompeji, Hertulanumi ja Stabiä linnaga sündis, kus mitmekümne küünra paksune tuhaford umbes 30□ penit. maad oma alla mattis*).

Seega on siis enamiste see furd see kole awaldus lõpetud ja waisjemaks jäänud auru ja suitsu sammas näitab weel aset, kust jälle aastate pikkuse puhkamise järele lühema ehk pikkema aja arwul sarnased ilmutused ilmsiks saawad.

Kui wiimaks soledast tule mängust kahwatanud pimeduse piirisid päikese terad teretawad, siis paistab ärarikkumise kaju alles täielikult waataja silma. Kõik kõlblik wiljalandja maa on ümberringi tuha all ja mäe külgi katab prügi-koro ning tuhanded ja jälle tuhanded kiwi tütid, kelle wahel weel tuline, kuuma ja paiguti leekiw laawa jõgi oma ise tehtud teel edasi wenib — sest servad anguwad ennemine, kuna keff koht sula seisab ja nagu kraawi mööda alla wajub — kunni all orus aset leiab ja sitke wedelik seisma jääb. Kõik ümberringi, kuhu silmad pöörad, on tühi paik ja kole kõrbe,

*) Üks neid linnasid on uuemal ajal hakatud wälja kaewama, ja on see töö ka jorda läinud. Sedalama tehasie ka wana kuulsa Babiloni ja Ninini e linna ruju hunkutega ning mitme tähtsana Greeka maa linna waremega. Ammu kadunud rahwaste elu paistab melle siis mullapõuest silma.

rohiline taime late on kadunud, kuid mõni lehestest lage kui-
wanud puukänd sirutab veel omad tuhased, arulised oksad siin
ja sääl ülespoole; kõi elu on juba ammugi surma unesse
uinunud ja kuuma tuha sees oma hauda leidnud!

XVI. Koidu-täht.

(Eesti rahva ennemuistne jutt.)

Salminud: S. Bergmann.

Külalapsed kullakesed,
Talu-lapsed tallekesed:
Tulge muistse murubelle,
Wana aja wärawalle,
Waatke wanemate wiisi,
Perepoegi pidu-põlwe,
Orja hooli, halwa osa.
Eiwi linna Eihälalle
Seists ligi lähidalle

10. Küla-wainulwaene urisik:
Sees oli sündinud su-
lane,

Ilmal' ilmund ori Alo,
Tõiste tööde toimetaja.
Ise oli peene poisikene,
Ilurikas inimene,
Kärmas käte kõigutaja,
Agar asjade ajaja.

See läks safsale sulaseks,
Saksa töösid toimetama,

20. Saksa saani sõidatama,
Saksa wantert weere-
tama,

Saksa põldusid põimama,
Saksa laskulla löndima,
Saksa asjasi ajama.

Teenis aasta, teenis tõise,
Käis ta karjas kolmat
aastat,

Miitis heina neljat aastat,
Wiitis wäljal wiiet aas-
tat.

Mis talle palgaks pai-
sati,

30. Aasta=osa's anneti?

Wissa = wermed, piitsa-
warred,

Kaunis kanged kapi = käi-
gud,

Diawamad ossa=hoobid.

Läts ta mõisast metsa alla,

Kõndis lausa laane alla,

Kurba meelt sääl kus-
tutama,

Wihameelest waigistama.

Kes ta wasta waritussa,

Tuli teda teretama,

40. Kurba meelt tal kustu-
tama?

Wasta tuli wanamees,

Pisu härja-põlwe mees,

Habe rippus rinna ees.

Mis sel mehel käes kanda,

Käes kanda, armsal' anda?

Käes tal kolme küünalt
kanda,

Käes kanda, armsal' anda.

Kes see küünalt tal küsima,

Armas omale otsima?

50. Kurb talt küünalt jää-
l küsima,

Halb talt omale otsima:

„Oh minu armas me-
hele!

- Sul on käes kolme küünalt,
 Kolme küünalt küstjalle,
 Ojaks omal' oksi jalle:
 Anna mulle haawatulle,
 Wiska walu waigistuseks,
 Laena leina lepituseks!"
 Mees siis mõistis, kohe
 kostis:
60. "Wõta, waene, kolme küünalt,
 Wõta walu waigistuseks,
 Wõta leina lepituseks,
 Wõta õnne ilmutajaks!"
 Mis talle sulane seletas,
 Dri wasta tänuks ütles?
 Dri wastas, ori ütles:
 "Aitumal, ole terve!"
 Kes siis uuesti' pajatama?
 Härjapõlwil pajatama:
70. "Oh mo armas orja-
 pois si,
 Rubija kepi konksitaw,
 Kilttri kepi kõigutataw:
 Kui sina süütab esimest,
 Süütab sulase sunduse,
 Kautad käsu kange kepi,
 Hakkad orja halwa põlwe;
 Kui sina süütab teise
 küünla,
 Süütab elu elama:
 Küla kaswab kanarpikku,
80. Talu tõuseb tallermaale,
 Pere raba-randadesse,
 Hooned oja ääre pääle;
 Kui sina süütab kolman-
 dama,
 Süütab õnne õitsema:
 Mis sa soowid, sünnib
 ruttu,
 Mis sa käsid, kaswab kohe,

- Mis sa tahad, tõuseb
 tuulel."
- Läks ta läbi laanest, luhast,
 Ruttas raba-randadesse,
 90. Soo=maade sõrwadesse.
 Mis ta leidis laane sõr-
 wast?
 Lu'e leidis laane sõr-
 wast.
 Süütas suisa esimese:
 Kohe tundis tule soontes,
 Wereküha woolamas,
 Tegude-iha tõusemas.
 Süütas teise tõrkumata:
 Kõhtu kaswis küünlast
 kiitus,
 Ilmas imelise ime:
100. Küla kaswis kanarpikku,
 Talu tõusis tallermaale,
 Pere raba-randadesse,
 Hooned oja ääre pääle.
 Läks ta külasse kõndima,
 Talu wäljasid vaatama,
 Omale oja otsima.
 Glas päewa, elas teise,
 Glaspisut kolmat päewa,
 Natusele neljat päewa
110. Weidikese wiiet päewa.
 Oli osaw peremees,
 Oli töökas talumees.
 Mis tal südant surus
 weel?
 Südant surus saja mõte,
 Meelt tal koormas kotsja
 mõte.
 Läks ta tarja saatama,
 Wara wälja vaatama,
 Kui weel udune hom-
 miku,
 Kare alles lastelene.
120. Kes ta wasta warikusta,

Tuli teele tallermaalta?
 Tuli koidu-tähefene,
 Siraw-silma neiukenne.
 Siis ta mõtles, siis ta
 ütles,
 Palwe keelel pajateles:
 „Oleks mul neidu nae-
 sufene,
 Kui see koidu-tähefene!”
 Läks ta kodu kurwal
 meelel,
 Astus aita halwal meelel:
 130. Pani kaabu kirstu pääle,
 Kindad kaabu ääre pääle,
 Ise otja ikkema.
 Ikkes tunni, ikkes tõi-
 se, Kurtis tüki kolmat tundi,
 Nuttis pisut neljat tundi,
 Weidilese wiiet tundi.
 Kes tuli kurbust kustu-
 tama,
 Nutu-walu waigistama?
 Uni tuli kurbust kustu-
 tama,
 140. Une-nägu rõõmu näitma,
 Rõõmu näitma, nalja
 heitma.
 Unes ta nägi eilast lugu,
 Tõel Koidu-tähefeseft,
 Nägusamast neitsikesest;
 Nägi küünalt neiu käes,
 Danne wanamehe mäes.
 Arkas üles une-sängist,
 Une-sängist, mõtte-män-
 gift:
 Mõttis tätte tähtu küünla,
 150. Süütas suitsa leegil loitma.
 Nii kui tuli tundis tahti,
 Sündis soowe sedamaid,
 Ilmus ime silma ees:
 Ges tal seisis siraw-silma,

Kõrwas Koidu-tähefene,
 Nägus tähe-neitsifene.
 Mõttis ütelda orjale,
 Suure mõisa sulaselle,
 Põgenenud poisile:
 160. „Tere peigu, tunne neidu!
 Viind sull' osaks anneti,
 Tõiseks pooleks panneti,
 Kalliks kaasaks kanneti,
 Sumalikul jubatusel,
 Taewaliste tabimisel.”
 Alo siis mõistis, kõhe
 kostis:
 „Tere neidu naesufene,
 Taewaline tähefene!
 Läti talu tubadelle,
 170. Läti pere põldudelle:
 Eäl ep ilus elamine.”
 Lätsid talu tubadelle,
 Lätsid pere põldudelle:
 Glasid elu ilusa,
 Glu-korrad lombe'este,
 Glu-wiisid wiijakaste,
 Glu-päewad heilakaste.
 Kes see läks mõisa kae-
 bama?
 Rubjas läks mõisa kae-
 bama,
 180. Kilter kandis keele-kõlksu,
 Walla-timul wale juttu:
 „Oh mu ärtu herrafene,
 Kulda-krooni prouafene!
 Sulane läinud suisa sobu,
 Rajanud talud rabasse,
 Loonud luhad laane
 sõrwa:
 Eäl ta elab suuri saksu,
 Naene kaasaks Koidu-
 tähti,
 Taewaliste tüürefene.”

190. Herra siis mõistis, äfist'
lostis:

„Kubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:
Too nad mõisasse mõ-
lemad!“

Kubjas läks siis kutsuma,
Kilter talu tanawisse:
„Sulane, sageda saad!
Kes sind kästis soile
minna,
Soile minna, maile saada?
Eks sa tea, kus teu-
ader,

200. Kus ep lurjuse labidas?
Mine nüüd mäele ruttu,
Tule nüüd tulede tõttu,
Kaasa võta kaasakene!
Kui ei tule, lepp mul käes
Wirutada minu wäes.“

Kes see kuulis kamberist?
Kaasa kuulis kamberist.
Kohi wasta waidelema,
Kubjast suiwa sajatama:

210. „Keppi kelmi kõigutagu,
Wemmal waenlast wi-
nutagu,

Kunni kaub kuri himu!“

Kes see läks mõisa kae-
bama?

Kubjas läks mõisa kae-
bama:

„Oh mu ärtu herrakene,
Kulda-krooni prouakene!
Tige mind tahtis ära
tappa,

Höel hoopis hulata:

Käsku ei kuulnud koguni,

220. Ega täidetud täppigi.“

Herra siis mõistis, äfist'
lostis:

„Kubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:

Kaasa võta kaasakad,
Ühes võta orja-poistid,
Nuhkle nurgas nurjatu-
maid,

Wihkle wastahakkajaid:
Siis too mõisasse mõle-
mad!“

Kubjas läks siis kutsuma,
230. Kilter talu tanawisse,
Kaasak kambri-ukse taha,
Orja-poistid õue pääle:
„Kambrist wälja, was-
titud,

Õue pääle, hõelad loo-
mad,

Mõisa rutuste mõle-
mad!“

Kes see kuulis kamberist?

Kaasa kuulis kamberist,
Koidu-tähti kubja kõnet.
Sest ep suiwa sajatama:

240. „Mõisa, mõisa, metsikud,
Saagu seegi endi'l osaks,
Mida meile ähwardate!“

Kes see läks mõisa kae-
bama?

Kubjas läks mõisa kae-
bama:

„Oh mu ärtu herrakene,
Kulda-krooni prouakene!
Tigedad meid tapawad,
Hõelad hoopis huffawad,
Hundi kurku kututawad.“

250. Herra siis mõistis, wi-
has wastas:

„Kubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:
Tuli nende katusesse,
Taper nende taresse,

"Se roaks rongale!"

Kubijas kumardas min-
nes,

Kilter selga kүүruteles,
Täheks, käsu täitmiseks.

Juba 'p laulis Looja kulle,
260. Kõrutasid Taadi kanad,

Kui tuli kubijas külasse,

Tuli tulega talule,

Kurjal nõuul kamberisse,

Taperil talu-tuaske.

Kes see kuulis kamberist?

Kaasa kuulis kamberist,

Koidu-tähti kurja nõuu.

Sest ep suisa sajatama:

"Tuli tooja tuale,

270. Taper käskja kulmule,
Surma = häda saati =
jalle!"

Tuli täitis Tähe käsu,

Kirmes kiitis Koidu nõuu,

Surm ei suutnud wasta
panna.

Ala aga elas laua,

Glas õnnes, hellas rõõ-
mus,

Glas kaasal Koidu-tä-
hel,

Heidel meelel, armas-
tusel:

Ei tal olnud efsitajat,

280. Ega tüli-tegijat.

XVII. Mõtte-salm.

J. Bergmann.

Nagu kiwi, kui ta kufub wette,

Kasuta sääl hulga laineid lööb:

Nõnda sõna, mis ei mõeldud ette,

Kisa teeb ja kasu ära jõöb.

XVIII. Meie Baltimaa mand.

Põhja Euroopas ja ka selle järele meie Baltimaal on kahte
seltsi madusid: 1) kihwtiga ja 2) kihwtita.

Kihwtiga madusid on siin paljalt üks ainus tõug.
Need on rästikud. Aga oma keha karwa poolest on nad
wäga muutlikud, nii et neid wähe ühte karwa on. Siiski
maksab see seadus, nii wanadest kui noortest, et isased enam
heledamat ja emased enam tõmmu ja musta karwa on. Mit-
mesuguse karwa pärast on neile ka mitmesugused nimed antud,
nagu sara puukirja-madu või lühidelträstik (pelias berus),
siis tõrw-madu (p. prester), rooste või sawikarwa-
madu j. n. e.

Neid kurje loomastid peame täieste tundma. Kõige suuremaks tunde-märgiks on meile must täpiline joon selja pääl, mille kõrvas kummagil pool mustad täpid seisavad. Kolmenurgalise paa kulgas on tal kaks musta joont, mis ette poole endid teravas winklis ligendavad. Ka on nende tunde-märgiks laiskus või aeglus. Kuna kihwtita maud inimese eest rutuste ära põgeneda püüavad, jääb rästik rahuliste paika, või kui ta ka palku läheb, siis ei põgene ta ilal nii ruttu, nagu kihwtita nastikud.

Pikergune filmatera seisab tal püsti, ja terve film on üli elav, fulla karwa. Enased on enamiste suuremad, kui isased, aga siiski harvaste üle kabe jala pikad. Maud keel on kabe haraline. Rahvas arvab, et madu sellega nõelab. Sellepärast räägitakse „nõelamisest“ ja mitte hammustamisest, nagu õiguse pärast peaks räägitama. See riist, mis läbi rästiku tõug kahjulikuks jaab, on ta üks või kaks, või enam paari kihwti-hambaid suu päälmise lae küljes, liha higimete sees. Need hambad on õoned ja tagasi poole pöördub, aga hammustades võib neid madu püsti hoida. Kihwti-hammaste all on käsnalesed, kuhu kihwti sisse korjub. Hammustades rõhub kihwti-hammas selle käsna pääle, ja kihwt, üks wee sarnane webelik, jookseb nõnda hamba läbi haawa sisse, mis läbi väikesed loomad kobe surevad. Inimestele on rästikute hammustamine väga arvaste surmalis, olgu siis, et hammustatud inimene kangeste higistanud on ja siis kihwt kobe were juurde puudub.

Kihwt on hapatus, mis, kui ta were sisse on tunginud, seda lahutab ja nõnda were ring-jooksu takistab. Keda rästik on hammustanud, see pesku haawa filmapill salmiak-wedelifuga (Salmiakgeist), wiinaga või lehelisega ja põletagu tulise rauaga või mõne põletaja medelifuga (witrioliga j. n. e.), või lõigaku noaga haaw wälja. Ka on tulus, kui keegi kae pärast on, kes haawa wälja imeb. Seda võib igaüks julgeste teha, kui tal huuled ja suu terwed on ning ta koe kihwti suust wälja sülitab. Ka on rummi- ehk wiinajoomine mau kihwti wasta abiks, niisama igaüks wedelik, mis higitsema ajab, nagu palaw leetripuu tee-wesi, kuhu sisse weel natukene salmiak-wedelifku võib walatud olla. Kui ühtegi neist õpetatud abi asjadesest võimalik pruufida ei peaks olema, siis seutagu või rõhuta mõni laastu tüki kõwaste haawa päale, et weri haawa juurest tagasi saaks hoitud ja kihwt sinna sisse ei pääseks, kunni arsti abi juurde jõuab.

Rästikud toitwad ennast hiirtest, mültidest ja noortest lindudest; ometi sööwad nad ka, kui sooja werega loomad puuduwad, konnasid, sisalikke ja muid vähemaid loomaseid. Aga wangis olles ei võta nad toitu wastu ja ei ela sellepärast mitte kaua.

Nende eluase on maa-alused augud. Ka tikuwad nad puu juurte ja kivid alla, kust nad suwel wälja tulewad ennast päikese paistel soojendada. Iseenejelt on nad õõ elajad, milal nad jahi päale wälja lähewad. Walgust nad wihkawad, aga tulewad siiski tule walget nähes tule juurde, misti wiisil neid kõige paremast kätte võib saada.

Rästiku ema toob umbes 10 kunni 20 elust poega ilmale, kessel juba kihwti hambad suus on. Nemad on enamiste 5 tolli pikad ja hakkawad koe ise enesele toitu otsima.

Sügisel koguwad rästikud mõne wana kännu juurde kofku, kuhu alla nad talwe uneks tahawad tungida. Neid peab mõni kord wäga palju koos olema. Nõnda leidnud neid A. Piiritiwi isa Koikülas hulk koos. 26 tükki oli ta neist tõiste seltsiliste abil ära surmanud, aga osast pääsnud neid ära kännu alla.

Niisugust madude kogu nimetab rahwa suu „madude kissermus,“ milal ka punase krooniga kuningas nende kessel pidawat olema. Ka pidawat nad enne talwe unele minekut seda puud lakkuma, kelle juurte alla nad tungida. See tegewat neid uimaseks ja kaitsta külma wastu, kunni kewadeni.

Ra inimest wõivat ühe teadawa puu lastumine kunni kewadeni magama panna ja talwe külma wasta lasta. See on rahwa jutt.

Et maud pikka talwe und pidada ja kaua nälgida wõiwad, see tuleb nende iseäranis were jookstust, mis tõisiti, palju aeglasem on, kui imetajate ja sooja werega loomade juures.

Räsiikute kohta olgu weel öeldud, et iga inimese kohus on, neile furjadele loomadele otša teha, mis päälegi väga kerge on. Üks kapi hoop selgroo pihta mõjub, olgu küll, et nad muidu wiisa eluga on.

Seisiku siin mõned lood, mis sellest loomast on tähele pandud ja nähtud, ülewel.

Üks looduse sõber räägib: „Kord nägin ma üht rästikut, mida minu seltsimehed kepiga lõiwad, nõnda et ta nähtawalt ära oli surnud.

Mina panin ta pudeli sisse ja wiisin kodu, aga leidsin teda tõisel päewal elus. Kui ma teda mõni aeg olin tähele pannud, wõisin ma nõuaks teda ära surmata. Ma walasin kõrge klaastoru sisse natukene kloroformi (unerohu) ja rapustasin mau pudelist klaastorusse. Nii pea, kui ta ninaga kloroformi külge oli puutunud, wedrutas ta ennast imeks panemise wäärt jõuuga kõrgesse üles ja tuktus siis kohe jälle surnult klaasi põhja tagasi.“

Olgu siia juurde nagu mööda minnes tähendatud, et ka surnud arwatud mauga ettewaatmist tarwis on. Mau pää hammustab ka weel pärast otsast äraltõbbmist sagedaste, ja üldse on mau kihwti-hambad kardetawad asjad.

Mina tunnen mitu inimest, keda rästikud on hammustanud ja kes ülewel nimetatud abi-asjasis pruukides täieste terweks on saanud. Aga üks wana, umbes 50 aastane labene (naesterahwas; palj. labeste rahwas, labesed), keda rästik jala sääre päält oli ammustanud, ütleb weel praegu mõni kord jala sees walu tundwat. Tema ei tarwitanud ühtegi muud abi, kuid pannud tubaka lehti ja piibu pigi haawa pääle. Kui ma ei effi, ütles ta ka oma jalga mulla sees pidanud olewat, mis awitama pidawat.

Aga kõik seda oli ta liig hilja, alles siis teinud, kui ta 2 kunni 3 wersta palawa päitse paistel oli käinud, nõnda et jalg täieste paistetanud olnud, kui ta kodu jõudnud.

Aga ka mitu surmavõrda väikeste laste juures on mul tuttavad. Nimelt olla, nagu ma ustavasti suust kuulsin, üht last rästik wee sees ujudes hammustanud, ja et ühtegi abi ei saanud pruugitud, surnud laps ära. See lugu on iseäranis sellepoolet tähtjas, et mõnes raamatus lugeda on, rästik karta wet, elada üksi kui wades kohtades, kuna ometigi neid sagedaste wee pääl ujudes ja määrgades kohtades on nähtud.

Kõikidele ussi- sõnade uskujatele olgu järelseisaw kuulsa looduse uurija Lenzi jutustus tähele panemiseks.

„Minu juurde tuli kord üks mees,“ räägib Lenz, „kes ennast madude tallitseja kiitis olevat ja sõnadega palju imet ütles teha võivat. Ta rääkis mitu imeasja, mis ta olla teinud. Sellel korral ei leidnud meie ühtegi rästikut. Aga kui minul tõine kord üks wangis oli ja tema seda kuulda sai, tuli ta tagasi ja võttis wangis looma puurist välja, ehk küll mina teda keelasin ja temale kurja loomaga ümber käies rohkem ettevaatamist soovisin. Ta mängis mauga ja pistis wiimaks üleemeelselt mau pää oma suhu. Aga keele küljest hammustatud, wirutas ta looma ennesest ära, läks näust tuli punaseks, sülgas werd, tuikus jalgade pääl ja kukkus mitu korda maha. Ta suri, enne kui tund aega mööda ja arsti abi juures oli.“ —

Rihtmäti madusid on meie maal niisammuti üks ainus tõug*). Need on rästikud (*tropidonatus natriæ*). Oma karwa poolest on nad niisama muutlikud kui rästikud, nii et neid sagedaste ära wahetataks. Aga tähelepaneja inimene võib neid siiski kergelt kollakast**) või walfjast kulla tähest ära tunda, mis rästikute juures must on.

Neil puudub ka rästiku tõuu must seljajutt. Selle asemel on nende selg enamiste teras-hall, kus kaiks rida muste täppisid

*) Wast-uss või wasslik (*anguis fragilis*), keda rahwas maiks ja päälegi kühitseteks peawad, pole mitte madu, weel vähem sihtmäti, waid on waga siislik. Ta on punaka, wasekarwa seljaga ja mustja kõhuatusega. Selja üle käimad tal sagedaste kolm musta jutti. Tal on silmalanud, mis madudel puuduwad. Pääle selle on ta kõhuallu poomeene (nagu kala nahk) ja mitte klibiline nagu madudel. Saba on tal väga adras, aga kaowab jälle, kui maha on löödnud. Mäha murbunud tükkides muutawad enese sees weel ilgutamise kombel etujõudu. Wastlik elab punjuurte, kivilde ja sammalde all, tungib väga ruttu üsna kõwa maa sisse ja kardab inimest. Ta on kasulik loomale, sest ta sööb kahjulikke wihma-ussisid ja putukaid. Wana rahwas ütleb teda pimeks olevat ja ühel ainsal teadawal tunnil iga päewal hammustawat, aga siis nii kurjaste, et kohe inimene ära surra.

**) Wiist on rahwa luuletuse wõim neid kollake, kulla-karwa kulla täpi-kandjaid kroonikandjaks teinud, neid mitme imejutuga ilustanud.

pikuti käimad. Rõhualune on finikas must, walge ja musta täppidega.

Nad armastavad niiskeid, sooje kohtasid, lähewad häa meelega wette ja ujuwad hästi.

Wäga sagedaste leitakse teda inimeste elutuste, iseäranis lautade juures, kellest wist see wale jutt rahwa seas on tõusnud, et nad lehmadelst piima imeda.

Nende pikkus on kunni nelja jalani. Üleüldiselt on kanende keha ümmargusem, kui rästikutel, ja saba pääl seiswais tiirudes on sibula haisuga webelus, mida ta iseäranis põgenes nendes wälja ajab.

Toidu püüdmise pääle on nad usinad. Nagu tõised maud, sööwad ka nemad üksi elusaid loome, nagu hiiri ja konne. Wangis saawad nad waguraks ja wõtawad ise inimese peuski toitu wastu. Nastik muneb Juuli kuul umbes 20 kunni 30 kollakat muna, mis warblase munast natukene suuremad on ja sitke paelakesega tõine tõise külge on finnitatud. Kolme nädala pärast tulewad waksapikkused pojad wälja.

Mitmed rahwast kimplewad wasta, kui neile öeldakse, et nastikud kihwtita on. Aga kõik see ei aita midagi, tõsi jääb siiski tõeks. Sellega ei taha mina mitte nastikute kaitsejaks lüüa, waid arwan, et parem kõik kihwtita nastikud ka peaks ära hukatama, kui et üks ainus inimene peaks surma saama selle eksituse läbi, et keegi rästikut nastikuks arwab.

Tuletage häste meelde, mis rästikutest ja nastikutest on saanud öeldud ja üteltu siis iga üks noor lugeja ise, mis sugust tõugu maud need on olnud, kellest õnnis Eesti õpetaja *Otto Wilhelm Masing**) omas „Maarahwa nädala lehes“ 1822 Nr. 1 nõnda räägib: „Seda teab talu-rahwas wäga hästi, et mitmes maakonnas meie maal, mõnes taludes ju wanast wiisiks wõetud, et kodu- ehk maja-ussa peetakse ja neid söödetakse; ning oleme seda ise omas lapsepõlwes oma silmaga omas sündimise kohas näinud. Oli Lohosoo kihelkonnas, Awinurme wallas üks wäga nõukas talupoeg, nimega Anniksaare Saan, kelle seesugused kodu-ussid ehk maud oliwad, teda söötis, ehauku pärast otse pühaks pidas; sest et ütles:

*) Selle ainsa Eesti mehe mälestuseks on mõne mõnusa sõna Eesti Kirj. Seltsi aastaraamatus 1874 Nr. 8 allas kirjutanud. Lugege järele!

"Kellele Jumal neid toidetavaid saadab, sellele jagab tema hääb." Pani siis peremees ehk perenaene iga hommiku piima-kaufitse kambri pöranda pääle ja wiistatas korda kaks ehk kolm; ehk kutsus neid perenaene nõnda, kuida pardipoegi kutsutakse, et neid piilutakse, ning tuli siis peagi kaks, kolm, mõnikord neli ja wiiski madu kambri seinalt wälja piima sööma.

Ütles seefama mees neile ka wärsket liha sööwat, mis weel soolamata on, kui seda majas juhtub olema. Meie kadunud isa ütles mehele:

"Eks ja neid siis karda? "Ei! kostis inimene," nemad on minu ja minu kodukondistega õppinud; ja teawad, et meie neile hääb teeme, seepärast nemad ka selle wäheha lapsele ei seda wähemat paha ei tee, ei siiski mitte, kui lapsed pöranda pääl oma napakesest on söömas, ja nemad kutsumata neile wõersti tulewad ja lapsukesed oma luskatega wasta tõrjuwad ja neid lööwad. Nemad on minuga wäga tutwad; kui wilistan, siis on nemad kohe lagedal, ja kui suuga matsutan, siis mu juurde tulewad ja üles ronivad; panen neid põue ja teen nendega mis tahan, muud kui aga mitte paha."

Müüd räägib õnnis isa Masing edasi, kudas teda lapsena ta isa kord Annissaare Jaanile ühes wõtnud ja ta oma filmaga näinud, mis Jaan enne oli jutustanud. Ta kutsunud wilistamise ja matsutamise läbi 5 madu wälja, lastnud neid enese najale ülesse ronida, põue, kueläisje sisse, kaela ümber ic. Wiimaks pannud perenaene piima maha, kuhu nad sööma läinud ja pärast seda roomanud nad jälle seinale alla tagasi.

Mõne aasta pärast kadunud need loomad Jaani juurest ära. Oliwad wistist talwe külma läbi otsa saanud, sest kui nende were soojus alla null-graadi langeb, külmarwad nad ära ja ei ärka enam omast talwe unest üles. See asi waenanud wanameest nii, et ta peagi mure ja kurwastuse pärast ära surnud. Masing ütleb pärast selle jutu lõppu:

"Sest räägitud asjast pole muud õppida kui seda, et ebausk tühja teeb, tühja usub ja tühjast asjast kord head loodab, kord paha kardab.

Ei wõi mõistlik inimene seda ära mõista, kuida see peaks õnne tooma, kui maud wõi ussid mu seinale ehk pörandu all aset peawad. Suuremat hääb sest ei tule, muud kui aga seda, et kus nemad aset peawad, sinna ei rotid ega hiired ei julge

tulla, sest et ussid neid ära söömad. See nüüd küll maja-peremehele kasuks tuleb; aga rikuvad ussid ka mitu kanapesa ja söömad mitmed kanapojad ära, ja pääle seda on nemad ometigi kardetawad ja muist iga inimese meelest wastased loomad. Mis pärast neid siis veel käest sööta ja neid enese ligi õpetada? Mis pärast? Jah! selle pääle ei tea ebausuline muud kosta, kui et ütleb: „Seda on wana rahwas hääks kiitnud.“

Wana rahwas on mõnda hääks kiitnud, sest et ta mitmes tükis sõge ja pime oli.“

Noh, noor sõber! kas on võimalik, et need maud, kellest Masing räägib, rästikud olivad? Ei mitte, need olivad wistist nastikud. Mõned inimesed on ka weel tähele pannud, et nastikud, kes wäga kartlikud ja inimese eest koe paku panewad, kui nad mitte waguraks ei ole harjutatud, ennast õiete kõrgesse püsti ajawad ja kehaga ja keelega keerutawad ning waljuste wiisjeward, s. o. kui nende kallale kogemata minnakse ja nendel enam aega ära põgeneda ei jää. Ka pidawat nad siis hammustama, mis aga kahju ei tee. Siiski ei soowi ma kellegile oma noorte lugejatele üleüldiselt ei ühtegi katset nende kardetawate loomadega ette võtta.

Enamiste peetasse madusid rumalateks loomadeks hoolimata piibli salmist: „Olge kawalad kui maud x.“ Kui ka rästikud rumalad on, ja näituseks klaas-kastikese sees seisdes ning mõnest wäljas inimesest äritatud ühte wiisi ninaga wasta klaasseinast lööwad ja nõnda enesele walu teemad, siis on nastikud selle wastu seda targemad. Meist räägib Dr. W. Nierdermaier järeleiswat lugu:

„Ma sõitsin kord ratsa, kuuse mõtjas üht kitsast teed mööda mäest alla. Korraka kargas mu hobune kartes tõrwale. Järele waadates nägin ma midagi halli asja mäe kaldal liikawat. Mina juhatastin hobuse teekitsusest wälja, sidusin puu külge kinni ja läksin ise tagasi asja waatama. Säälin nägin ühesa nastikut, kes sabadega kümnenda mau ümber kinni olivad mõtnud ja seda ülesse poole tõsta püüdiswad.“

Kõikidel olivad pääd püsti. Mind nähes ei läinud nad enne paku, kunni ma neile piitsaga ühe hoobi üle päade walasin. Aga kümnend jäi ikka senna ja katsus küll ära põgeneda, aga ei saanud, sest mäest alla oli üks lapik kiwi tema pääle weerenud, mis teda poolest sadid kattis. Pärast seda, kui ma see kiwi olin päält ära tõstnud, pani ka tema ruttu paku. Wist oli teda mõni seltsiline hädas leidnud ja tõisi

appi kulsunud. Tõeste on see lugu nende tarkuse ja ligimese armastuse märk, ja näitab, et nemad tõine tõisele oma tahtmist avaldada mõistavad ja seda ainult nende väes seiswat päästmise nõuu oliwad walinud."

XIX. Naamatu toimetaja oma noorte lugejate wõersil.

Jumal sekka! mu armsad sõbrad. Tulen ka lord pääle teia kirja-kõnede ja lõbusate lugude, mis teile kas jutu jumel wõi laulu lõuendis omaks andsin, päris ilmsi wõersile. Aga kas olete kõik koos? Dot', ma waatan! — Ah, sääl mu wäite Linda, Lilli, Liisa ja erk Ella! siin mu sõstrafilma Salme, marja Marife ja Maieie; ja teie poisid: Alo, Endel, Dlew, ja Eulew seisate nii sirgelt, nagu ua-warred. See on korras! Ning Jaan ka siin! Noh, eks ja ei tule löö mulle lafsu? — Soo! nõnda oli ilus.

"Mis hääd ütled, mis paremat pajatab?" küsivad teie terased silmad ja waatawad minu kaeltoti pääle. "Kas meile ka küla-kosti kaasa töid? Kas räägib Päiksepaiste printsesist wõi laulab Koidu-tähest?"

"Dota, oota, erku õde ja wirta wenda! Päiksepaiste taolisi juttusid räägin ma üffi usinatele lastele, kes õppimiseks himu ilmutawad ja ka Päiksepaiste printsesist lugu mitte pääliskaudu, ajawiiteks ei loe, waid tema seest õpetust otsiwad ja elu-tarkust tallele panewad. Aga teie kõik olete ikka usinad ja wiisakad lapsed olnud, sellepärast tahan teile kohe oma kotti lahti teha ja katsuda, mis näppu puudub.

Näe, sääl on "Waene Maasik," "Karjus ja kasu-poeg," "Kewade käes," "Maa all," "Raugelt maalt," "Tiitsu-Miitsu" ja mitmed muud mõnused tülid. Aga need jääwad sell korral kotti. Saab näha, kas teie neid lord enesele wõivate! — Waat', siin on tänase wõeruskäigu kingitus: P ä r i s m e i e omad laulud.

Noh, mis siin imeks panna? Meie omad laulud jah. Eht eks ja ei tea, et sina, sina, sina ja meie kõik laulikute lapsed oleme ja meil laulusid lobinalla? Ets teil ei ole mees, kudas teid eit wõi tädi wõi mõni muu hoidja lauluga

magama uinutas ja lauluga äratas, lauluga laitis ja laulu-
wiisiga wirutas?

„Miks ei ole?“ wastate minule. „Rõlawad nad ometi
meil veel täna kõrwades, mölguwad meeles ja helisewad hele-
dal häälel suus! Ja peaks meilt keegi küsima:

„Kust see laps need laulud saanud,
Sullute sõnad osanud?“

Kõhe kostakšime temale lauldes:

„Kust ma sain nad, kulla meesi?
Ges mul olid orelilööjad,
Taga ruttu rummu-lööjad:
Laulitu minu isaku,
Laulitu minu emaku,
Weeretajad wenna-naesed,
Laulitud õed madalad: —
Sest on minust laulik saanud,

Kulda feelte kõltsutaja,
Laulu-lugu lõõritaja.
Las' jaksad jaksis magada,
Ribedad õlil ringutada:
Mina laulan, laksutelen,
Mina kutun, kõltsutelen,
Mina lõtsun, lõõritelen,
Kulda keelilla kõnelen.“

Wäga hää, wäga hää! Ma rõõmustan, et teie seda laulu
ära ei ole unustanud. Tema kuulutab meile, et meie lauli-
kute lapsed oleme ja ma tahan seda veel mitme näituse waral
tõendada.

Wõta mis töö tahes käpile, iga kohta on oma laul. Kui
sa suwe-hommikul üles tõused ja veel udu kaugele-nagemist
kähandab, ehk pilwed päikest peidawad ja sinu meelt ka pilwe
ajawad, siis mõtle aga meie oma laulu pääle:

„Seli, seli, ilmatene,
Seli, ilma, selgemasse,
Wali, ilma, walgemasse!
Miks see ilmate udune,
Taewas tahma-lapiline? —

Sest on ilmate udune,
Taewas tahma-lapiline:
Sõjarad on sõimelenud,
Waderid on waidelenud,
Kälitised kära pidanud.“

Kui ka selle laulu kõla pääle pilwed taewa all lahku ei
lähe, aga sinu otsa eest on nad wististe kadunud. Sest see
wäike lauluke manitseb sind oma paha meelt kautada tähen-
dades, kudas nimelt sellepärast ilm udune ja pilwes on, et
inimesed pahandust peawad.

Sell wiisil oled sa ilmaga ära leppinud, kes ka nüüd, kui
päike ju kõrgemale on tõusnud, lahkemat nägu hakkab näi-
tama. Su süda paisub sees ja tänu tõuseb taewa poole Isa
armuliku kaitsemise eest õõsel. Rõõmsal meelel küsid sa
nüüd emalt:

„Ematene, memmetene!

Mis mul hoolets hommitulla,
Mureks mulle päewadella?“

Sa selle pääle saad sa memmelt wastuseks ja juhatuseks:

"Suu pesta, pää fugada,
Salad arma'ad harida,
Käed kall'i'd kasida.
Suu pesta sula-mõilla,
Käed kulda kasteheksa."
Salad Jaani lilledella."

Seda mõistes kostad sa emale:

"Ematene, memmetene!
See mul hoolets hommitulla:
Lähem karja saatamaie,
Ajaj karja kaasik-metsa,
Ajaj härjad haawik-metsa,
Lehmad linna-lepitusse,

Wastad wähe-pajusse;
Ise püsti pöösa'asse,
Tooming toores mul peussa,
Höbe-sõrmus sõrmesfagi,
Kulda õimud mul olalla."

On sulle karjas äpardus juhtunud, on kari ära kadunud, jälle on selleks lauluke, mis lugu räägib ja sind ühtlasi õpetab, mis teha. Sa laulad:

"Lätsin todur kurwal meelel,
Ajju ette halwal meelel.
Kes tuli kurwa küstelema?
Oma hella ematene:
"Mits sa nutad tütar noori?"
Mina mõistsin, koke kostsin:
"Mits mina nutan, memmetene?
Muile andj'd muuda tööda,
Sulajelle suurta tööda,
Mintjalle mitu tööda,
Mulle tööda hõlbusesta:
Anid hoida, kanad kaitsta,
Lestasjalad lepitada,
Warwasjalad waigistada.
Ajasin anid ojasse,
Keerutin kanad kesaile,
Warwasjalad warikusse,
Lestasjalad lepitusse,
Laglekesed laine päälle.
Ise isin õmbelema:
Ajasin udu hameta,

Pilutasin peenta särri.
Panin pää paju najale,
Linusin unde magama:
Tulli tuli turja tüüsi,
Ajaj mu anid ojassta,
Keerutas kanad kesaile,
Laglekesed laine päälle,
Warwasjalad warikussta,
Lestasjalad lepitussta."

Oma mõistis, wasta kostis:
"Ole waita, tütar noori!
Ma panen orjad õstimaie,
Lewa-lapsed an'a leidma."

Mina siis mõistsin, jälle kostsin:
"Ematene, memmetene!
Dri otfib hooletusti,
Lewa-lapsed laiska mööda.
Ma läen ise tiisukene,
Mööda maada madalukene."

Kas ei ole see laul iga pidi waadatud ütle mata ilus?
Õstiteks waatame tema kuue pääle. Sää! puutub meile koke
filma meie pärislaulude iseäranis ilus omadus: alliteration,
s. o. ükshiku salmide sõnad hakkawad ühe ja sefama tähega
pääle, näituseks:

„Reerutas Kanad Pehalta,
Eaglelesed laine päälta,
Warwasjalad warikusta re.“

Ja niisugusid oma-laulude wormi*) iludusi leiame veel väga palju, nii rohkel mõedul, et meie oma-laulude pärli, kuulsa Kalewi poja laulu esimese lehekülje pääl kõik tähtsamad laulu-läänapid ja iludused ette tulewad. Tõisiks on selle laulu siis väga armas ja õpetlik. Oleks kõik lapsed oma wemate wastu sõnades ja tegudes nii hellad, nagu siin laulus nimetatud karja-laps! Ja ema! Ta waigistab oma last ja tahab teenrid kadunud karja loome otsima saata. Aga „ise on mees!“ nõnda mõtleb karja-laps, ja „oma söömine teeb tugewaks.“ Sellepärast läheb ta ise kadunud karja otsima. Hääd õnne igale ühele! mu lapsed, kes mehise meelega on. Taewa Taat awitab wistist iga ühte, kes mitte Sumalast temale kingituid andid, nagu ihuõudu, meelefid, mõistust j. n. e. magama ei uinuta ja laiskuses oma päiwi mööda ei saada, waid neid andid iseenese ja ligemise kasuks tarwitab.

Oma karja-kuningriigi pinnal paistawad su filma sajad Looja ime-tööd: puud, lilled j. n. e. Neid pead sa mõistliku meelega waatama. Jälle õpetab sind seda tegema meie päris oma laul:

„Lätsin metsa kõndimaie,
Abuselta hultumaie,
Waraselta waatamaie.
Mis ma leidfin metsastagi?
Leidfin tamme taimetese.
Wiisin toru kaswamaie,
Sue-aida õitsemaie,
Ukseebise ehte'eksi**):
Jõua tamme taewa'asse,
Otsad poolde pilwe'esse! —
Tamm siis jõudis, tamm siis kaswis,
Tamm siis hiljute edenes,
Tamm siis kaswis taewa'asse,
Otsad pilwesse pugesid:
Tamm tahtis taewasta jagada,
Otsad pilwet pillutada.

Mina wenna pilwi'esse:
Wenafene, hella weli,
Jhu kirwes, kiilu warst,
Tee tapre***) tera tasane:
Tule tamme raiumaie,
Tamm tahab taewasta jagada,
Otsad pilwi pillutada.
Wenafene, hella weli:
Mti saab aita, päält saab lauta,
Tüwitust saab tünderida,
Oksteft saab hobuste talli,
Kestelt saab lena kiriku,
Radwast laste lusti-lauda.
Mis jääb üle laastufene,
Säält saab mulle kirstufene,
Kirstu pääle kaanefene.“

Laula ja mõtle! Eks ei tule sul laulu lõpetuses püha-kirja manitsuse sõna meelde:

*) Kallast ja mõnuisat õpetust laulude koorest wõi wormist annab Eesti Kirj. Seltsi aastaraamat 1878, IV, 36—48.

**) Siin olen ma ühe jau laulust maha jätnud, sest et ruum ei luba kerkwet jaulu ülespanna ja ära seletada.

***) Taper = kirwes.

Siiraf. 7, 37: „Kõigi oma tegude sees mõtle oma viimaste asjade (s. p. surma) pääle, siis ei tee sa pattu, ei elades!“

Ja wistist, armas laps, kui sa puu puhtust näed, lille lõhna tunned ja terve looduse ilu tähele paned, kas see ei ärata sind, kõige ülemat looduse looma, ka puhtusele, ilu töödele ja tegudele, mislül taewase Isa ees magus ohwri lõhn on? Kui su süda ja meel mitte kiwist ei ole, wistist.

„Spi loodusest, su emast!“

Kõit sind juhib, mis on temast.“

Spi ka neid meie päris oma laule, kes sind loodust tähele panema juhatahes, sulle ilu ja hääduse teed näitawad.—

Waheljal on sul karjas kõht tühjaks läinud ja söögi-isu kätte tulnud. Kohe on laul su igawust ajamas:

„Lõõri, lõõri päewafene,

Lõõri, päewa, lõune'esse!

Keeri, keeri, päewafene,

Keeri festi-hommitusse!

Lõised lõowad lõista lorda:!

Mina sirgu lõõmata,

Lõõ ilma lõune'eta,

Pääsule ilma iwata,

Tui tangu maitsemaia.“

Oled sa mitu lorda warju mõetnud ja on wiimaks wari 5 jalga pikk, siis on rõõm, jah siis on rõõm! Ning see rõõm ilmutab ennast jälle meie oma laulus:

„Kodu meida oodatakse,
Wärawasse waadatakse.

Kes see meid kodu ees ootab,

Kes see meid wärawas waatab?

Oma memme, memmefene.

Memm mul wahib wärawassa,

Koeral koogite läässa,

Kasfil lastu kaindelasssa.

Oma memm mul oli memmefene:

Kui kuulis kodu mind tulewat,

Wõttis üelda kodusta:

„Hüppa, Elise, targa, Kaie,

Tantfi, Tammitu Maretal

Wõta wärawad wõrusta,

Utsed ummi-rõngastesta,

Kui tuleb tütar kodu e.

Kaju-loogu liigutaja,

Ukse-lingi liigutaja,

Wee pange weeretaja.

Hüppa, Elise, targa, Kaie,

Tantfi, Tammitu Maretal:

Pane lauda põrmandulle,

Pane leiba laua pääle,

Nuga laua nurga pääle.

Kui tuleb tütar kodu e:

Too sa hõled põrmandulle,

Pane padjad hõlgi pääle,

Lauta lina laiati.

Oh mu tütar tülufene:

Küll oled karjasta wäsinud,

Soosusta juha tüdinud!“

Nagu teie, armsad lapsed, ise teate ja ka siin laul tunnistab, on armsal emakesel enamiste maitsew Punniku piimaga walgeks tehtud roog laua pääl walmis, kui karjane tuleb. Aga mõnikord on memmefesel nii palju tööd olnud, et

roog alles veel pajas teeb. Siis ei ole muud nõuu, kallid karja-kuningas, kui astu ise jõõgi katla juurde ja lohenda tuletukisid kofku ja puhu leeki lõlendama, nagu mina seda oma karjase ammetis ka olen teinud, ning laula:

„Kee, kee, pajafene,

Kee, kee, kiteliftu,

Warit, warit, wateliftu.

Kui sa mu häda teafid,

Kui sa mu nälga näefid:

Küll sa teeks kibedamini,

Warisets walusamini.

Mehed tulewad metsasta,

Poisid puida raiumasta,

Wanad piigad pesu künnalt.“

Weereb päike lõunasse, lähed lahke lauluga lehma lüpsile:

„Sõeru, sõeru, lehmafene!

Anna piima, lehmafene,

Anna päästa, et oled Päitsit,

Muista luista, et oled Mustit,

Kindertondist, et oled Küüdit,

Anna puusast, et oled Punnit.

Anna piima, lehmafene!

Ei mina wahi waadi-täita,

Ei mina taha tõrre-täita:

Anna üks anuma täis,

Lapse laia tupa täis!

Mull' tuli Wirust mõra'lda,

Saare-maalt tuli satsasida:

Need tahawad piimal piinutada.

Alles mul kana kakkumata,

Ani tahab haljas harida,

Pardi liha on panni päälla.“

Wiimaks wastu õhtut kipub sulle wäsimus kätte tulema. Nagu sa hommiku poolel warju kahanemist rõõmuga waatafid, nii näed sa nüüd hää meelega warju kasmumist, mis seda pikemaks läheb, mida madalamalle päike weereb. Sellepärast laulad sa õhtut oodates:

„Weere, weere, päewafene,

Weere päewa, me wäsi-me,

Kulu päewa, me kulume,

Tõtta alla, me tüdime!

Tüdiwad mehed tugewad,

Siis ei wäsi wäetimid?

Weere, weere, päewafene!“

Agas ikka ei taha veel päike filmapiirist kaduda, sest:

„Ei ole aega päewal weerda:

Päew soeb sulaste päida,

Kammib karja-laste päida,

Gari kuldane käesä,

Pää-lauda laafiline.“

Ometi wiimaks tuleb taewa Taadi seadmisel ka päikesel oma aeg, millal ta su filmist kaub, ja sa hüüad mõistu keelel:

„Gari sulpsatas meresse,

Pää-lauda laenetesse,

Kulda-kammi kalda'asse.“

Nii olen ma, mu noored sõbrad, karja-kuningat päris meie oma lauludega saatnud hommikust sunni õhtuni. Seda wõiksin ma põllumehega, talgulisega, pulmalisega j. n. e. teha. Aga

mu aeg ei kanna teile sell korral kõiki kuulutada, sellepärast palun teid paljalt mõne üksiku salmiga rahul olla, mis teile weel ette laulan.

Põllu-Idikaja:

"Lõpe, lõpe, põllutene,
Wähene, ja wiljatene!
Kui ei lõpe põllutene,
Siia jätan, põllutene,
Siia jätan sirgu süüa,

Sirgu süüa, kõrbe täia,
Siia lõu lõõritada,
Siia ture tummardada,
Pääsukesel' pääle tulla."

Hoolas fedraja.

"Wiru wiilad, Harju takud,
Laiusi linad lahedad
Looge meie kardu kätte:
Kärt on karmas tetramaie,

Woolas wotki sõtkumaie,
Ladus lõnga lastemaie,
Edus lõnga eietama."

Südi nifrut:

Kui mind, kui mind, wennatene,
Kui mind ära annetatse,
Siia maalta saadetakse,
Siia maalta sinna maale,
Kus on püsside pörina,
Suure-tükkide tümina,
Kauda-mägede ragina,
Hõbe-kuulide lagina:
Sääl need wennad wehtelewad,
Tädi-pojad tappelewad.

Sääl pole, sääl pole wennatene,
Sääl pole sõjas naene armas,
Naene armas, taasa kallis:
Armas on aga haljas mõesa,
Kallis kange-pää hobune;
See päästab mehe sõjasta,
Mehe poja Pohla maalta,
Ema-lapse lahingista,
Iga pojad pulmastagi,
Minu werisest mangusta."

Sa nüüd, lapsed, laulan ma teile ühe laulu, mida teie mitte üksi ei pea pähä õppima, waid mida teie wististe peate südamesse wõtma ja juu ja südamega minu seltsis laulma:

"Isatene taaditene,
Ematene memmetene!
Mis said minu hoidemiseft,
Kasu minu tandemiseft?
Kui sa minda hoideleift,
Kaswataftid, kallistastid,
Üles tõstftid, hüparastid,
Maha pand, mängataftid,
Chitastid, essitastid,
Süles hoidsftid süüesfagi,
Käe päälla käiesfagi,
Rüpes rutiilditesfagi;
Mitte õdd olid uneta,
Mitte õddi sõdmatafti,
Mitte jooki joomatagi;
Tuli ei kustunud tuasta,

Säde fangi-samba'asta,
Naene noori riietesta,
Hobu halli raffe'esta:
Dtsis hullule abida,
Nõrgal nutuwõttijada.
Mina, mina, memmetene,
Mina tiuste kiilataftin,
Suija suuda maitfutastin,
Südanft sinul turwastastin.
Oh mu hella ematene!
Küll sa nägid suure surma,
Suure surma, ränga waewa,
Kui sa minda kaswataftid,
Kaswataftid, kallistastid,
Kisawada kaisiu wõtsftid,
Nõdral rindada paffusftid,

Toitsid, täitsid, sõõtsid, jootsid,
 Toitsid minda tulustasti,
 Jootsid minda hoolsa'asti.
 Ole terve, memmekene,
 Toiseks terve, taadikene,
 Minda nõnda kasvatamast,

Kasvatamast, tallistamast!
 Ole terve, memmekene,
 Toiseks terve, taadikene!
 Tänu teile hauasagi,
 Musta mulla tatte alla!"

Noh, lapsed, kas olete minu küla-kostiga rahul? Ma loodan. Ma loodan ka, et ühtlase olen tõendanud: meie oleme laulufute lapsed. Päriskas meie omad laulud on meie väga kallid ja suur pärandus wanematest. Wanemate pärandust peab kalliks peetama. Kas olete seda teinud? Ei wist mitte, sest kus kuuldasite weel praegu meie oma laulusid laste ja wanemate suus? Küll wist väga vähe. Väga vähe on weel neid auusaid wanakesi elamas, kes meie oma laulusid mõistawad, ja needki ei taha neid laulda, waid kaebawad:

"Ei toht tõesti laulda,
 Hästi häält kuulutada!
 Sõnad pannakse tähele:
 Rapsitakse raamatuse,
 Piibetatakse piibelisse,
 Runa siis ette heidetakse,

Tuna ette toodenesse
 Suure sõõgi laua pääle.
 Küll mul kuri kuulatesse,
 Wali siis wastu wõttesagi
 Oma heldeid sõnuda,
 Lahedida laulusida."

Sellepärast, mu noored sõbrad, nõudke teie rohkem seda kallist wanemate pärandust taga, ja ärge laske teda mitte meie auusate wanakesetega mulla alla kaduda. Seletage ära oma tädi-
 dele ja wanematele laulufutele, et neil sugugi ei ole tarwis enne õeldud laulus kaebada, et nende laulud „raamatuse rapsitakse," waid et nad palju enam selle üle peawad rõõmustama, sest see tuleb neile auuks ja nende lastele tuluks. Tunnistage iga üks teie seast neile üles, kui armsad temale meie omad laulud on ja kui palju hääd ta neist õpib! Küll siis wanakesed oma kaebust maha jätawad ja ise hoolt kannawad, et see kallid warandus nende lastele ja laste lastele, üleüldiselt meie terve rahwale selle läbi jäädawaks päranduseks jääks, et nad neid laulusid kirja lasewad panna, ehk nagu nad ise laulus ütlewad: „raamatuse rapsida ja piibelisse pista." Nende teile küla-kostiks toodud meie oma laulude eest ütelsge, kui kofku saate, minu auuwäärt wana 75. aastase tädi Rõõd Meie l'ile. Kolga-Idani kihelkonnas suurt tänu, sest tema sõbraliku ja lahke etteütlemise järele on neid mu sõber üles kirjutanud ja mulle pruukida annud. Rõõd Meiel on juba üleüldse 140 laulu ehk 6000 wärssi wõi salmi üles ütelnud. Selle eest tänawad teda kõik auuwäärt

Testi pojad ja tütreb. Säägu ta nimi auu nimeks Testi rahwa seas!

Kurjad ja pahad inimesed ei salli häid laulusid, aga hääd armastavad neid. Hääd laul katab kurbdust, rõõmustab meelt, trööstib, õpetab, manitseb, karistab, harib südant, äratab inimest häädele töödele ja tegudele. Päriss meie omad laulud wõi rahwa laulud on hääd laulud. Olets neid rohkem õpitaks, rohkem lauldaks, wististi mõnigi paha töö jääks tegemata! Meie esivanemate elu-põlw oli teu-orjuse ajal wäga raske. Ma olen mitu kord järele mõtelnud, kudas jõudsiwad nad seda ära kanda. Hääd meelega soowisin ma nende elust enam teadust. Sääs rääkis mulle seda mu õnnis, õnnis emakene ja nimetas, kudas kõige raske juures siiski nad lauluga teu-orjusele läinud ja lauluga tagasi tulnud. Enamist laulnud nad kahe häälega. Müüd oli mul otsus käes: Laul! ja kallis Jumala anne, sina olid nende rõõmustaja, ja olid nende elu kergitaja! Sellespärast:

„Tütrefesed, noorufesed,
Poisifesed, pojufesed!
Müüd on luba lõõritada,
Paras põlw on heita nalja:
Küll saab meile siiski seista,
Keel wael olla waita,
Kui saab surma-woodi'esse,
Õnnis pikile hõile,

Walge laudade waele,
Keeru liiwa test'e'le,
Musta mulla pööriselle,
Salli liiwa ääre alla.
Tütrefesed noorufesed,
Poisifesed pojufesed!
Müüd on luba lõõritada,
Paras põlw on heita nalja.“

Selle soowiga, mu armsad noored sõbrad, et teil isu pafutud küla-kosti järele tuleks ja teie niisugust kosti, seda kallist meie wanemate pärandust, enam taga hakkaksite nõudma, jätan ma teid sellel korral Jumalaga.

XX. Jõulu-jutt.

Kord elas ühes linnas üks waene naene, kellel muud oma lapsese jõuluts ei olnud anda, kui kolm õuna. Neist oli üks hele kollane, tõine tume kollane, kolmas punane.

Sües uulitsate pääl oli lumi ja tõisel pool üle uulitsa suurtes, toredates majades kiirgasiwad kõige kenamad jõulupuud akentest sües waataja silma ning kõlas wahete wahel rõõmus laste kisa kuulaja kõrwa.

Maene naene pani oma toa afna luugi finni, istus lauda ja wõttis piibli kätte. Laps, wäifene priif punakaste pöskledega tubli poisikene, tõi tooli laua juurde, istus senna pääle ja pani õunad enese ette laua pääle.

"Taewa lapsufesel on täna wäga palju lastele küünlaid kinkida," ütles ta, ja et meie majafene nii wäga wäifene on, ei pannud ta seda tähele, waid jättis pimedaks. Aga õunad on ometi ilusad!"

Lamp andis tumedat walgust; ema painutas pään sügawamale piibli lehtede pääle.

Et! Kuula! Mis see on? Eledal häälel hakati hele kolase õuna sees kella lööma. Magus kuuse lõhn ja põlewa waha küünalate hais tungis tuppa. Õun awas ennast, ja wälja tuli üks ime ilus jõulupu, mis suuremaks ja itta suuremaks paisus ja omad oksad laiale lautas. Küll tuhat tuld põlesiwad tema oksade pääl. Puu all sambla aias sõiwad ilusad, wäikesed lambad kena kaetkujustega, mis heledad häält tegiwad. Põlewa küünalate wahel rippusiwad mitmet karmu läbipaistiwad õunad ja marjad, ja wanitub käisiwad feerus, ümber oksade palmitud, tulede wahelt sinna tänna puud ehtides. ning walged linnukesed kiigutasiwad ennast oksade pääl kuljuste kõla järele.

Ulewel puu ladwas istus üks ingel lumi-walgis riidis ja laulis kenaste lume fibemetest (tätratest) ning kuuksede kadumata haljast karmast.

Aga õuna seesi oliwad lahti minnes ka seemne terad wälja hüppanud, kellest tõmmud mehed, wäikeste tõmrau kübaratega, tõmmu kihwadega ja kingadega kaswasiwad. Nemad oliwad usinaste see wäikese hõbe kellakese, mis enne õuna sees oli kõlanud, afna ette üles seadnud ja lõiwad nüüd kõigest jõuust, kella, kus juures nad oma koha wäga naljakalt paenustasiwad.

"Tehke lahti, tehke lahti! Uih, mis külm!" kiinus peenike hääl afna taga. Pärast afna awamist astusiwad sisse kaks ilusat puust lõwi, üks subkrust jänes, saiaast hiir. Lõwid oliwad päält waadata õiete furjalised, aga hiirele ütles:

"Sääl toredas nurga majas saiwad lapsed nii palju kinkitust, et nad meie pääle ei waatnudki. See ei ole meie meele pärast. Teie kell hüüdis meid siia."

Poisikene wõttis need loomakesed rõõmust hülgawa palega wastu ja pani nad laua pääle.

Jälle kõlas hääl õues, aga sell korral tästija wiisil käredalt. Sisse sõitis tugewa ruuna seljas istudes ilus soldat; wist mõni suurt sugu ohwitser! Temal oli pärlitega ehitud sameti kübar pääs, taewa larwa hõbedaga tikitud kuub seljas ja hermelini mantel õlade pääl. Teraw mõel hiilgas ta käes. Tema silmad sätendasiwad üliwäga, sest nad oliwad mustast klaasist ja õiete kiirgajast tehtud.

„Tõisel pool teed ei olnud ma mitte selle jõmpsi meele järele; sinise kuue asemel pidi minul punane olema. Ta watas wiltu mu pääle. Seda ei kannata wahwa soldat mitte. Sellepärast fargutasin ma oma teed. „Armas poisikene,“ ütles ta sõbralikult ennaft tema ees kummardades, „kas wõtad mind wastu?“

„Oh, mu ilusam ohwitseri herra,“ hüüdis see rõõmu pärast tässa kofku lüües, „paremat kui sina ei mõistaks ma enesele soowida! Sinine munder, mustad juuksed ja ise weel hobune!“

Katjamees astus nüüd hobuse seljast, raputas lume mantli päält ja oli wäga rõõmus soojas toas.

„Oh meie waesed härjapõlwsed!“ hüüdisiwad kellalööjad. Neli härjapõlwe meest kandisiwad ähkides ja tehkides suurt kooki tuppä. Nemad oliwad kaugelt linna alewist tulnud ja üsna ära wäsinud. Koogi seest fargas kättega wehkeldes üks rosinamees wälja.

„Kas ta weel ilmas tänulikku meelt peaks leida olema. Liig sont oli neile kook, et wähe mandlid olewat sees olnud! Sa seda pean mina kannatama?“

Sigust helda, oli see rosinamees wäga naljakas omas pahanduse tujus, aga ei tohtud naerda, sest ta oli nüüd kurt.

„Oh sina päris mandligrasw! tahab ülem olla kui mina, mina rosinawürst! Seda tahaks ma ometi näha!“

Nende sõnade juures pörutas ta oma rosinä jalaga nii kõwaste wastu kooki, et jalg sügawasfe koogi sisse tungis ja teda enam wälja ei saanud. Nii seisis ta üsna waewalikult ja wärises wiha pärast.

„Tin, tin, tin,“ helises afna taga. Terwe polk tina-soldatid astusiwad reas ette. Päälik farjus:

„Türklasted pidada meie olema ja mitte Greeklased! Kas see wiisipäraline elufombe on? Üks pois — ta elab mõned uulitsad siit eemal suure majas — wõttis toorelt ühe minu

meestest ja paenutas tema p   d nii kaua edasi tagasi, kunni ta maha kukkus. See auu rikkumine n  uab k  ttemaksmist."

"  ks, k  ks, kolm," k  mandas ta siis. Nemad marssiswad w  ga korrap  rast, ja t  mmud mehekesed paniswad k  tti muratud soldatile p    otja. N  iud oli k  il korras. Kindral k  mandas oma s  w  e   hte toa nurka, kus nad seisma j  iwad, iga filmapill walmis pihta andma.

"Oh mu kallis kindral," h  iudis   ks w  ikene kogu aknast sisse ronides, "ma olen sulle warsti j  rele tulnud."

"Kudas, minu isand ja kuningas, Teie siin?"

"Jah, kindral. Waata siia, kudas nad minuga on   mber k  inud!"

See r   kija oli   ks peenite nuff, waha  t walatud, kelle pale n  iud oli   ra k  imustatud ja filmade sine ning p   kede puna koku jooksnud, kelle riided ribelateks oliswad l  hutud ja kelle hilpude k  lles l  hutud krooni t  k  d rippusiswad ning kelle pahem jalg   sna   mber oli p   rdud, nii et warbad selja taga ja kand ees pool seisis.

"  lemeesselt m  ngiswad lapsed hulga m  ngu asjade wahel, k  ratseiswad ja m  rasiswad, et k  rwad k  masiswad (uugaswad). Wiimaks toodi k  na kivi nuff minu juurde, w  l  di minu proua olewat. "Kumal nuff, ei m  ista istuda!" karjusiswad poisid ja piinasiswad mind nii kaua, kunni ma p    stjat k  lla h   lt kuulsin ja   nnelikult punuma panin."

"W  ike waene kuningas,"   tles poisikene, "k  ll ma k  tsun, kudas sind terweks teha saan, sojenda ennast enne ja siis m  ngime t  ine t  isega."

Ja seda nad ka tegiswad. Kuningas ei m  nginud mitte   hes, sest ta oli alles liig haige. Selle wasta tegiswad l  wi, hiireke ja j  nes mitu nalja ja ohwitser ning tina-kindral jutustaswad imeks panemise w   rt hiiglaste tegusid.

"Kuula, kuula," sosistaswad t  mmu k  rwa mehekesed ja ruttaswad laua p   le, "juba k  lab tume kollase   una sees k  ld k  lakene."

Nad tantsiswad   una   mber. S  lle tormaswad mitu t  mmu-k  rwalist meest w  lja, kes palju ilusamad ja peenemad oliswad kui esimesed. Nad k  nnitaswad oma k  llast k  lla ka akna ette. Et ta palju rassem oli, kui h  bek  ll, rippusiswad tema k  ljes kuust  isik  mmine paela ja kuust  isik  mmine meest l  iwad k  lla.

Mis n  iud saab tulema?

Waata, põrmand avab ennast ja üles tärtab, kasvab ja õitseb väikene, imeilus rohuae. Lilled nupud teevad ennast lahti ja lautavad kulla karva lehed laiale.

Nende sees elavad ennemuistsed jutud, kes muudu raamatutes wangis istuvad. Ühe surematla sees puhkavad seitse magajat, kullerkupu sees elab ilus näkineitsi, kes ennast pidu vastu ehit, wareselille sees tallitab lumememm, pääsukesefilmas sirab Roidutäht. Õnne röömus seisib meie poisikene kõige kenama lille juures, mille seest wiimaks taewalapsuke ise wälja tuli. Tema kuub oli punane, roosi karva, ja krooniks oliwad tal hõbekarva tähed pääs.

Kõik lilled pigistasiwad omad nupud kinni, kui taewalapsuke mööda lendas. Alna juures rippus üks kallid hõbe sõlg, mida kaks walget luite wedasiwad. Luiged oliwad ilusa pärlit kettide abil konnakarbi ette pandud. Alen läks lahti. Taewalapsuke tähendas meie poisikesele sisse astuda. Nemad heljusiwad üle maja katuste ilka edasi.

„Siin all,“ ütles taewalapsuke tasakeste sõrmega ühe maja pääle näidates, „on ühel lapsel väga raske unenägu; ma näen seda oma käes seiswast kannikestest, kes pääd alla poole painutawad.“

„Lenda luite, sõua sõlgi,

Lenda laia linna üle,

Sõua sinna atna alla!“

„Waata,“ hüüdis poisikene, „sää! on ju mu terve Greeklaste sõjawägi ja tormab magaja pääle! Omad suuredtüübid on nad kõik tema otja käänanud, ja müristawad hirmsaste.“

„Nad tahawad temale kätte maksta, sest ta tegi neile paha,“ sosistas taewalapsuke.

Konnakarbike sõudis edasi. Sälle kumardasiwad kannikesed taewalapsukese käes pääga.

„Lenda luite, sõua sõlgi,

Lenda laia linna üle,

Sõua sinna atna alla!“

„Appi, appi!“ hüüdis poisikene. Minu ohwitser seisab fangi ees ja ähwardab oma terawa mõõgaga lapse pääd otlast maha raiuda. Oh armas, armas taewalapsuke, võta see hirmus unenägu temalt ära!“

Ta taewalapsuke wõttis oma hõbekepiga selle hirmsa unenäü ära. Naeratahes juhatas ta sõiduriista jälle selle maja

Nüüd wõttis taewalapsute ühe kiirgawa krooni kätte. „Sa pead kõige maailma manguasjade üle kuningas olema, sest et sul nii hää ja halastaja süda on,“ ütles ta meie poisikese wastu ja tallutas teda kauni auujärje juurde, mis ju tema jaoks walmis seisis. Tema kõrwas puhusiwad kakssteistkümmend jänešt pasunat.

Boisikene sirutas kepi wälja, ja kofku kogusiwad ligidalt ja laugelt kõige maailma mängurahwaste saadikud, oma tuningale auu andma.

312 Wiimaks võitsivad tuhatnelja toredad kardukutsarid uhkete tõlbadega ette, mis kõigemagusamate konfektidega olivad täidetud, ja kõige wiimase wankri taga sammus terwe nukkude suguvõsa sameti ja siibi riidis auujärje juurde, kus nad wiisakalt kuningas ees põlwenitju tegivad. Selle pääle kõlas tuhandest suust mürisewa häälega: „Elagu, elagu, elagu kõrgeste maailma mänuasjade kuningas!“

Alga korraga läks taemalapsutese pale tösisets ja ta ütles: „Ma pean nüüd edasi töiste laste juurde minema. Kas sa tahaksid ikka wägewalt mänguwalla walitsejaks ja fuldse rõõmu-riigi kuningaks jääda? — Sa tahaksid küll. Siis olgu sul teada, et sa seda ükfi ühe tingimise all wõid: sa pead oma

ema maha jätma ja ei iialgi enam tema juurde tagasi tahtma."

Need sõnad tegivad poisikese südamele valu ja walju nuutskumise wahel jõudis ta nii palju helda: "Ei! ei! ema, minu ema — minu hää, armas ema!"

Korraga kõlas kolmandama õuna kell. Sun läts lahti ja kaswis suuremaks ja suuremaks, wiimaks üheks imeilusaks päikeselilleks. Taewalapsuke seisis ülewel tema otsas ja ütles: "Armas laps, sa oled enesele paremat osa ära walinud. Ole jäädwalt nii waga ja hää kui täna, siis oled sa ikka õnnelik."

Selle pääle helisesiwad kõik kellakesed üksteisega kofku, ülewelt kõlas taewalik muusika hää ning poisikese meel oli väga rõõmus ja õnsalik. Taewalapsuke kummardas pääga tema poole sõbralikult naeratades.

Päikeselill tõusis taegete üles, jäi vähemaks ja vähemaks, ja kui poisikene terasemalt ta järele tahtis waadata, oli see punane muna laua pääl, mille kõrwal heledollane ja tumekollane seisiwad.

Kõik kolm läikisiwad lambi tule suuremaks tõuswa leegi kões. Muusika hää kõlas edasi, aga eemal kirikus laulsiwad lapsed Sõulu laulu. Ema istus lahtise piibli ees käsi põstikul. Poisike hoidis teda kõwaste ümbert kaela, nagu ei tahaks ta teda millalgi lahti lasta. Ta nuttis ja naeratas jäl juures ja ei saanud iseenesest aru.

Ema wöttis kae filmi eest. "Ma arwan, et ma natukene magasin," ütles ta. "Aga laps, mis sul on, ja kes tõi sinule kõik need ilusad asjad?"

Poisike hõerus filmi ja waatas imeks pannes ümberringi.

Sääl oli laua pääl kook ja rosinamees, ja selle kõrwas seisiwad lõwid ning subkrust jäned ja saiast hiir. Sääl istus ka ratsamees oma ruuna seljas ja tema kõrwas seisis fastikene tina soldatitega; wahast kuningas toetas ennast lambi-jala külge.

Aga kõik oliwad walt ja ei rääkinud sõnagi. Kui nüüd poisike kuningat ettewaatlikult üles tõstis, helises heledaste tema mantli all, nagu enne hõbekell, ja wälja weeres laua pääle hulk hõbe raha. Kes oli kõiki neid ilusaid asju toonud? Keegi ei teadnud ütelda.

Ena mõttis oma lapse südameliku armastusega sülle ja mõlemad nutsiwad ja hõiskusiwad rõõmu pärast, sest nüüd oli kõigel hädal ots.

„Mis tallis juhataja,
Mu Jeesus, oled muul’!
Sa hinge lunastaja,
Ma tahan jääda sull’.
Su jälgis täia tääl:
See on mu suurem mõte;
Siis saan ma walge ette,
Ja näen sind taewas säääl.“

XXI. Jõulu kingitus.

Pühade-mäng lastele.

Ühes waatuses.

J. Bergmann.

Osali sed:

Jaan	}	talu peremehe lapsed.
Tiio		
Wiio		
Peep		
Leenu,		nende wanatädi.

Näitepaik on paras talu-tuba.

Esimene etendus.

Jaan ja Tiio tulewad tõine teisest küljest sisse.

Jaan.

Rodust ema, külas isa:

Tühi tuba täieste.

Tiio.

Külap tahad tõsta kisa:

See’p ju rõõmuks sinule?

Jaan.

Tuba talistusest tühi:

Esimene hüpata.

Tiio.

Aeg on oota Jõulu pühi:

Seda peaksid teadma sa.

Jaan.

Parem mängin sõja-mängi,

Kudas Türgi tauti.

Tiiu.

Tädi kuuleb kambri fangi:

Tuleb tapleb tõesti.

Jaan.

Kes see kuuleb naese-nuttu,

Kui on sõtta-minel käes?

Kes see westab kisa-juttu,

Kui on wõitlemine wäes?

Waata! mõega seun wõõle,

Mis mul onu Tartust tõi,

Panen Türgi trummi tööle,

Mida Saane soldat tõi.

Tõine etendus.

Endised. Peep tuleb, pasun käes.

Peep.

Jaanist wend ja Tiust õde:

Wõtte mängu-mehes mind!

Jaan.

Peep, su jutt on terve tõde:

Pasundaja is palkan sind.

Tiiu.

Uga mis jääb teha mulle?

Peep.

Xippa, lenda, lusti löö!

Jaan.

Laulu-sõnad laulda sulle:

Eks see ole ilus töö?

Tiiu.

Laulu sõna olgu tuttav,

Laulu wärsid weerewad,

Laulu wiis, see olgu ruttaw:

Küll siis korda käiwad nad.

Jaan.

Seda mõistate ju teie:

„Ühes Bene alamad!“

Tiiu.

Tõsi! Laulgem seda meie!

Peep.

Mit et seinad pöruwad.

Jaan lööb trummi, wehik siis mõnegaga ning laulab Tiiga ühes:
 „Nüüd üles Vene alamad!“ Peep puhub pasunat kõrva.)

Kolmas etendus.

Eudiseb. Leenu. Tiio.

Leenu.

Lapsed! Kulla-lupukene!

Seba kisa, kära stin!

Tasa, tasa, Tiukene!

Poisid wait! Ma olen stin.

Jaan.

Laul ju kuulda wäga tena?

Leenu.

Kurtidelle? külap wist.

Jaan.

Meile teeb ta rõõmu täna.

Leenu.

Pillab mind weel kogunist'!

Tiio (tädi).

Ära, kulla tädikene,

Mõnda wäga tõrele!

Mis on sest, et wennašene

Pannud pilli häälele?

Leenu.

Paremat mul juhataba,

Mis on täna teha teil.

Jaan.

Tädi! Lauldes rõõmustada

Lõbusam on täna meil.

Leenu.

Laulda küll! Kuid teie kisa

Lõhub kõrwad koguni;

Mis küll ütleb meile isa,

Kuuleb ta, kuis kistati?

Aga kuulge minu sõne,

Mis ma teile kuulutan:

Teile toob see tuhat õnne,

Et ta mina naeratan.

Jaan.

Tädikene, mis on teha?!

Tiiu.
Räägi, tädi, selgeste!

Leenu.

Rülap pea saate näha,
Mis on meeles minule.

Jaan.

Räägi, räägi, tädikene,
Räägi, mis on ütelda!
Muidu, kulla tädikene,
Lähme unest' laulama.

Leenu.

Homme on ju jõulu laupäev,
Homme pühad tulevad:
Homme õhtu on see auupäev,
Kus kõik rõõmustelewad.
Homme tehke rõõmu teie
Kohkest' wanematele.

Tiiu.

Mis teil wiisil võime meie?

Jaan.

Kas teen korni ijale?

Peep.

Wõi ehk õpin laulu pähä?

Wiiu.

Ma lõõn patši taadile.

Leenu.

Wähe kõik, kõik wäga wäha!

Tiiu.

Mis ma annan emale?

Leenu.

Isse mõelge, ise täitke,
Mis on anda võimalik:
Tulust tahtmist neile näitke,
Olgu ta ka lapselik.
Ning et üksi võite teha,
Mis teid ilal kärib meel,
Et mu silmgi ei wõi näha;
Lähem toast ära weel.

(Leenu lähneb ära.)

Keljas etendus.

Lapsed neljakeste.

Jaan.

Mina punun korvi walmis,
Nagu ennist arwasin.

Peep.

Minul laul ju seisab salmis,
Mida laulda lubasin.

Tiiu.

Paari sukke — annan emal',
Muud ep ole walmis mul:
Aga kas sest rõõmu temal?
Oh, see lugu tõest' on hull!

Jaan.

Läki! Teeme, mida saame,
Sest et weel on aega nüüd!
Kui ka muidu kulutame,
Ega sest meil ole süüd!

Tiiu.

Lähem aita sukke tooma.

Peep.

Ma toon laudilt raamatu.

Jaan.

Ma läen korwi-leha looma.

Wiio.

Ma jään üksi — armetu!

(Jaan, Peep ja Tiiu lähevad ära.)

Wiies etendus.

Wiio üksi.

Oh, mul on ju kapis raha,
Mis mull' mullu pilluti:
Eks ma poest nüüd osta taha,
Mis on kena koguni?
Eks siis mõigi emal anda
Kingituselt jõulu-puul?
Kas ehk pärlid laela kanda,
Mõi ehk maitswaid asju suul?
Ei! Ma waatan üle enne,
Mitu mul on kopikat.

(Läheb ära, aga tuleb kohe tagasi ja hoiab wäikest laekast raha lugema.)

Mis ma leian? Kullakene!

Sääl on sada kopikat!

Sada pole saia saada,

Kubla pärli-paelale:

Sest mõiks kasu kasvatada,

Teaksin, mis on viiete.

(Waatab raha pääle, atnast wäija, mõtleb, ütleb.)

Suba'p tean, mis tahan teha!

Meil on jõulud homme käes:

Et siis ole launis näha,

Kui ka Ell on meele-hääs?

Ta on waene lapsukene:

Isa suri ammu ju,

Ena — haige inimene:

Laps — see lehwust maitsegu!

Tema kutsun homme siia,

Kui meil särab jõulu-puu;

Kasen raha poodi wiia,

Käsin tuua (kuuleb ust lõhkatawat)

— waiti suu!

(Seenu tuleb.)

Kuues etendus.

Wito. Seenu.

Seenu.

Räägi, räägi, lapsukene!

Ega mina teela sind.

Wito.

Kuule, kulla täditene:

Mita täna pisut mind!

Mul on kulus palju raha:

Terwelt sada kopikat.

Seenu.

Ega saia sa ei taha,

Ega maiust magusat?

Wito.

Tahan homme rõõmu teha

Sauna-eide Ellule:

Mita, et siis mõime näha

Teda riides kenaste!

Teenu.
Sels sa tahad raha anda?

Wiio.
Saada korda ostmist sa.

Teenu.
(Hattab Wiio kaela ümber.)

Jah! Ma tahan muret kanda!
(Hüüab).

Lapsed! Tulge rutuga!

Seitsmes etendus.

Endised. Jaan. Peep. Tiio.

Jaan (tuleb oma kornwiga).

Tädi, mis must jälle hüüab?
Kuis saan walmis kornwiga!

Peep.

Mis mind eksitada püüab,
Kuna laulu õpin ma?

Tiio.

Leidsin sulad kirstu-lapist,
Mis ma kingin emale.

Wiio.

Ning sest kirjast riide-lapist,
Sest saab kuube titele.

Teenu.

Kuulge, lapsed, minu juttu!

Kui siit toast läksite,

Kapil' astus Wiio ruttu,

Dtsis raha ülesse,

Mis tal muulu oli antud:

„Sest saab seelik Ellule!“

Tehke lahti nüüd ka teie

Armastuses helled käd:

Teeme seda rõõmul meie,

Rõõmustawad taewa-wäed.

Jaan.

Muidugi! Jah! Teeme seda!

Tiio.

See on tõeste tulus nõuu.

Seenu.

Tulus küll! kuid täitke teda:

Ei ta lähe üle jõuu.

Sest kui igaüks teist annab,

Mis tal anda võimalik:

Siis ta kaunist ohvrit kannab,

Mis on häa ning kasulik.

Jah, mu lapsed, rõõmustage

Iffa oma vanemaid:

Nende rõõmust rõõmsaks saage,

Nähke pilte lõbusaid.

Ürge unustage aga

Neid, kes kurtwad rõõmuta:

Leadke, armas laps ja waga

Mõtleb waeste pääle ka.

Sa, mu kallis tütrekene,

(Võtab Willo kaendlaske.)

Ellu meeles pidasid:

See on kaunis, lapsukesene,

See teeb rõõmsaks kurwasid.

Jaan.

Kas siis meie 'pole teinud,

Mida teha suntsime?

Seenu.

Teie tahtmist olen näinud:

Riita on kõik viete!

Sest veel ütlen: lapsukesed,

Olge helged südamest,

Olge ifka inimesed,

Rikkad häädest tegudest!

Ring kui teie nõnda jäete

Lüdimata töö teel:

Küll siis kaunist wilja näete,

Rõõm ja õnn käib teie eel.

Wilo.

Jah, mu kallis tädikene:

Seda täita tahame!

Seenu.

Aga andku Igawene,

Et ka seda jõuate!

Lapsed kõik (ristis kätega).

Andku jõudu Igawene,
Et ka täita suudame!

(Wahetekk wauw ette.)

Tähenbus laste wanematele ja kooimeisrittele. Selle pühade-mängu kohta soovib raamatu toimetaja, et laste wanemad ja kooimeisrid feda mängu ka tarwitajawad. On ju mitmei pool priitahitikkude annete abil koolimajas kõikide selle kooli-lastele jõulupuu walmistatud, mis wäga kiituse wäärt on. Need tundmised, mis niisugusel korral laste südames saamad elule aratatud, on jäädoiwad. Wistist saaks see wäga õnnistaw olema, kui ees räägitud „Jõulu juttu“ ja „Jõulu singitusi“ Jõulu õhtu pühitsemiseks mõislikult praugitaks. Nende mõlemate tükide sees saab lapses halasuse ja armu meel aratatud, mida nad kohe ilmsi oma waelemate wenbade ja õdede rõõmuis wõiwad ilmutada. Jäagu kooimeisri ja laste wanemate hoolets neid lugusid Jumala auuks, oma laste ning ligemiste kasuks ja Jõulu püha taunistuseks nõnda tarwitada, kudas keegi tõige tulusamaks arwab!

XXII. Kaste-till.

J. Bergmann.

Kui kehw on wäike kaste-till:
Saab selgetks auruks filmapill!
Kuid lille-kört ta karastas
Ja rändja filma rõõmustas.
Eks ole ilmas, inime,
Sa kaste-tilga sarnane?
Kuis kaste aasul' kasu toob,
Nii sinu käst mõnda loob;
Kuis kaste pätkel üles läeb,
Nii hing sul taewas rõõmu näeb.
Kuid aeg läeb ilmas filmapill,
Kui kõrrel wäike kaste-till.

XXIII. Wana reinuwader rebane.

Raandu üle jookseb noor jänesekene, mis ta aga joosta jõuab. Kohe tema taga lõhub tuhatnelja piff punane kogu neist mööda. Paari astmega on tal waene argpüks hammaste wahel, kes wäga haledalt häält teeb, mis rõõwli kõrwadele kena on kuulda. Seda näeme ta wiltu seisjaist, haljaist kollastest filmadest, mis wõidu rõõmus kiirgawad. Ta on rebase ema wõi emane rebane, mida ta kõhn keha ja ära kulunud kasukas tunnistab; poegi toites ja rahuta sinna tänna käies ei wõi ta lugu

tõistte olla. Hallid-walged ja mustad karwa otsad, mis isase rebase selja pääl näha on ja teda lenaste ehiwad, puuduwad siin ehk on aga mõnes kohas ta tumepunase kasuka pääl leida. Üksi saba on alles suurte karwadega kaetud ja paiks nagu wiht, walge otsaga. Salad on allpool põlwi musta, lühikeste karwadega kaetud. Mofad on walged, mille pääl tats musta joont näeme, mis talle toredat nägu annab, nagu tutšparid mõnele soldatile. Põsed ja kael on walged ja tehaalune paistub halliwalkjat karwa.

Nii seisab ta wa' kawal loom su filmade ees ja tunnistab ju oma wälimise kaju läbi, et ta karja Krantsiga ühe sugukonna loom on ning lihasööja rööwijate klassi langeb.

Rahuta keerleb rebase ema saba sinna tänna, ja oma ohwri kaebajat häält kuuldes tõstab rööwel kikkis-kõrwadel igale poole pääd. Kui ta nõnda ümberkaudu on järele waatanud ja kõik asjad korras leidnud, hiilib tema põesasse. Siit tõrgib ta oma tutawat teed mööda edasi, kunni ta korraga seisma jääb. Siin on põesastikkude ja wana mõtja puude all kuulus reinuwaderi kodu-koht, „Kurjasünnituse mõisa“, nagu meile Dr. Kreuzwald oma „Reinuwader rebase“ sees jutustab.

See maa alune koobas on katla sarnane, kuhu umbes arwata kuus teed, 10—15 sammu pesast laugel pääle hakkates, wiitwad, mis ka weel tõine tõise wahel iseteede läbi on ühendatud. Pesas on noored pojad.

Aprilli kuul sündinud, on nad ju Saani kuu alguses tugewad küll ja lähewad lõune ja õhtu ajal pesast wälja mändides aega wiitma.

Ema kutsuhäale pääle tulewad nad nagu mäe waimud tõine tõise järele wälja. Nagu tuli kiirgawad nende wiltu filmad. Aga weel ei ole nad oma keha kuu poolest täieste wanemate sarnased. Nende kehakarw on alles hall ja üfistit ja säält natukene kollakat tõmmu karwa. Aga saba otsad on ka ju neil walged. Weel on nende pääd jämedad ja nina tõmp. Aga juba tunnistawad nad oma rebase loomu.

Seda näeme kohe, kui rebase ema pesa pääle kesi kohasse astub ja noored rebased saaki filmawad. Nagu tuulispää lehti keerutab, nõnda tormawad kõi sinna. Aga see hüppab ühe sammuga oma laste keskelt ära, kes taga järele jooksewad. Iffa tulifemalt põgeneb wana reinuke ja weel tulifemaks läheb poegade tagaajamine ja kinnipüümine. Wiimaks lasseb rebase ema jänesekehe lahti. See on paljalt natuke uimaseks pigistatud ja püüab nüüd põgenedes oma elu päästa. Aga wähe maad jõuab ta edasi, ja filmapilgul on ta rebastekestest kinni haaratud. Ruas ja rõugus on nad oma ohwri selga jooksnud ja kistwad teda armetumalt igale poole. Pea tõuseb närisemine noorte rõõwloomade seas, kelle werejõu iga filmapilguga kasvab.

Suba on mõned wennakesed tõine tõise kullasse hakanud ja ilmutawad päris rõõwlite wiha ja kurjust. Aga taplejate wahete kargab ema, haarab argpüksi kinni ja paneb uueste põgenema.

Kahe kordse tuhinaga tuiskawad pojad taga järele.

Wiimaks on üks poeg jänese jalast kinni saanud, ja ka tõised hammustawad nüüd ohwri külge. Wana jääb seisma, akitab saaki lõhki lõhtuda, ja wähe aja sees on see poegadele ära jautatud. Oma jauga läheb iga üks kuhugi põesa alla ja peab üfist oma sööma-aega. Sellesarnasel wiisil mängiwad noored rebased enne sööma-aega lindudega ja mitme wäheima loomadega, näituseks hiirtega, mida wana rebane koflu kannab.

Ei ole wiit minutit mööda läinud, siis tuleb üks ja tõine rebasekene jälle walgele. Säält on üks wennaene mängides dekehe sabast kinni võtnud. See pöörab ennast ruttu ümber ja karwustab wennaest kullast. Kolmas kargab kõrwalt nende kallale ja saab üht ehk tõist kinni.

Nüüd tuleb ka neljas juurde ja kohe pärast seda terve rebase pere tõine tõise järele mängides. Esiteks plüüavad nad tõine tõist ümber ühe puu ja suure kiwi joostes kinni. See on siin üsna ära tallatud, mis tunnistab, et nad sagedaste siin oma lusti lõõwad ja pillakaari peatavad. Ka emal ise tuleb lust ühes mängida. Ta heidab pikali ja väherdab siis paari wäikesega äega wiites. Ta annab ühele käpaga tasase kõrwa lopsu, wõi näpistab tõist nägemata kõrwast.

Korraga kargab ta üles ja põgeneb tagaajajate eest, laskeb ennast kinni wõtta ja põgeneb jälle. Nüüd algavad hüppamise harjutused, kus juures ta lapsed wäga hoolsad õppima on. Siin on üks kiwi. Mitu kord kargab ta siit üle. Pea katsub üks ja tõine järele teha, ja wiimaks teeb terve seltskond nii järele, nagu ema ette tegi. Sääl on üks kraaw. Wupst! hüppab ema üle. Wupst! hüppab üks osaw ja õppimise pääle usin rebaselene taga järele ja ka jälle tagasi. Suba katsub ka üks tõine ja wiimaks hüppawad wupst! wupst! wupst! wupst! kõik korda mööda üle ja tagasi. Aga korraga tõstab rebase ema pää kõrgesse ja teeb iseäralist haukujat häält. See oli ettevaatmise täheks. Tema on oma wäga terawa meelte läbi ligedat waenlast põestastikus ära tunnud, ja nagu tuulest ära puhutud, on pojad pesasse ja rebase ema põestastikludesse kadunud.

Dmeti, küsime me, kus on rebaste isa, wana reinuwader? Ei laste toitmise ega mängimise juures ei olnud teda näha. Kostufeks: Wana rebane on halwem pereisa, kui keegi tõine. Tema ei tea oma poegadeft suurt midagi, ja kui ta ka teab, siis ei tee ta nendega tegemist, waid hoiab ennast nii ema kui ka laste eest kõrwale. Kusagil kudristikus, wõi üksikus maa-aluses koopas wõi sambla sees wedeleb ta terve suwi otja ja hiilib üksi oma sala teede pääl. Tal on kõige suurem iseene se armastus; ühelegi tõisele ei ihna ta saaki soowida, kui iseene se.

Jaanikuu lõpetuses wõi Juulikuu alguses leiame noori rebasid juba metsas laial. Sell ajal juhatab neid ema kas wilja-wäljale wõi wäikesse wõsastikku.

Nüüd on noor rebane juba täieste wana rebase sarnane. Tal on päris pääkelmi nägu. Silmad seiswad enam wilstu ja kiirgawad haljas kollases tules, nina on pikemaks ja peenemaks weninud ja kasuka karw on wanematega ühte wärwi. Põdra tallesest kinni madalasse hiireni wõtab ta kõikide nelja-

jalgistest enesele toitu. Ka kõik sulgsabalised nii metsas kui õue pääl, usfitefed põrmus, põrnitud, rohutirtsud ja liblikad õhus, vähid ja kalad mees, wili aias ja põllu pääl peawad temale ülespidamiseks olema.

Mõnda kaswawad wanakese koolis noored rebased ülesse üheks seltskonnaks, kes rööwimises ja warastamise kunstides iga pidi kawalab ja kardetawad on. Sügisel on noor rebane ju peaaegu täisealine.

Sellest ajast saabid ilmutab ta ennast sagedaste üsna tõiselt külselt kui enne. On näitusels kusagil palju hiiri, siis näeme teda õhtute laupa wõi ka mõni kord päewal põldude pääl ümber luusiwat. Kudas ta säääl ettemaatlikult ja pilas lehaga edasi roomab ja wälgu kiirusega siin ja säääl mõne hiire kinni napsab! Alguses sööb ta hiiri kõige nahaga ja lihaga ära. Umbes 18—20 on ta söömaajaks küll ja kesktab mõneks tunniks.

Siis tapab ta hiiri üksi oma mõrtsuka meele hääts ja röömuks. Ta jätab surnuks hammustatud hiired seisma ja peab tundide laupa nii wiisi wäsimata jahti. Nii nuumab ta ennast talwe wasta ja on ka lõppeks tubliste raswas.

Astume mõnel tõisel ajal jälle temale wastu.

Kole tuul läib üle lumitunud mõtsade ja põldude. Kõik loomad on kadunud, nagu ära surnud. Sest meie suwe wõerad, soojuse armastajad linnud, on lõuna maale rändanud, wõi on osast, nagu nimelt talweune pidajad loomad, peidu paikadesse põgenenud, osalt on nad toitu otsides inimeste elumajade ligidale elama asunud. Kibe aeg on ka nüüd rebasel käes. Praegu astub ta metsa lumelatte warjult ja haugub lühidelt, mis pääle ta weel ka natukene hulub. Nüüd on ta üsna wäljas. Mis hirmus näha! Kas see peaks suwine ja sügisene lärmas rööwel olema?

Waewalt võib teda ka ta liigutustest ära tunda. Tema kasukas on küll paksem, päris talwe kasukas, aga kudus ta pulstunud on! Käies on kõik ta liikmed nagu halwatud, pää jalge wahel ja saba sorgus. Nüüd otsib ta hoolsaste iga raasufese järele, mis tema nälga wõiks kustutada.

Kudas maitseks temale nüüd kõik need asjad, mis ta suwe ja sügise küllusel oli ära põlganud. Ise wana pastla nahkagi, mida ta tee ääres leiab, närib ta nälja hädas.

Säääl istub ta küla lähedal risttee pääl koera kombel, ja latub himulikult kanade kaagutamist kuuldes moffa. Aga õue

päälne on liig elus, sest talu = rahwas tassitab edasi tagasi käies, ja ise veel ertsab ja walwsad koerad on kartuse wäärt. Ei! olgu kõik muud, aga kära ta ei taha teha ja nõnda kõikide tähele panemist äratada. Kõik sünnib waiusjes ja õõwaiba warjus.

Ometi, kui kord kana = kuut lasti on lastud, siis saab kawal rebane wistist sääl olema ja rööwimist julgema.

Täna juhib ta omad sammud wäli wälja poole. Pea leiab ta jänese jäljed ülesse. Tähele pannes nuhib ta neid. Korraga jääb ta seisma. Siit on jänese wana jälgesid mööda tagasi läinud.

See on kawalale reinuwaderile täheks, et jänese kusahil siin ligibal lumeforteris saab istuma. Rebane on öiete arwanud, sest tähele pannes märkab ta warsti jänese esimest kõrwale hüppamise jälge.

Ettewaatlikult hakkab nüüd reinuke ümberringi käima ja ninaga nuusutama. Siin on ta juba kõige koha leidnud, kus jänese uueste on tee päält ära lorganud, ja nüüd hiileb rööwel ergu meeltega ja winnas kehaga edasi. Tuule õhk on temale sooja laagri haisu ninasse kannud.

Korraga jääb ta seisma, nagu linnukoer saagi ligibal, iga soon põnewil hüppamiseks. Wupst! osaw oli see karg, koke sest laagrisse. Aga, oh seda meelepahandust! — see on tühi! — Juba aegsalt oli walwsa jänese oma weri-waenlase ligenemist kädtsiseja lume sees kuulnud ja ära läinud. Sääl istub ta metsa ääres ja lõõb kuterpalli, ajab ennast tagumiste jalgade päälle püsti ja silmitses nõnda punast mõrtsuka kogu kangelst. Rebane näeb lõppeks teda metsa jookswat ja peab tusus tujul nagu joobnud jälle oma teed minema.

Ometi waata! ühe korraga on ta nagu moondatud: esimene käpp kõrgel, saba koke, pää ette pikka, tähelepanemine ühe punkti päälle seatud. Nüüd paenutab ta pääd kikkis kõrwadega kõrwa, ja wupst! ühe asimega kargab ta selle punkti päälle, pistab wälgu wiisil nina lume sisse ja tõmbab kõisel filmapilgul ühe hiire lume-katte alt wälja.

Paari pala wiisil on see ta tühjas kõhus ja kustutab waewalt nälja = häda. Edasi tõrjutab teda nälg.

Nüüd jookseb ta metsa äärt laudu. Siin arwab ta, sest et ju widewik käes, mõnda warblast wõi kõist linnukest esimese uinaku päält kinni wõtta. Aga lumi kädtsiseb igal pool nii waljuste, et linnud ehmatanud üles lendawad.

Sääl leiab ta korraga wäga magusaste lõhnawa raasuse. See pannakse kõhtu. Oh mis hää see oli! Rebase nina nuhib edasi, sest weel oowab ta ninasse niisugust lõhna. Wis- tiste! sääl on juba jälle üks ja tääl tõine. See on leid! Matukene maad läheb ta nõnda raasukesti noppides edasi, mida ta ifta ettewaatlikult toimetab. Aga waata! miks ta seda pala ei wõta, maid temast tüfike maad eemale seisma jääb? Miks ta seda kõhta ettewaatlikult ja umbusaldades ümber luusib. Ja nüüd, oh ime! pöörab ta kõrwale ja läheb ära. Elagu mõistlik kawalpää! Tema on lume sisse ära peidetud rebase-lõhku haisutanud, mis tema püüdumiseks kütt oli seadnud.

Uga kavalpää! tuleb meelde, et Pisu ahelas on, ja ta tahab nüüd uueste hääd õnne katsuda.

Kanad wirguvad üles ja tõstavad hirmust palumata võerast nähes suurt kära. Sellest ärkab ahela otsas Piku ja hakkab haukuma ja möllama, nii et mõisa peremees üles ärkab ja aina juurde vaatama läheb. Ta kuuleb kära kana-kuudis, ja aimab kohe, kes sääl võersil on.

Mõne minuti järele on ta ühe teenriga ja Pifuga kanna-
tuudi juures ja astub ettemaatlikult oma seltsilistega sisse.
Paterna walgusel näeb ta tagaseina nurgas warga filmad läi-
kiwat. Warsti on Pifu teda lasuka kraest kinni jasinud ja
tugew kaigas awitab rõõmlile rutulist otša teha.

Wana reinuwader rebane on oma warguse, rõõwimise ja
mõrtsuka-töö eest teenitud palka leidnud, sest „kudas töö,
nõnda palk.“

XXIV. Rebane, kanawaras.

Friedr. Kuhlbars.

Rebane sa kanawaras,	Rebane, too kana jälle,
Ruhu, furi, läed? —	Too ta tagasi!
Küll sa, ja see on sul paras,	Tahtsid teha laulu talle,
Sahi koore näed!	Kui ta magasi.

Rebane sa oled wale —

Ruhu, furi, läed? —

Küll sa, petja punapale,

Tuld ja tina näed!

XXV. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Tähele pange kõik waesed, kas olete mehed ehk naesed:

Armastad usinust wäest —, puudus siis põgeneb käest.

Püüa, et sa elaksid,

Gla, et sa püüaksid!

XXVI. Wiisumees ehk kudas töö nõnda palk.

(Ennemuisine jutt.)

Joh. Gurt.

Nord tuli üks tee-käija küllasse bö-majale. Tal olivad muidu
üksa tenad riided seljas, aga wiisub jalas. Üks lahke
peremees wõttis teda sõbralikult wastu. Shtu küsis ta järele,

kuhu ta omad wiisud peab panema. Temale näidati koht kätte. Aga mees ütles: „Mu wiisud on kanade juures harjunud, sellepärast panen ma nad orrele.“ Peremees naeris selle nalja üle ja andis mõrrale luba oma soomi täita.

Kui lõik ju oliwad uinunud, tõusis wiiskude peremees üles, purustas omad wiisud ära ja puistas tüfid wõi ribelad kute ette. Hommiku astus ta maja peremehe juurde ja kaebas:

„Minul on tänasel ööl kahju sündinud.“ Peremees wastu: „Kes kahju teinud, peab seda tasuma.“ Sellest sõnast kinni pidades, wõttis wiisumees kute ära, sest ta ütles: „Kuff on minu wiisud ära purustanud.“

Tõisel ööl anti temale jälle teisese talus töö-maja. Siin pani ta kute lammaste lauta ja ütles, et tema kuff nõnda olla harjunud. Tõsi weristas ta ise kute ära ja süüdi lammaste päale ajades, wõttis ta enesele ühe tubli oina kahju tasumiseks, sest ta pidas maja-isandat ta sõnast: „Kes kahju on teinud, see peab seda tasuma“ kinni.

Kolmandamas kohas muretses ta enesele selle sarnatse petise-töö läbi oina asemele härja, ja neljandamas kohas härja asemele hobuse. Ta muretses enesele saani ja lastis nüüd tuhatnelja käia, et lume tüfid lendasiwad. Meeles mõlkus tal jälle uus petise mõte. Aga igal asjal on oma piir. Tee pääl juhtus ta rebasega kokku, keda ta maheda palwe päale saani wõttis. Ka weel hunt ja karu leidsiwad tema kõrwas aset. See tegi koorma liig raskeks, nii et tee-läänude pääl ais murdus. Mees saatis loomad mõtja aisa otsima, aga parajat ei kannud keegi kaasa: Rebane ja hunt tõiwad penitised kepised, aga karu kuuse kõige juurtega. Nüüd läks mees ise õnne katsuma ja leidis paraja riista-puu. Aga jenni sõiwad metsloomad uhle hobuse ära, toppisiwad naha täis õlgi ja seadsiwad selle hobuse-kogu jalge päale.

Mees tuli tagasi, pani uue aisa oma kohale ja raskendas hobuse ette. Sõit pidi algama. Aga ennäe! hobune ei sõida. Warsti märkas nüüd peremees reinukese kawalust, hundi hullust ja karu kurjust. Ta nõudis oma ruuna tagasi. Aga metsalised kostsiwad, et mees ise oma loma selle wahes sees ära tapnud olewat, mistal nemad metsas aisa otsimas käinud.

Waidlemine nende wahel läks färedaks. Reinuke wõttis nõuufs tüliile otsa teha ja ühtlase oma naha terwelt päästa.

Ta teadis sääl ligibal ühe haua olevat, mis huntide püüdmiseks kaevetud ja päält fergelt kinni kaetud oli. „Tüli ei maksa midagi!“ hüüdis ta. „Siin lähedal on üks hundihaud. Säält astume lorraga üle. Kes sisse kullub, see on süüdlane.“ Selle nõuuga olivad kõik rahul. Aga nii pea kui nad esimese sammuga olivad astunud, langesiwad kõik koos alla sügawasse hauda.

Ka wana reinuke ei pääsnud ära, sest et ta liig ettewaatmataalt tõistega ühes, oma kärmuse pääle usaldates, haua pääle oli astnud. Välja pääsemise lootust ei olnud ühelgi. Nälga tuli kätte.

Kõige esite langes wiisumees metsaliste roaks. Selle pääle pidi rebane oma elu jätma ja siis hunt karu tõhtu täitma. Karu üle mõistis wiimaks kätt surma-tõhtu. Nõnda oli iga ühe kurja-tegija tõhta see wana sõna tõeks saanud:

„Kudas töö, nõnda pall.“

XXVII. Hunt ja kits.

J. Bergmann.

Hunt nägi kitsi kalju pääl.
Ja kõhe helkis halli hääl:
„Kits, tule alla orgu nüüd,
Siin küllalt on, mis sidu püüd,
Siin lehtab lill, siin õitseb õis.
Kes lõbusamat leida mõis?“
Kits kostis: „Külap tulen ma,
Kuid enne mine metsa sa!“

XXVIII. Wanad sõnad „Kalewi poja“ seest.

Tänasida toimetusi

Ära wiska homse wana!

Ära hõiska hoopelikult

Enne õhtut päewa õnne!

Annad ohjad kurja kätte,

Läheb hobu hoopis metsa.

Pikalt ilult tõuseb pilli,
Naljatuselt näpistusta.

Sarwist hõrga seutakse,
Sõnast meesta sõlmitakse.

Omal maal õitseb õnne,
Kodu kaswab kasu parem.

XXIX. Lapse uue-nägu.

A. Piirikivi.

Ema: Ära üles, lapsuke!
Päike paistab lahkeste,
Astu wäiksest wõobiksest,
Täna Isa südamest!

Laps: Kui ma lätsin wõobisse,
Tuli lahke lapsuke,
Kandlega me laulsime,
Armas, kaunis kandleke!

Ema: Ole waga, lapsuke!
Siis saad üksford taewasse,
Sääl saad kauni kandlekse
Igaweste omale.

XXX. Kolm mängu nooremaile lastele.

1. Wardas linnud.

„Wardas linnud? Mis loomad need on? Wistist on siin mõni trüki wiga,” mõtleb Kaarel omas suures tarkuses seda päälkirja lugedes. „Ma olen küll kuulnud üteldawat: „Ta karjub kui pörsas warda otsas,” aga wardas lindudest ei tea ma midagi.”

No waata, armas Kaarel, just säält samast, kust see sõna „pörsas warda otsas” on tulnud, on ka sõna „wardas lind” mõetud. Meie esiwanemad tegiwad seda sagedaste, et nad enesele liha warda otsas küpsetasiwad, ja weelgi tuleb ette, et seda mõni näljane jahimees praegu teeb; iseäranis sagedaste küpsetatse kasu warda otsas. Miks seda siis ka lindudega ei

ole tehtud? — Aga olgu sellest seletusest küll, ja õppime kohe oma lustilist mängu mõni ajawiidet „wardas linnud“ tundma.

Selle mängu hakatuses mõivad kõige esite paljalt kaks mängijat platši astuda. Tõised peavad ootama, aga üksi lühikest aega, sest kord tuleb varsti ka nende kätte.

Mõlemaid mängijaid, sind ja su sõpra, aetakse wardasse, ei mitte küpsetamiseks, vaid kõigi päästwaatjate naljaks tõine tõisega võitlema. Mõlemad peate esiteks maha külitama. Siis siuwad teil seltsilised käed randmete kohast ja jalad põlwepaenanduse kohast kinni. Siis tõmbawad nad teie käed üle põlwe alla ja pistavad ühe tubli warda mõni kapi üle ühe käewarre, alt põlwe alla, kunni jälle üle tõise käewarre wälja. Nüüd olete wardas ja teie seltsilised seadiwad teid nõnda tõine tõise wasta, et teie põlwedega tõine tõise külge puudutate. Üks teist loeb: üks, kaks, kolm, ja taplus algab. Kumbki teist peab selle päale waatama, et ta oma wastast osawa hoobi mõni lükkamise läbi ümber wistab. Teadagi peab tema selle juures ka ette waatama, et ta tõisele hoopi andes mõni tõist lükates ise ümber ei kuku. Kes selile mõni külile langeb, peab tapluse wäljalt ära astuma. Võitja ootab uut wastalist.

2. Warju waatus.

Ma soowin oma noortele sõpradele järgmist mängu katseteks. Üks kaasmängija istub ühe palja, puhta (kõige parem walge) seina ette, nii et tal suu seina poole on pöördud.

Mõned sammud temast eemale pannakse tema selja taha küünal ehk, mis weel parem, heleda walgusega lamp põlema. Üks tõine kaasmängija astub siis istuja selja ja lambi wahelt aega mööda läbi. Lamp seadatakse nüüd nii ligidale mõni kaugemale, et läbiminejast häste suur wari seina päale nähtawale tõuseb. Istuja peab nüüd ilma ümber waatamata warjust ära tundma ja ütleva, kes ta selja tagant on mööda läinud. Möödamineja naljakad tehaseadmised teewad warju kuulusid ka naljakaks, raskendawad istuja mängijale möödamineja tundmist ja ülendawad mängu mõnu.

3. Wenelased ja Türglased.

Selle mängu juures mõivad üksi kaks mängijat tõine tõise wasta taplusse astuda. Tapluswäli on tahwel mõni tükk puhast paberit, sõjariistad on krihwel mõni pliats. Võtte nüüd

tahwel ja tehke selle siin seiswa kuu järelle tõine selle sarnane oma tahwli pääle. (Waatte esimest järeleiswat pilti!)

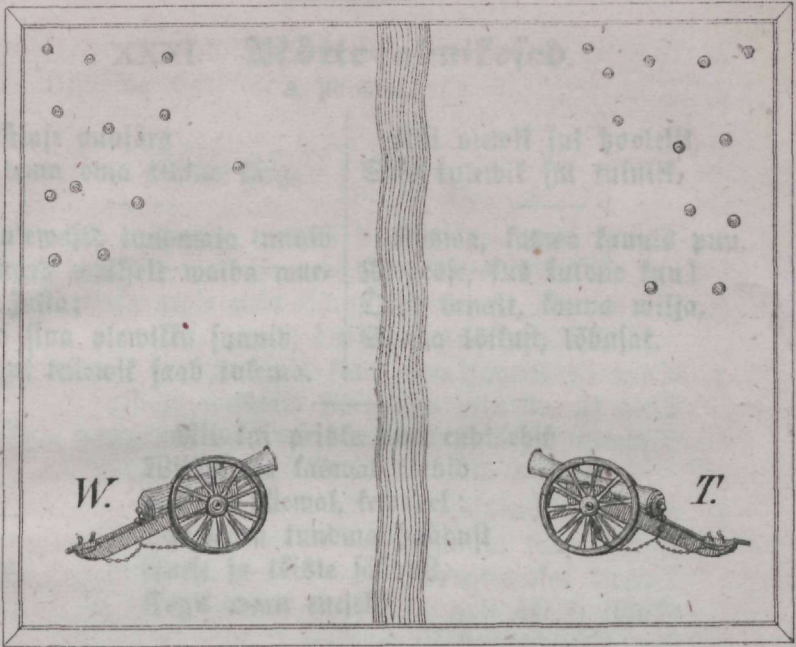
Kõwerad kessjooned tähendawad Donau jõge.

Ühel pool seisawad Wenelased, tõisel pool Türglased. W. on Wene ja T. on Türglaste kants. Waatke nüüd päält, kuidas suuretüki mää taplus Wene kindrali Todlebeni ja Türgi kindrali Osman-Pascha wahel lõpeb.

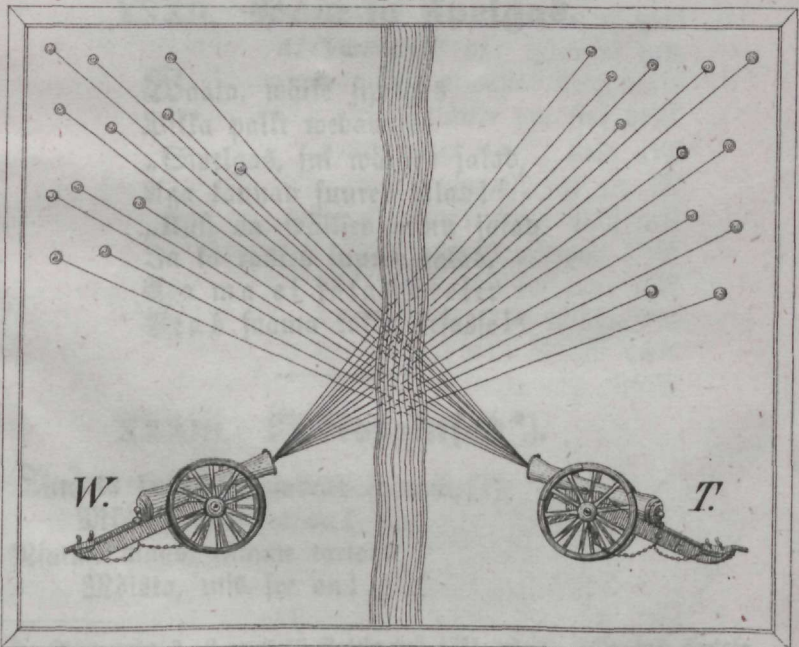
Todleben (Peeter wõi Jaan 10.) on oma 12 pataljoni Wenelasi ja Osman (Mihkel wõi Süri 10.) niisamuti palju Türglasti tarkust mööda tapeluse korrasse seadnud. Todleben lasseb nüüd määratu suure Krupi suuretüki kantsi pääl ära seadida, nii et ots Türglaste poole seisab. Warsti teewad seda Türglased omal pool ka ja käänewad oma suuretüki otsa Wenelaste wasta. Todleben pörutab esimese paugu sell wiisil, et ta oma suuretüki suu juurest õiete ruttu, võimalikult koge joone Türglaste poole tõmbab. Kes Türglastest selle paugu läbi on haawatud s. o. puudutatud saanud, tuleb ära wõidetuks wõi surnuks arvata. Nüüd on Türglaste käes kord. Osman tõmbab nüüd oma lesengu omast suuretüki suust Wenelaste poole. Nii saab waheldawalt tapeldub, kus juures selle pääle waadata tuleb, et nii wähe paukudega waenlane ära saab wõidetud, kui võimalik. Et Todlebenil korda on läinud kümne lasenguga oma waenlast täieste ära wõita, kuna tal enesel weel kolm pataljoni mehi üle on jäänud, siis on ta muidugi wõitja ja Osman wõidetud.

Oma noortele sõpradele, kes seda mängu katsumad, tähendan mina, et nad tõit neid wäikese rõngakesi, mis Wene ja Türgi pataljoni siid tähendawad, võimalikult ühe suurduselt seihkendawad. Ka peab iga laseng õiete ruttu ja võimalikult koge jooneline olema, sest kõwerad jooned ei maksa midagi ja arvatakse mööda läinud paukude sekka. Bataljonide seadimise juures peab selle pääle waatama, et ühe lasengu läbi mitte rohkem võimalik trehvida ei ole, kui üks. Kes omad pataljoniid sandiste, osamata wõitluse wäljal taplusele seab, see wõib sagedaste ühe waenlase lasengu läbi korraka last, kolm pataljoni kautada. Siin seisab wõitluse wälti pärast Wenelaste wõitu. (Waatte tõist järeleiswat pilti!)

1. Pitt.

2. Pitt.

XXXI. Mõtte-salmikesed.

A. Pürikivi.

Mestlase auujärg
On tema oma tehtud färg.

Kui olewik sul hooletik,
Siis tulewik sul tululik.

Tulewased tundmata tunnid
Wiitwad waikselt waiba war-
julla;

Kuda fina olewikku sunnid,
Nii sul tulewik saab tulema.

Kaswa, kaswa kaunis puu,
Kõrgesse, kus luldne kuu!
Sitse õrnalt, kanna wilja,
Saada lõikust, lõbusat.

Nii kui priiske puu end' ehib

Wiibimata kaswab, lehib

Kõõmu päewal, kowadel:

Öpi wara tundma hädust

Enefe ja tõiste säädust,

Kogu wara enesel!

XXXII. Pois ja sipelgas.

A. Pürikivi.

Waata, wäike sipelgas

Pikka palki wedamas.

„Sipelgas, sul wäikesed jalad,

Aga kannad suured talad!”

„Küll on wäikesed minu jalad

Ta ka raskest suured talad,

Aga ma ei jäta järele:

Peab saama kofku pesasse!”

XXXIII. Mõistatused *).

1. Tiiwata lendab, hambata salwab.

Mõista, mis see on!

2. Nimme maas, nimme taewas.

Mõista, mis see on!

*) Mõistatused 3-9 on Eesti Rõistimehest 1871 wõetud, kuhu neid õpetaja J. Hurt on kirja pannud. Nr. 10 on A. Pürikivi tehtud. Mõistatuse seletused saawad „Laste kirja kogu“ kolmandamas andes selma.

3. Mis ei ole midagi, siiski näha filmadega?
4. Käib ööb, käib päevad; ei pääse mees paigastki.
Mõista, mis see on!
5. Suure õuna suurune, penikoorma piftune.
Mõista, mis see on!
6. Tuline ta on, põlema ei pane.
Mõista, mis see on!
7. Ei ma söö, ei ma joo, siiski olen elaw alati,
Mõista, mis ma olen!
8. Olen ise keeletu, aga siiski kõnelen;
Olen ise meeletu, aga siiski mõistan meelt;
Tunnen kurbdust, tunnen rõõmu, annan arwu ajastki.
Mõista, mis ma olen!
9. Hää sööt herrale,
Kaunis sööt tuningale,
Larwis talupoegadele,
Siiski ei söö siga
Ega kõlba koertele.
Mõista, mis see on!
10. Eest lugeda sul olen heaks,
Kui sa must aga lugu peaks!
Kumalaks loomaks sõimad mind,
Mis eest ma truult katan sind.
Ma olen täiest' waga mees,
Ei ole kurjust minu sees.
Kui saad mind tagant lugema,
Siis rohilise luuega
Ma elan mõtšas, soode sees
Kui wäike härjapõlwe mees,
Kus maale olen fatteks tääl;
Mõtke mu alanduse pääl!

XXXIV. Wana-rahwa mõistatused.

(Rahwa suust.)

J. Bergmann.

„Mõista, mõista, mu öele,
Mõista minu mõistatusi!”

„Mina 'p mõista, miks ep mõista,
Miks ep mõista, mu wennake?”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see aaviku emanda?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Sänes on aaviku emanda.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see kuusiku kuningas?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Draw on kuusiku kuningas.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see kallis laera-sõvja?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Karu kallis laera-sõvja.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel kulbane kübara?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Kuusel kulbane kübara.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel halli hamene?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Haaval halli hamene.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel pítad põlle=paelad?”

„Mina p’ mõista, miks ep mõista:

Pajul pítad põlle=paelad.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel seljas leina-särki?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Lepal seljas leina-särki.”

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel kardane kasukas?”

„Mina ’p mõista, miks ep mõista:

Kasel kardane kasukas.”

XXXV. Pähkled.

1.

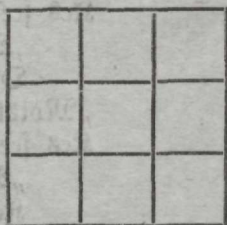
Siin kõrvas seiswas numrite kogus on üksikute summa 17, niisama palju ka mõlemate kümnikute summa. See summa leiad sa ka, kui sa testmise lausitrea numrid ($9 + 8$), ja alumise lausitrea ($4 + 8 + 5$) kofku arwad. Pääle selle on kolm eesseiswa põitrea nummert ($4 + 9 + 4$)

		4
	9	8
4	8	5

ka kofku 17. Seadigu nüüd mu noored sõbrad üks tõine selle sarnane nummerte kogu kofku, milles iga tähendatud reasumma 13 wälja teeb!

2.

Üks ruut on neli õige joone läbi 9 põllusse jautatud, nagu kõrmas seiswas kujus näha. Üksiku põldude pääle saagu 56 nõöpi nõnda ära jautatud, et keskmine põld üsna tühjaks jääb, aga tõiste põldude pääle suure ruudu külgede ääres nõöbib tulewad, ja nimeist peab iga kolme külje ääres seiswa põldude pääle pandud nõöpiide arw 23 olema, mis juures weel seda on tähele panna, et iga suure ruudu nurgpõllu pääl ühe wõrs ja niisama nende wahel seiswa põldude pääl ka ühe wõrs nõöpiwad olgu. Kui palju nõöpa peab iga nurg- ja kui palju iga wahepõllu pääle pandama?

3.

Wana Kõrgejaani kiriku tornil on 112 astet. Seda on Kõrgejaani kõstre pojad Rusta ja Kaarel ammu järele waatanud. Ka teawad nad väga selgeste, et neil 4 minutit üles minemiseks ja 3 minutit alla tulemiseks ära kulub.

„Kaarel,“ ütles ühel päewal Rusta oma wennale, „teeme täna asja natuke tõistwiisi kui muidu. Mis sa arwad, kui meie täna mitte koos üles ei lähe? Tõine meist wõiks üles, tõine alla trepi otse astuda. Meie wõime siis ühe korraga minema hakata ja waadata, mitmenda aste pääl meie kofku juhtume.“

„Olgu!“ hüüdis Kaarel, „katsume lohe. Sina jää alla, mina jooksen üles.“

Mõni minut enne kella ühte oli ta ülemel. Kella ühe lõögiga astusiwad wennad minema, üks alla tõine üles poole.

Uga meie rehkendame wälja, mitmenda trepi aste pääl, alt arwatud, wennad kofku juhtusiwad.

4.

„Ma olin sinu hobust!“ ütles üks mõisa omanik oma pojale, „ühe neist sinu jauts, tõise enesele, aga sa pead selle eest wälja arwama, kui palju neist kumbki maksab.“

Sa tead, oma uue sadula eest maksin ma 40 rubla. Kui ma sadula oma jaoks ostetud hobuse selga panen, siis on ta kolm kord nii kallis, kui sinu hobune ilma sadulata. Aga panen mina sadula sinu hobuse selga, siis on minu hobune kaks kord nii kallis, kui sinu hobune sadulaga. Kui palju maksis selle järele kumbki hobune?

5.

Jüri läks sügisel oma onu juurde võõrsile, kus parajast aia-puu wilja maha võeti.

Mitmed kormid olivad õunadega, ploomidega ja wislapuu marjadega täidetud.

„Vaata siia!“ ütles onu. Neist kolmest kormist siin on kõige suurema sees 12 toopi ja kestmise sisse mahub 7 ja kõige vähema sisse 5 toopi wislapuu marju. Pool kahetõistkümmest marja-toobist olgu sinu osa, kui sa neid enesele ära teenid. Õuad sa kormist kormisse walamise teel kord ühe kormi sisse 6 toopi saada, siis võib sa neid enesele wõtta ja kodus oma wennaistid ka nendega rõõmustada.”

„Di jah, onu!“ hüüdis Jüri rõõmsast, „ma palun siis enesele natukeseks ajaks pliatsit ja tüki paberit wõiduplaani tegemiseks.“

Warsti oli plaan tehtud ja Jüri kandis hõisates oma saagi kodu.

Aga kudas on Jüri kormist kormisse walamise läbi wii-maks ühe kormi sisse 6 toopi saanud?

6.

Kudas võib Jüri kormist kormisse walamise läbi wii-maks ühe kormi sisse 4 toopi saada?

7.

Isa tahtis oma lastele õunu kingida. Oles ta iga lapsese wiis tükki anda tahtnud, siis oles tal 2 õuna enam pidanud olema. Ta andis sellepärast iga lapsese 4 tükki. Aga nüüd jäiwad wõel 3 õuna järele. Mitu õuna ja mitu last olivad isal?

8.

Millal on su sündimise-päew?“ küsis Aado omalt sõbralt.

"Sina tead," kostis see, "et minu sündimise-päew Aprilli kuus on; aga kuu-päewa peab sa ise leidma. Kui ma kõit oma sündimise-kuu päewad üles kirjutan, oma sündimise-päewa juurest päiwi edasi lugema hakkan ja seitsmenda päewa ära kustutan, siis järgmise päewa juurest lugema hakkan ja jälle seitsmenda päewa kustutan ja ikka nii edasi, siis jääb mulle wiimaks 15. April üle."

Millal on minu sündimise-päew?

XXXVI. Mõtte-salm.

J. Bergmann.

Saada seeme südilt mulda,
Kus ta hoopis tõduneb:
Küll ta eluks idaneb,
Kunni iwasl kaswab kulda.

XXXVII. Sügisene maasika-õis.

J. Bergmann.

Siljufene! hiilgad aias hilja,
Teretad mind talwe ukse eel:
Siljule! ei wõi sa kanda wilja,
Sitse aga, ole rõõmus weel!

XXXVIII. Lapse palwe.

A. Piirikivi.

Su pale ette astun ma,
Dh Issand paludes;
Mu keel ei jõua rääkida,
Mis liigub südames:
Su halastus on lõpmata,
Su heldus ilma otsata.
Dh wõta sest su lapsukest
Su osaliseks igawest!
Dh wõta sa
Mind wastu armuga!

Kus on mu päris isamaa?
 Kus minu koduke?
 Kes on mu hinge toitija?
 Kes minu karjane?
 Su hoolde, Jeesus annan ma
 Siin ihu, elu hingega;
 Oh võta seda kaitseda
 Su rohu maa pääl armuga
 Mu karjane,
 Sa helde Jeesuke!

„Eesti Raste kirjafogust“ on I. anne era-pääl-
 kirja al:

„Gooduse lood lastele“

siinsamas trükikojas välja tulnud ja igas raamatu
 poodis saada.

Hind 20 kop.

Suhataja.

	Lehek.
I. Looda Isa pääle (A. Piirikiwi)	3
II. Tuusupää (P. Undriß)	3
III. Mõtte-salmid (J. Bergmann)	30
IV. Tallinn (G. Blumberg)	30
V. Ülem järv (A. Piirikiwi)	32
VI. Tütike Langobardide ajalooft (P. Undriß)	32
VII. Üstaw Ilo J. Bergmann)	40
VIII. Tütarlaps ja lillike (A. Piirikiwi)	42
IX. Printseß Päitsepaiße (P. Undriß)	42
X. Hommiku laul temadel (A. Kurritoff)	51
XI. Natukene kullide elust (P. Undriß)	51
XII. Kaks õunapuud (J. Bergmann)	57
XIII. Kunstniku kodutulek (J. Undriß)	58
XIV. Mõtte-salmid (J. Bergmann)	65
XV. Naapoli laht ja Wesuvi mägi (J. Ruus)	65
XVI. Koidu-täht (J. Bergmann)	73
XVII. Mõtte-salm (J. Bergmann)	77
XVIII. Meie Baltimaa maud (P. Undriß)	77
XIX. Raamatu toimetaja oma lugejate mõderfil (P. U.)	85
XX. Tõulu-jutt (P. Undriß)	83
XXI. Tõulu kingitus (J. Bergmann)	100
XXII. Kaste-till (J. Bergmann)	108
XXIII. Wana reinuwader rebane (P. Undriß)	108
XXIV. Rebane kanawaras (J. Kuhlbars)	115
XXV. Mõtte-salmid J. Bergmann)	115
XXVI. Wiisumees, eht tuda töö nõnda palk (J. Hurt)	115
XXVII. Hunt ja kits (J. Bergmann)	117
XXVIII. Wanad sõnad Kalewi poja seest	117
XXIX. Lapse une-nägu (A. Piirikiwi)	118
XXX. Kolm mängu nooremaile lastele (P. Undriß)	118
XXXI. Mõtte-salmikesed (A. Piirikiwi)	121
XXXII. Poiss ja sipelgas (A. Piirikiwi)	121
XXXIII. Mõistatused (J. Hurt ja A. Piirikiwi)	121
XXXIV. Wana-rahwa mõistatused (J. Bergmann)	122
XXXV. Pähkled (P. Undriß)	123
XXXVI. Mõtte-salm (J. Bergmann)	126
XXXVII. Sügisene maafiska-dis (J. Bergmann)	126
XXXVIII. Lapse palwe (A. Piirikiwi)	126

